תנ״ך · אחרונים · מלבי״ם · נביאים

מלבי"ם על שופטים

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלבי"ם על שופטים

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלבים-על-שופטים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 11
פסוק א 11
פסוק ב 11
פסוק ג 11
פסוק ד 11
פסוק ה 12
פסוק ו 12
פסוק ז 12
פסוק ח 12
פסוק ט 13
פסוק י 13
פסוק יא 13
פסוק טז 14
פסוק יז 14
פסוק יט 14
פסוק כ 15
פסוק כא 15
פסוק כב 15
פסוק כג 15
פסוק כד 15
פסוק כה 16
פסוק כז 16
פסוק כח 16
פסוק כט 16
פסוק ל 16
פסוק לב 16
פסוק לד 16
פסוק לה 16
פסוק לו 17
פרק ב 17
פסוק א 17
פסוק ב 17
פסוק ג 17
פסוק ד 17
פסוק ו 18
פסוק ז 18
פסוק יא 18
פסוק יב 18
פסוק יג 19
פסוק יד 19
פסוק טו 19
פסוק טז 19
פסוק יז 20
פסוק יח 20
פסוק יט 20
פסוק כ 20
פסוק כא 20
פסוק כב 21
פסוק כג 21
פרק ג 21
פסוק א 21
פסוק ב 21
פסוק ג 21
פסוק ד 21
פסוק ה 22
פסוק ו 22
פסוק ז 22
פסוק ח 22
פסוק ט 22
פסוק יב 22
פסוק טו 22
פסוק טז 23

פסוק יז 23
פסוק יח 23
פסוק יט 23
פסוק כ 23
פסוק כא 23
פסוק כב 23
פסוק כג 23
פסוק כד 23
פסוק כה 24
פסוק כו 24
פסוק כז 24
פסוק כח 24
פסוק ל 24
פסוק לא 24
פרק ד 25
פסוק א 25
פסוק ב 25
פסוק ג 25
פסוק ד 25
פסוק ה 25
פסוק ו 25
פסוק ז 26
פסוק ח 26
פסוק ט 26
פסוק י 26
פסוק יא 27
פסוק יג 27
פסוק יד 27
פסוק טו 27
פסוק טז 27
פסוק יז 27
פסוק כ 27
פסוק כא 28
פסוק מה 28
פרק ה 28
פסוק ב 28
פסוק ג 28
פסוק ד 28
פסוק ה 29
פסוק ו 29
פסוק ז 29
פסוק ח 29
פסוק ט 30
פסוק י 30
פסוק יא 30
פסוק יב 30
פסוק יג 30
פסוק יד 31
פסוק טו 31
פסוק טז 31
פסוק יז 32
פסוק יח 32
פסוק יט 32
פסוק כ 32
פסוק כא 32
פסוק כב 33
פסוק כג 33
פסוק כו 33
פסוק כז 33
פסוק כח 33
פסוק כט 34
פסוק ל 34
פסוק לא 34
פרק ו 35

פסוק א 35
פסוק ב 35
פסוק ג 35
פסוק ד 35
פסוק ה 35
פסוק ז 35
פסוק ח 35
פסוק יא 36
פסוק יב 36
פסוק יג 36
פסוק יד 36
פסוק טו 37
פסוק טז 37
פסוק יז 37
פסוק יט 38
פסוק כ 38
פסוק כב 38
פסוק כג 39
פסוק כד 39
פסוק כה 40
פסוק כו 40
פסוק כז 41
פסוק כח 41
פסוק לא 41
פסוק לב 41
פסוק לד 42
פסוק לו 42
פסוק לז 42
פסוק לח 43
פסוק מ 43
פרק ז 43
פסוק א 43
פסוק ב 43
פסוק ג 43
פסוק ד 44
פסוק ה 44
פסוק ו 44
פסוק ח 45
פסוק ט 45
פסוק יג 45
פסוק טז 45
פסוק יז 45
פסוק יח 46
פסוק יט 46
פסוק כ 46
פסוק כא 46
פסוק כב 46
פסוק כג 47
פסוק מט 47
פרק ח 47
פסוק א 47
פסוק ב 47
פסוק ג 47
פסוק ה 48
פסוק ו 48
פסוק ט 48
פסוק יג 48
פסוק טז 48
פסוק יז 49
פסוק יח 49
פסוק יט 49
פסוק כ 49
פסוק כא 49
פסוק כב 49

פסוק כג 49
פסוק כד 50
פסוק כו 50
פסוק כז 50
פסוק כח 50
פסוק כט 50
פסוק לג 50
פסוק סט 50
פרק ט 51
פסוק ב 51
פסוק ג 51
פסוק ד 51
פסוק ז 51
פסוק ח 51
פסוק ט 52
פסוק י 52
פסוק יא 52
פסוק יב 52
פסוק יג 52
פסוק יד 52
פסוק טו 53
פסוק טז 53
פסוק יז 53
פסוק יח 53
פסוק יט 54
פסוק כ 54
פסוק כב 54
פסוק כה 54
פסוק כו 54
פסוק כח 54
פסוק כט 55
פסוק לא 55
פסוק לב 55
פסוק לג 56
פסוק לד 56
פסוק לה 56
פסוק לו 56
פסוק לז 56
פסוק מא 56
פסוק מב 56
פסוק מג 56
פסוק מו 57
פסוק מז 57
פסוק נג 57
פסוק נו 57
פסוק עח 57
פסוק פט 57
פרק י 57
פסוק א 57
פסוק ד 58
פסוק ו 58
פסוק ח 58
פסוק י 58
פסוק יא 58
פסוק יב 59
פסוק יג 59
פסוק יד 59
פסוק טו 59
פסוק טז 59
פסוק יז 59
פרק יא 60
פסוק א 60
פסוק ב 60
פסוק ג 60

פסוק ד 60
פסוק ה 60
פסוק ו 60
פסוק ז 61
פסוק ח 61
פסוק ט 61
פסוק י 61
פסוק יא 61
פסוק יב 62
פסוק יג 62
פסוק טו 62
פסוק כד 63
פסוק כז 63
פסוק כט 63
פסוק לא 63
פסוק לג 63
פסוק לד 63
פסוק לה 63
פסוק לו 64
פסוק לז 64
פסוק לט 64
פסוק מ 64
פרק יב 64
פסוק א 64
פסוק ב 64
פסוק ג 65
פסוק ד 65
פרק יג 65
פסוק ב 65
פסוק ד 65
פסוק ה 65
פסוק ו 66
פסוק ז 66
פסוק ח 66
פסוק יב 66
פסוק יג 66
פסוק טו 67
פסוק טז 67
פסוק יז 67
פסוק יח 67
פסוק יט 67
פסוק כ 67
פסוק כא 68
פסוק כב 68
פסוק כג 68
פסוק כה 68
פרק יד 68
פסוק א 68
פסוק ב 68
פסוק ג 69
פסוק ד 69
פסוק ה 69
פסוק ו 69
פסוק ז 69
פסוק ח 69
פסוק ט 69
פסוק י 70
פסוק יב 70
פסוק יד 70
פסוק טו 70
פסוק טז 71
פסוק יז 71
פסוק יח 71
פסוק יט 71

פסוק כ 72
פרק טו 72
פסוק א 72
פסוק ב 72
פסוק ג 72
פסוק ד 72
פסוק ז 72
פסוק יא 72
פסוק יב 72
פסוק טז 73
פסוק יח 73
פסוק יט 73
פרק טז 73
פסוק א 73
פסוק ב 73
פסוק ג 73
פסוק ד 73
פסוק ה 74
פסוק ו 74
פסוק ז 74
פסוק י 74
פסוק יא 74
פסוק יב 75
פסוק יג 75
פסוק יד 75
פסוק טו 75
פסוק יז 75
פסוק יח 75
פסוק כב 76
פסוק כג 76
פסוק כה 76
פסוק כט 76
פרק יז 76
פסוק א 76
פסוק ב 76
פסוק ג 77
פסוק ד 77
פסוק ה 77
פסוק ו 77
פסוק ז 77
פסוק ח 78
פסוק ט 78
פסוק י 78
פסוק יא 78
פסוק יב 78
פרק יח 79
פסוק א 79
פסוק ב 79
פסוק ג 80
פסוק ד 80
פסוק ה 80
פסוק ו 80
פסוק ז 80
פסוק ח 81
פסוק ט 81
פסוק י 81
פסוק יא 81
פסוק יב 81
פסוק יד 81
פסוק טו 82
פסוק יז 82
פסוק יח 82
פסוק יט 82
פסוק כ 82

פסוק כד 82
פסוק כה 82
פסוק כז 83
פסוק כח 83
פסוק ל 83
פרק יט 83
פסוק א 83
פסוק ב 83
פסוק ג 83
פסוק ה 84
פסוק ט 84
פסוק י 84
פסוק יב 84
פסוק יג 84
פסוק טז 84
פסוק יז 85
פסוק יח 85
פסוק יט 85
פסוק כ 85
פסוק כב 85
פסוק כד 86
פסוק כה 86
פסוק כט 86
פסוק ל 87
פרק כ 87
פסוק א 87
פסוק ב 88
פסוק ג 88
פסוק ד 88
פסוק ה 89
פסוק ו 89
פסוק ז 89
פסוק ח 89
פסוק יא 89
פסוק יב 89
פסוק יג 90
פסוק יז 90
פסוק יח 90
פסוק כט 91
פסוק ל 91
פסוק לג 92
פסוק לד 92
פסוק לו 92
פסוק לז 92
פסוק לט 93
פסוק מ 93
פסוק מב 93
פסוק מג 93
פסוק מד 93
פסוק מו 94
פרק כא 94
פסוק א 94
פסוק ב 94
פסוק ד 95
פסוק ה 95
פסוק ו 95
פסוק ח 95
פסוק יג 96
פסוק יד 96
פסוק טו 96
פסוק טז 96
פסוק יז 96
פסוק יט 97
פסוק כא 97

פסוק כב 97
פסוק כד 97

פרק א

פסוק א

השאלות

(א-ג) **למה לא שאלו זאת עד עתה מי העולה בתחלה? ולמה אמר לשמעון ולא לשבט אחר?**

וישאלו. בחיי יהושע לא הוצרכו לשאול באורים ותומים כי יהושע סדר הכל עפ"י דברי ה' וכמו שאמר חז"ל (עירובין דף סג עא) דכתיב ולפני אלעזר הכהן יעמד ולא מצאנו שנצרך לו יהושע, אבל במותו הוצרכו לשאול באורים ותומים. א) מי יעלה כי בחיי יהושע היה הוא המצביא את העם, עתה שאלו מי יעלה בתחלה, ב) תחלה כבשו כולם ביחד, ועתה הוצרך כל שבט לכבוש את חלקו, כמו שאמר (יהושע יג) אנכי אורישם רק הפילה בנחלה, לכן שאלו מי יכבוש בתחלה שאם לא יצליח הראשון יאמר הכנעני כי במות יהושע נשתה גבורתם. ומפני שבחלק כל שבט נשארו עמים שלא כבשו עוד יספר פה איך נלחמו עמהם.

פסוק ב

יהודה יעלה. כפי מעלתו, ומפני שהוא לקח גורלו ראשונה.

פסוק ג

ויאמר לשמעון אחיו. כי מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון (יהושע יט).

עלה אתי בגרלי. לכבוש גורלי. ויתכן שיהודה היה לו לכבוש בהר לכן אמר עלה אתי ושמעון היה לו לכבוש במישור לכן אמר והלכתי וכן לקמן (פי"ז) וילך יהודה את שמעון אחיו.

פסוק ד

השאלות

(ד) **אחר שאמר שנתן ה' את הכנעני בידם ויכום בבזק איך אמר שוב שלחמו ושהכו את הכנעני?**

ויכום בבזק. תחלה יצאו המחנות עם שריהם וערכו סביבות בזק ושם הכו עשרת אלפים איש, ומ"ש בבזק, רצה לומר סביב בזק, כמו: ויהי בהיות יהושע ביריחו (יהושע ה',) (אדוני בזק הראשון מלרע וזה הורה שאין היו"ד נוספת ובא היו"ד לחזק את השם כמו שאמר במקרא, אבל אדוני בזק השני והג' מלעיל שזה אות שהיו"ד נוספת שאז כבר לא היה אדון).

פסוק ה
וימצאו. אח"כ בקרבם לכבוש העיר עצמה, שם מצאו את אדוני בזק הוא נשאר בעיר להלחם בעדה בעת הצורך ולא עשה כמלך העי שיצא מן העיר ועזב את העיר פתוחה.
וילחמו בו. שנית ושם הכו שנית את הכנעני שנסגרו בעיר דלתים ובריח.

פסוק ו
וינס. כי ראה שנכבשה העיר, ויקצצו כך נתן ה' בדעתם לעשות לו מה שלא עשו זאת לשום אחד מאויביהם, והוא קצת נגד חוקי ישראל, כי הריגת ז' עממים הוא בסייף לא לצערם ע"ז האופן, אך ששילם לו ה' מדה כנגד מדה.

פסוק ז
ויאמר. הכיר בזה דין שמים ששלם לו כמדתו, ויען הודה פשעיו והכיר עונשי ה' מת כדרכו בדרך.
ויביאהו ירושלים. כי משם הלכו להלחם על ירושלים והוליכוהו עמם ושם מת.

פסוק ח
השאלות
(ח-כב) **שאל מהרי"א אם היה הכוונה לזכור כאן המלחמות שעשו בני יהודה אחרי מות יהושע מה ראה לזכור אחריו מלחמת חברון ודביר וענין עכסה וכבר נזכר לכידת חברון בספר יהושע ושם יחסה אל כלב?, ולמה זכר שנית ענין עכסה, ולמה חזר שנית שנתנו לכלב את חברון? במ"ש ואת היבוסי לא יכלו בני בנימין להורישם יקשה מג' פנים.**
וילחמו. כבר נזכר בספר יהושע (טו סג) ואת היבוסי יושב ירושלים לא יכלו בני יהודה להורישם וישב היבוסי את בני יהודה בירושלים עד היום הזה מבואר שכבר נלחמו בירושלים ולא כבשום. ולקמן (פסוק כא) אמר: ואת היבוסי יושב ירושלים לא הורישו בני בנימין וישב היבוסי את בני בנימין בירושלים עד היום הזה.
ולדעתי אחרי כי אדוני צדק מלך ירושלים היה הראשון מן חמשה המלכים שהתקבצו על גבעון ושם נפל (יהושע י') בודאי חשבו מחשבות ללכוד את עירו כמו שלכדו אז ערי החמשה מלכים, והלכו במצוא ידם להלחם, והיה הלוחם יהודה, כי ירושלים היתה בחלקו של בנימין ורצועה בתוכה היה ליהודה (כנ"ל טו) ומצד זה היה גם הוא נוגע בנחלתה, ואז בחיי יהושע לא יכלו להוריש יושביה שהיו יבוסים וישב בקרב יהודה עד היום זה רצה לומר עד סוף חיי יהושע שכתב ספרו. ואחרי מות יהושע התעוררו מלחמות ביניהם ובין יושבי העיר וילכדו אותה וישרפו העיר לענוש על שמרדו ולחמו בם. ועל כל זה הגם שכבשו העיר לא כבשו את המצודה שנקרא אח"כ בשם מצודת ציון

שלא נלכדה עד ימי דוד ושם ישב ג"כ יבוסי כמו שאמר (ש"ב ה' ז-ח) ויהודה לא לחמו שם כי אינו מחלקם ובנימין לא התחילו להלחם שם כלל, ועל זה אמר לא הורישו בני בנימין רצה לומר לא לחמו כלל ושם ישב את בני בנימין עד היום הזה (שהוא עד סוף חיי שמואל שהוא כתב ספר שופטים), וזה קרוב לדברי מהרי"א,

ואת העיר שלחו באש. פירשו המפרשים: כמו שלחו אש בעיר, ואין צריך כי זה נמצא גם לקמן (כ' מח, מב ח' יב, תהלים עד ז') שלחו באש מקדשך, ורצה לומר ע"י האש שלחו את העיר מן המציאות אל ההעדר.

פסוק ט

ואחר ירדו. כי הר ירושלים היה גבוה מיתר ההרים אמר אחר ירדו להלחם בהר ומשם אל הנגב והשפלה.

פסוק י

וילך יהודה. זה נזכר כבר כיבוש יהושע (סי' טו) ושם מבואר שכלב הוריש את הענקים והיה בחיי יהושע, ופה חשב ביחד כל מה שכבש יהודה, ורצה לומר וכבר הלך יהודה אל הכנעני היושב בחברון בעוד יהושע חי, והגם ששם יחס הדבר אל כלב, הוא היה ראש השבט ושבטו הלך עמו, ומצד זה יתייחס לשניהם, כי חברון עצמה ניתן ללוים רק שדה העיר וחצריה נתנו לכלב ולכן שניהם התעצמו בהורשתו.

פסוק יא

וילך משם. גם ספור זה והספור מעכסה נזכר ביהושע (שם) ורצה לומר שהלך כבר בחיי יהושע ואז היה הספור הזה, וחז"ל התעוררו (כפי הנראה) על שבא ספור זה שני פעמים ועל שפה ספר שבני קיני עלו מעיר התמרים שאין לו ענין כלל.

ודרשוהו ב תמורה (דף יז): ששלשת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה ועתניאל בן קנז החזירם מפלפולו, ושמה שאמר ארץ הנגב נתתני רצה לומר אדם מנוגב מכל טוב שאין בו אלא תורה, ושבני הקיני עזבו דושנה של יריחו שנתן להם יהושע והלכו אצל עתניאל בן קנז ללמוד תורה. חכמו השכילו לדעת, כי על השנות הדבר פעמים, כי כיון בפעם הזאת אל ענינים משליים משובצים בזהב המליצה, כי מצאנו שדביר נקראת קרית סנה (יהושע טו מג) ומזה הוציאו כי עיר הזאת נתיחדה אז לקרית ספר, רצה לומר ששם התאספו תלמידים להגות ולשנות בספר התורה והיה שם ישיבה גדולה, ונקראת ג"כ קרית סנה ע"ש רצון שוכני סנה, וע"ש שמשה קבל תורה מסיני, ושעתניאל היה ראש הישיבה, והוא הכה את קרית ספר, שההכאה תאמר בדברי חכמים על הנצוח בפלפול, כמו שאמר מלחמתה של תורה, ואמר כי תשב ללחום את מושל,

חציך שנונים, וכדומה שדרשוהו על מלחמת התורה, וההכאה היא מי שנוצח המלחמה ומסיק הלכה, כמו שאמר ברכות (דף יח) על והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג דתני ספרא דבי רב ביומא דסתוא, ועתניאל הוא נצח, אם מלחמת הכנעני בקרית ספר כפשוטה וזה נזכר בס' יהושע, אם הנצוח השני התוריי וזה נזכר פה, ויען ראתה עכסה כי נפל בחלקה ארץ הנגב משני ענינים, א) שהיתה הארץ נגובה צמאה למים וזה נזכר בס' יהושע, ב) שבעלה פנה לארץ הנגב, הרוצה להחכים ידרים, וזה כל ישעו וכל חפץ כי לא יצמיח מחיה לביתו, ועל זה אמר נתתני תחת נתת לי, שאני נעשיתי ארץ הנגב ע"י בעלי ולכן בקשה ברכה ושדה לפרנסה, ונתן לה גלות עליות וגלות תחתיות. א) להשקות את ארצה הנגובה, ב) רמז לה ג"כ כי כבר יש לך איש המושך מים חיים ממקור הברכה העליונה והתחתונה מחכמה האלהית והאנושית.
כמו שאמר חז"ל במדרש: מי שרזי עליונים ותחתונים נגלו לו יבקש ממני דבר. ועל פי זה ספר לפי המשל והמליצה שבה דבר פה, שכאשר נתיישב והרביץ תורה הרבה, כאשר שאל בדה"א (ד' י', ב' נה) לפי דרוש חז"ל ובני קיני עלו אליו אל מדבר יהודה הקרובה שמה. והוא ישב את העם הזה בישיבה של חכמה.

פסוק טז

ובני קיני. היו יושבי אהלים נוסעים ממקום למקום והיה להם שלום עם ישראל ובעת לחם יהודה עם הכנעני עלו מעיר התמרים שהיה במקום המלחמה ונתיישבו במדבר יהודה וישב את העם בברית שלום ובהשקט, וכמו שעשה שאול עת לחם עם עמלק ויאמר לקיני סורו רדו מתוך עמלקי וכו' (ש"א טו ו') כן היה עתה.

פסוק יז

וילך. כפי תנאו (למעלה ג').

פסוק יט

ויהי. עד עתה ספר כי יהודה שעלה אחרי מות יהושע להלחם כדבר ה' הצליח ויעש חיל וה' עמו, מעתה עד סוף הקאפיטל מתחיל לספר כי אח"ז לא עשו כמצות ה' ולא הורישו את יושבי הארץ הגם שראו שה' עמם, והוא הוצעה למ"ש בס' הבא שעלה מלאך ה' אל הבוכים להוכיחם על זאת. ומספר איך חטאו בזה כל שבט ושבט, ומתחיל מיהודה ואומר, הגם כי היה ה' את יהודה ויורש את ההר וממילא היה נקל לו לירד מן ההר אל העמק ולכבוש את יושבי העמק, וכמו שאמר (יהושע יז יח) כי הר יהיה לך כו' והיה לך תוצאותיו כי תוריש את העמק ולכבוש את יושבי העמק, וכמו שאמר (יהושע יז יח) כי הר יהיה לך כו' והיה לך תוצאותיו כי תוריש את העמק מבואר כי אחרי כיבוש

ההר נקל מאד לכבוש את העמק, בכ"ז כי לא להוריש את יושבי העמק, רצה לומר לא כבש את ההר על הכוונה לכבוש אחריו את יושבי העמק, יען כי רכב ברזל להם התרפה ותתירא מללחום עמהם, כי גם כוונתם בכבישת ההר לא היה להוריש הכנעני מחלקם רק מצד, כי...

פסוק כ

ויתנו לכלב את חברון. והוצרכו לעזר לכלב כאשר היה לו זה בהבטחה מפי משה ויורש את ג' בני ענק אבל לא נתכוונו להוריש הארץ סביב סביב.

פסוק כא

ואת היבוסי. רצה לומר וגם בנימין התעצל במצוה זו ולא הוריש את היבוסי מחלקו, וכבר בארנו פסוק זה (למעלה ח').

פסוק כב

ויעלו גם בית יוסף. התעצלו בכיבוש הארץ, ולהגדיל אשמתם הקדים לאמר כי בית יוסף גם הם עלו לכבוש בית אל, ואז היה להם ראיה ומופת שה' עמם, והוא כי...

פסוק כג

השאלות

(**כג**) **לאיזה צורך ספר זאת? ודי שיאמר שכבשו עיר בית אל?**

ויתירו בית יוסף בבית אל. המחנה לא קרבו עדיין אל בית אל עצמה רק שלחו לתור את הארץ סביב סביב (כי פועל תר נקשר תמיד עם מלת את, לתור את הארץ, לבד פה בא עם שימוש הב' כי לא תרו את בית אל עצמה רק בבית אל רצה לומר בגבול בית אל, ומבואר אצלנו שיש הבדל בין התר ובין המרגל שהמרגל יבקש ערות הארץ ומקום שנוח לכבשה, והתר מבקש הטוב (כמו לתור להם מנוחה) שדרשו בסביבות בית אל מקום הטוב לחניית המחנה, כי חשבו לצור ולעמוד סביב בית אל ימים רבים, (וגם אמרו ויתירו בבנין הפעיל ששלחו תרים לתור ולא תרו הם עצמם כפרש"י) ושם העיר רצה לומר שאינו בית אל שאצל העי שהיה לבנימין רק בית אל לוזה כנ"ל (יהושע טז ב').

פסוק כד

ויראו. בתוך כך ראו השומרים (שהניחו המחנה סביב העיר לבל יצא איש מן העיר), איש יוצא מן העיר, והגם שהשומרים היו אנשים מועטים, כי המחנה התרחקו אל תור הארץ בכל זאת לבשו עוז וגבורה.

ויאמרו לו הראנו נא את מבוא העיר. רצה לומר לא השער הגלוי רק המבוא הנסתר.

פסוק כה
וירא וכו' ויכו. השומרים לבדם את העיר, ומזה היה להם לראות כי ה' עמם עד שאחד ירדוף אלף (ואת האיש, אמר זה אגב גרא, א) כי שמרו מה שהבטיחו שזה מהראוי והיושר, ב) בל יטעו כי לוז הזאת היא לוז אשר בארץ החתים).

פסוק כז
השאלות

(כז) **הלא כבר אמר זה בספר יהושע סי' י"ז**:

ולא הוריש. רצה לומר ובכל זאת הגם שראו כי ה' עמם בכל זאת לא הורישו בית יוסף שהם מנשה ואפרים את חלקם, כי מנשה לא הוריש את בית שאן וכו' (וכבר אמר זה ביהושע (סי' יז) ושם אמר ולא יכלו בני מנשה להוריש את בית שאן וזה היה בחיי יהושע ועתה יכלו ולא רצו).

פסוק כח
ויהי. והגם כי חזק ישראל עליהם הסתפקו במה שלקחו מהם מס ולא הורישו כמצות התורה.

פסוק כט
ואפרים. מבית יוסף לא הוריש את יושבי גזר וגם לא שמו למס רק ישב בקרבו בברית אחים נגד מצות ה' שצוה לא תכרות להם ברית, לא ישבו בקרבך פן יחטיאו אותך לי:

פסוק ל
זבולון. חושב כל השבטים כסדר גורלם שאחר בית יוסף נחלו זבולון אשר נפתלי דן (כי שמעון וישששכר הורישו נחלתם).

פסוק לב
וישב האשרי בקרב הכנעני. כי הכנעני היה הרוב ואשר ישב בקרבו וכן היה בנפתלי.

פסוק לד
וילחצו. ויותר נראה המעל הזה בדן, כי תחלה לחצו האמורי אותם אל ההר, ואח"כ...

פסוק לה
ויואל האמורי. רצה לומר התחיל לעלות מן העמק אל ההר והתחיל להתיישב בהר חרס שהיה בהר עם אילון ושעלבים שהיה בעמק ובני דן לבדם לא יכלו להם עד שבאו בית יוסף שכניהם לעזרתם ותכבד יד בית יוסף וגברה זרועם, ובכל זאת ויהיו למס שהגם שעתה היה להם לקחת מוסר ולהורישו ולהשמידו אחר שראו כי התגרו בם מלחמה, לא כן עשו רק הסתפקו בזה שלקחו מאתו מס, וציינו את גבולו עד.

פסוק לו
שגבול האמורי ממעלה עקרבים מהסלע ומעלה. כשני עמים הכורתים ברית ומגבילים לכ"א את גבול נחלתו, וזה הרע בעיני ה' מאד, לכן שלח מלאך להוכיחם ע"ז כמו שיספר בסימן הבא.

פרק ב

פסוק א
השאלות

(ב) **למה בא אעלה אתכם עתיד במקום עבר**?: (**יא**) **למה חזר פה הספור ממיתת יהושע והזקנים שכבר נזכר בסוף יהודע**?**-מן פסוק יא עד סוף הקאפטיל באו דברים מכופלים ומיותרים ורובם אין להם שייכות לכאן כלל**:

ויעל. אחר שכרתו ברית עם יושבי הארץ עלה מלאך ה' שהוא נביא במלאכות ה' להוכיחם ע"ז.

ויאמר אעלה אתכם. תוכחה זו סובבת על ב' דברים: א) מצד הרע שיש בהמעשה עצמה ע"ד תיסרך רעתך, ב) מצד הנזק הנמשך ממנה, (על הא') אומר, הלא חשבתי אעלה וכו' רצה לומר, א) ההרמה מן השפלות היותר גדול מעני מצרים, ב) ההגעה אל המעלה היותר גבוה שהיא ואביא אתכם אל הארץ ואומר עי"כ אמרתי כי תכירו טובה זו עולמית מה שחויבתם לי בעבורה הודאה ועבודה, ועי"כ לא אפר בריתי אתכם לעולם רק בתנאי.

פסוק ב
ואתם לא תכרתו ברית ליושבי הארץ הזאת. אחר שברית הזה עם אויבי ה' מתנגד אל הברית אשר ביני וביניכם כי א"א שתתקיים אהבת האל עם אהבת אויביו ומחרפיו, ועתה כי לא שמעתם בקולי, ושכחתם כל תגמולי עליכם מה זאת עשיתם הלא מעשה כזו רעה מצד עצמה, כמו שאמר ודעי וראי כי רע ומר עזבך את ה' אלהיך.

פסוק ג
וגם. (מבאר ענין הב') הלא ימשך לכם נזק ממעשיכם כי עי"כ אמרתי לא אגרש אותם מפניכם, ויזיקו אתכם בין במדיניות כי יהיו לכם לצדים, בין באמונה כי אלהיהם יהיו לכם למוקש, ברר להם כי חטאו, א) נגד הטוב מצד עצמו, ב) נגד המועיל.

פסוק ד
ויהי. אז התעוררו לבכות כי ראו שהסכילו עשו.

פסוק ו
וישלח. כל הספור הקודם היה בעוד היו הזקנים שאריכו ימים אחרי יהושע, שבימיהם עדיין עבדו את ה', רק שהתרשלו בכבוש הארץ ובא מלאך והוכיחם ע"ז והם התחרטו ובכו וזבחו לה', עתה מתחיל לספר מה שהיה אחרי מות הזקנים, והקדים שתחלה שלח יהושע את העם לרשת הארץ כפי פקודת התורה והם החזיקו בעבודות ה'.

פסוק ז
ויעבדו. וכן החזיקו בשלמותם ויעבדו את ה' כל ימי יהושע והזקנים אחריו, יען אשר הזקנים ראו את מעשה ה' בעיניהם היו מורים את העם ומדריכים אותם במעגלי צדק.

פסוק יא
(**מן פסוק יא עד פסוק כ' הוא מאמר מוסגר והוא כעין הצעה והקדמה לכל הספר ולכל ספורי ימי השופטים**):
ויעשו. חושב כי התמוטטו בשלשה מדרגות זה אחר זה: א) תחלה עשו את הרע בעיני ה' שחטאו נגד מצות התורה, ב) אחר כך הגיעו לקצה המרי עד שעבדו את הבעלים. ועתה ביאר כי במרי זה שעבדו ע"ז היה ג"כ שתי מדרגות, כי יש העובד ע"ז בשיתוף, ויש ששוכח אלהים עשהו בהחלט. ותחלה עבדו בשיתוף. וזה שאמר –

פסוק יב
ויעזבו את ה' אלהי אבותם. (יש הבדל אצלי בכ"מ בין כשמזכיר שם ה' סתם שאז ידבר עליו מצד היותו בורא העולם ומחדשו ובין כשיזכיר שם אלהים בכינוי (כמו אלהי ישראל אלהי אבותם) שאז ידבר עליו מצד הקשר שיש לו עם ישראל ועם אבותיהם שבחרם לחלקו והשגיח עליהם בהשגחה מופלאת) ומצד זה אסור להם לעבוד בשיתוף כי אינם נתונים תחת שום שר וכוכב רק תחת השגחת ה', כמו שאמר אשר חלק ה' לכל העמים ואתכם לקח ה', ובעת יעבדו בשיתוף הגם שאינם עוזבים את ה' מצד עצמו, כי עדיין מאמינים שהוא בורא העולם ומחדשו, בכ"ז עוזבים את ה' אלהי ישראל או את ה' אלהי אבותם, רצה לומר שעוזבים אותו מצד שהוא אלהי ישראל ואלהי אבותם שעי"כ הם תחת פקודת השגחתו ואין אתו אל נכר, וזה שאמר ויעזבו תחלה עזבו את ה' אלהי אבותם רצה לומר שהתחילו לעבוד בשיתוף ועזבו אלהי אבותם המוציא אותם מארץ מצרים שמאז השלם בהשגחה מיוחדת ויחדם לחלקו, וילכו אחרי אלהים אחרים ובזה הכעיסו את ה' במה ששתפו שם שמים ודבר אחר. ואחר כך התמוטטו יותר וירדו פלאים.

פסוק יג
ויעזבו את ה'. גם מצד שהוא ה' בורא המציאות כי כחשו בה' ויאמרו לא הוא ויעבדו לבעל ולעשתרות.

פסוק יד
ויחר. כמו שחטאו בג' מדרגות, כן העלה עונשם בג' מדרגות: א) תחלה ויתנם ביד שסים, שבאו לשוסס ממונם ורכושם.
ב) אח"כ וימכרם ביד אויביהם מסביב, שהיו אויבים להם עצמם באשר הם שכניהם הרעים, ופירוש וימכרם שמסרם בידם שע"י שסלק השגחתו מאתם סר צלם מעליהם ונעזבו ביד הטבע והמקרה, ולא יכלו עוד לעמד לפני אויביהם שהיו חזקים מהם בטבע.
ג) ואח"כ הוסיף להענישם בפועל לא ע"י סילוק השגחתו לבד, עד כי –

פסוק טו
בכל אשר יצאו יד ה' היתה בם לרעה. רצה לומר כי תחלה שהיה רק הסתרת פנים לא היתה הרעה ע"י יד ה', רק באה בטבע מעצמה ועתה הענישם בפועל ובמכת ידו, ותחלה שהיה רק הסתרת פנים יצויר שלפעמים יצליחו גם הם בדרך הטבע נגד אויב שחלש בטבע, ועתה שהענישם בפועל כפיו, הנה בכל אשר יצאו הגם שהיה ראוי שיצלחו בדרך הטבע יד ה' היתה בם לבל יצלחו כאשר דבר כו' להם שבעת יעבדו ע"ז יענישם בפועל, וכן התמיד להרע להם עד שהצר להם מאד והכירו את אשר הרעו והתחילו לשוב.

פסוק טז
ויקם. כבר כתבתי שמאמר זה בכללו מן פסוק יו"ד עד סוף הסימן היא כעין הוצעה כוללת לכל הספר, שספר ענין ישראל כל ימות השופטים עד שמואל הנביא כותב הספר, שבמשך הזמן ההוא נמשך חטאם בא' מג' מדרגות הנ"ל, ועונשם באחד מג' מיני עונשים הנ"ל, ועתה יספר איך היה ענין השופטים שקמו בכל דור להושיע לישראל, תחלה אמר דרך כלל ויקם ה' שפטים ויושיעום שתמיד עת צר להם הקים להם שופטים וכן השופטים שהיו להם הושיעום מיד שוסיהם, בזה הושוו כל השופטים שהגיע לישראל תשועה על ידם. אבל היה הבדל במשך זמן התשועה שמצאנו שופטים שהיה להם תשועה כל ימי חיי השופט, כמו עתניאל ודבורה ודומיהם, ומצאנו שופטים שעוד בחיי השופט חזרו האויבים לשלוט בהם, כמו אהוד ושמשון ודומיהם, ומבאר שזה היה תלוי לפי הדור שאם שמעו לקול השופט כל ימי חייו, ואז נושעו כל ימי חיי השופט עד מותו שחזרו לרשעתם, ולפעמים מרו וסרו מהר בעוד השופט חי, ושלט עליהם אויב בחיי השופט. וזה שאמר –

פסוק יז

וגם. רצה לומר לפעמים גם אל שופטיהם לא שמעו כי זנו וכו' סרו מהר בחיי השופט ובזה סרו מן הדרך אשר הלכו אבותם לשמוע מצות ה', שאבותם היה דרכם לשמוע מצות נביאיהם ושופטיהם, כמו שאמר (בפסוק ז') ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים והם לא עשו כן, ובעת הזאת גבר אויב בעוד השופט חי.

פסוק יח

וימת. אבל יהושע מת וגם כל הדור ההוא נאספו, ויקם דור אחר אשר לא ידעו את ה' ע"י העיון והלימוד וגם לא ידעו את המעשה עפ"י ראות עיניהם ומאז התחילו לעזוב ארחות יושר ללכת בדרכי חשך.

וכי. רצה לומר ולפעמים הקים כו' שופטים והיה ה' כו' והושיעם כו' כל ימי חיי השופט, וגם זה היה לפי מעשה הדור כי ינחם ה' מנאקתם מפני לוחציהם. כי עמדו בצדקם כל ימי השופט וצעקו אל ה' ונחם אל הרעה כל ימי השופט, ומ"ש לוחציהם ודוחקיהם, הלוחץ נגשו במס ועבדות, והדוחק בא במקומו וצר לו המקום כמו שאמר ואיש אחיו לא ידחקון (יואל ב'), אבל בכ"ז.

פסוק יט

והיה במות השופט ישובו והשחיתו מאבותם. וזה היה הסבה שאחר מות השופט נתנו לבז ולמשסה.

פסוק כ

ויחר. אחר שהקדים ההקדמה הזאת מן פסוק יא עד הנה שב למה שסיים בפסוק י' ויקם דור אחר אחריהם אשר לא ידעו את ה' וכו', ולכן ויחר אף ה' בישראל, שאחר שראה ה' שהתמוטטו מאמונתם חרה אפו על הדורות ההם ויאמר יען אשר עברו את בריתי (ולא שמעו לקולי, ולמעלה (ב) ולא שמעתם בקולי, שמיעה בקול הוא קבלת הפקודה או הדברים מצד עצמם, ושמיעה לקול הוא שישמע הטענה והראיה מצד השכל, כמו ושמע לקול יריבי (ירמיה יח) הקשיבו לקול שופר (שם ו') רצה לומר טענות שלהם, ועדות השופר, שמורה פורעניות, ומוסיף שלא שמו הלב לשמוע מצד הטענה והמופת).

פסוק כא

גם אני לא אוסיף להוריש איש מפניהם. רק ישארו הגוים בא"י להיות לצנינים.

אשר עזב יהושע. הוא מאמר מוסגר רצה לומר מה שיהושע עזבם ולא הורישם בחייו כבר היה סבה מאת ה', והוא –

פסוק כב
למען נסות. שרצה לנסות הדור שאחרי יהושע אם ישמרו דרך ה' להורישׁ את הגוים ושלא יכרתו ברית עמהם. ומטעם זה –

פסוק כג
וינח ה' את הגוים האלה לבלתי הורישם מהר. ונמשכו ימי הכיבוש עד אחרי מות יהושע, למען יראה אם הדור שאחריו ישמרו תורת ה' להורישׁם ושלא יכרתו ברית עמם, וכ"ז מאמר מוסגר, שמזה יוציא מ"ש שאחר שלא עמדו בנסיון ולא הורישׁו אותם, וכמו שאמר באורך בקאפיטאל א', לכן כשחרה אף ה' גזר שלא יוסיף להוריש איש מפניהם, ולא יכלו עוד להתגבר עליהם, וכמו שיעד להם יהושע (כג יב יג) אם שוב תשובון וכו' ידוע תדעו כי לא יוסיף ה' להוריש אותם והיו לכם לפח עד אבדכם וכו' וזה מתקיים אחרי מותו.

פרק ג

פסוק א
ואלה הגוים. עתה חושב בפרטות הגוים שהניח ה' לנסות את ישראל אשר לא ידעו מלחמות כנען ולא ראו אותם בעיניהם.

פסוק ב
רק. רצה לומר ותכלית הנסיון היה שני ענינים: א) רק למען ידעו הדורות הבאים אשר הם יהיו מוכרחים ללמוד מלחמה ותכסיסי קרב, אשר הדורות אשר היו לפנים לא ידעו מזה, כי הכנענים גורשו מפניהם ע"י ה' בנס, ובזה יכירו כח הנס ומה שגרמו במעשיהם אשר לא טובים, כמו שאמר אלהים באזנינו שמענו וכו' פועל פעלת בימיהם וכו', כי לא בחרבם ירשו ארץ וכו', ומלת רק רצה לומר על תכלית זה הניחם. ולכן הניח.

פסוק ג
חמשת סרני פלשתים וכו'. שמהם כבשו בני יהודה עזה ועקרון ואשקלון אחר מות יהושע ומהם שלא כבשו והיו צריכים ללחום עמהם.

פסוק ד
ויהיו. והתכלית השני היה לנסות בם את ישראל לדעת הישמעו את מצות ה' לבל יתחתנו עמהם, ובל יעבדו את אלהיהם.

פסוק ה
ובני ישראל. לא עמדו בשני הנסיונות האלה, עם הא' שילמדו מלחמה לא לחמו עמהם רק ישבו בקרבם וכרתו עמהם ברית, ועם הב' בל יתחתנו.

פסוק ו
ויקחו את בנותיהם וכו' וגם עבדו את אלהיהם. (ודברי קרובים בזה לדברי מהרי"א בכל המאמר):

פסוק ז
ויעשו. הנה עד הנה הציע הקדמה כוללת לכל ספורי הספר מה שנעשה מן אחרי מות יהושע עד כל ימי השופטים, ועתה שב לספר הפרטים, ענין כל שופט ושופט והנעשה בימיו, יאמר כי בני ישראל החלו לעשות הרע בעיני ה', עד ששכחוהו ועד שעבדו את הבעלים. ועי"כ...

פסוק ח
ויחר אף ה' כו' וימכרם ביד כושן. (כמו שאמר למעלה ב' מן פסוק יא עד טז). ואח"כ...

פסוק ט
ויזעקו כו' ויקם ה' מושיע. כמו שאמר שם מן פסוק יז והלאה.

פסוק יב
ויוסיפו לעשות הרע. וכמש"ש והיה במות השופט ישובו והשחיתו, ויחזק ה' את עגלון כו' על כי עשו את הרע רצה לומר שעגלון היה חלוש מצד עצמו, ובדרך הטבע היו הם מתגברים עליו רק ע"י שעשו הרע חזקו ה' עד שנצח אותם ע"י השגחת ה', וכמו שאמר שם טו בכל אשר יצאו יד ה' היתה בם לרעה. וגם ע"י שעשו הרע נתחזק כי בזה הסית את שכניהם להתעולל בם, באמרו אלהים עזבם ולא יצא עוד בצבאותם כי מרו בו. ושעל ידי זה...

פסוק טו
ויזעקו וכו' ויקם להם מושיע. כמו שאמר בהקדמה (למעלה ב' יז) והנה עתניאל שפטם גם בעניני הדת לכן כתוב ומושיע לב"י ויושיעם, ואהוד רק הצילם מצר לכן כתוב להם מושיע, כי לא צלחה עליו רוח ה' כעל עתניאל רק ע"י שהיה אטר יד וכו' רצה לומר: א) ע"י שהיה אטר היה יכול להסתיר החרב בצד ימין ולא הרגישו בו כי אין דרך לאחוז החרב בצד ימין, ב) מצד ששלחו בידו מנחה מצא מקום לבא אל המלך, ומפרש ע"י שהיה אטר.

פסוק טז
עשה לו חרב משני פיות שתדקור היטב וגמד ארכה בל תתראה.
ויחגר כו' על ירך ימינו. כי שמש בשמאלו, וע"י ששלחו בידו מנחה.

פסוק יז
ויקרב וכו'. ומ"ש ועגלון איש בריא הוא הוצעה לפסוק כב, (שהיה איש שמן, כמו עשרה בקר בריאים):

פסוק יח
וישלח. הלך ללוותם, ועשה זה, א) בל יהיו גם הם בסכנה, ב) בל ירגישו בו אחר שהלך וחזר כאילו שכח דבר.

פסוק יט
ויצאו. עגלון היה בפרוזדור, ומשם יצאו האנשים, ויען שאין דרך שיתקרב איש אל המלך נכנס עגלון להחדר הפנימי, וזה שאמר –

פסוק כ
והוא ישב וכו' לבדו. רצה לומר מובדל בפני עצמו, ואהוד בא והתקרב אליו ואמר: דבר אלהים לי אליך ויקם, ובעודו טרוד בקימה וישלח אהוד וכו'.

פסוק כא
ותהי עליו רוח ה'. א) רוח משפט וגבורה לשפוט את ישראל ולהשיבם אל דרכי ה', ב) וע"י ששבו אל משפטי ה' אמת יצא למלחמה וה' עזרו, ולא לבד עתה, רק ותעז ידו בהחלט. עד -
ששקטה הארץ ארבעים שנה וזה במדרגה שאמר למעלה (ב' יח) והושיעם מיד אויביהם כל ימי השופט. וימת וכו'.

פסוק כב
כי לא שלף בל יטנפו בגדיו. ויצא הפרשדונה וע"י הסרחון טעו עבדיו שמסיך את רגליו, (ויש מפרשים: הפרשדונה - שיצא למקום שעומדים הפרשים. אבל ממ"ש ויצא אהוד המסדרונה מבואר שויצא הראשונה אינו על אהוד וכן ת"י, והמלה מורכבת פרש שדונה.

פסוק כג
ונעל דלתות החדר הפנימי וע"י שלא היה איש בחיצון, חשבו שהמלך נעל הדלת (ופירוש ונעל במנעול, והמסדרונה - היינו אכסדרה שלפני הבית):

פסוק כד
ועבדיו באו אל הפרוזדור. אך מסיך כמו מסך בציר"י, סוכך רגליו.

וכן הוא במשנה: כל המסיך רגליו טעון טבילה.

פסוק כה

ויחילו עד בוש. יש הבדל בין מתמהמה, בושש, אחר, התמהמה הוא הפך החש, שהוא בלתי ממהר וזריז רק מתעכב, והבושש הוא אם מתעכב יותר מן הראוי, והמאחר הוא המאחר זמן קבוע ובוש מנחי העי"ן משתתף עם בושש מן הכפולים, והנה תחלה המתינו עד התמהמהם, כי חשבו שמסיך את רגליו ודרך להתמהמה ולהתעכב, אבל אח"כ שהחלו עד בושש יותר משיעור הראוי ואז פתחו במפתח. אבל...

פסוק כו

ואהוד נמלט כבר עד התמהמהם. שהוא שיעור שיתמהמהו כשיעור הראוי ולא חשב שיתבוששו יותר משיעור הראוי, ומהר להימלט בעוד שיתמהמהו כשיעור הראוי.

פסוק כז

ויאסוף אליו את בני עמון וכו'. ותחלה הכה אותם במלחמה, ואח"כ לקח מאתם עיר התמרים, שיריחו היה אסור לבנותה ובנו עיר אצלה ולא רצו לקראה בשם יריחו שזה גם כן אסור וקראוהו בשם עיר התמרים ע"ש התמרים שגדלו בה, וחיאל בית האלי נענש על שבנה את יריחו במקומה הראשון וקראה בשם יריחו.
ואח"כ **ויעבדו והיו לו למס**.

פסוק כח

ולא נתנו איש לעבר. שמואב היה ביריחו עיר התמרים בעבר הירדן מזה.

פסוק ל

ותכנע מואב ביום ההוא. לא היתה התשועה כל ימיו רק ביום ההוא לבד (כמו שאמר דבורה בשירתה בימי שמגר חדלו ארחות) רק היה תשועה מועטת שלא יהיו עוד עבדים.

פסוק לא

ואחריו היה שמגר כו' ויושע גם הוא. וכ"ז תשועה מועטת, באופן שבעת ההיא היה כצד הראשון שאמר בהקדמת הספר (ב' יז) וגם אל שופטיהם לא שמעו שלכן לא כתיב בו וישפוט את ישראל (כנ"ל טו).

פרק ד

פסוק א

ויוסיפו לעשות הרע. זה היה עוד בחיי אהוד כנ"ל, אהוד מת שכ"ז שחי הגין זכותו, וע"כ לא כתוב פה כמו למעלה וימת עתניאל ויוסיפו לעשות הרע (וכן לקמן ח' ל"ג, י' ו', יא טו) כי פה עשו הרע בחייו.

פסוק ב

וימכרם. תחלה היו ביד ארם וביד מואב, שלא היו מן הז' אומות, ועתה מכרם ביד מלך כנען ונתקיים מ"ש והיו לכם לצדים, והוא מלך תחלה בחצור שכבש יהושע ועתה יושב בחרושת הגוים בעיר מבצר, והוא שמר עליהם איבה מכבר.

פסוק ג

ויצעקו. בראשונים (ג' ט' טו) כתוב ויזעקו ופה כתוב ויצעקו כי צעקה גדולה מזעקה. וזה מפני ג' טעמים: א) כי תשע מאות רכב ברזל לו, ולא היו להם תקוה לנצחו בטבע ב) והוא לחץ כו' בחזקה ופירשו חז"ל בחרופין וגדופין ג) שארך זמן השעבוד עשרים שנה.

פסוק ד

ודבורה. אמר שהתקבצו עתה ארבעה הכנות לתשועתם: א) מ"ש למעלה שצעקו אל ה', ב) זכות דבורה שזכתה לנבואה (מה שלא זכו מושיעים הקודמים) והכנתה הטבעית שהיתה אשת לפידות, שהיו מעשיה בזריזות והתלהבות כלפידים, ג) השתדלותה לתקן את העם שהיא שופטה אותם, (ומלת שופטה בינוני מהקל, ויש אומרים שהוא פועל עבר שלם מהמרובע).

פסוק ה

והיא. ד) זכות ישראל, שתחת שיתר השופטים הוצרכו לסבב בין העם לשפוט אותם כמו שאמר בשמואל וסבב בית אל וכו', הנה היא יושבת תחת תמר שנקרא ע"ש תמר דבורה, (ותומר זה נמצא בין הרמה ובין בית אל), ויעלו אליה בני ישראל מעצמם למשפט.
וע"ז המליצו חז"ל מה תמרה אין לה כי אם לב אחד, כך היה אז לישראל לב אחד לאביהם שבשמים, וכן אמרו מה תמרה זו צילה מועט כך היו אז הת"ח מועטים, שאם לא כן לא היו הולכים מקצה הארץ אל אשה למשפט.

פסוק ו

ותשלח. אחר ההכנה הזאת מזכות השופט והדור, ותאמר אליו: א) שידע שדבריה דברי נבואה, וזה שאמר הלא צוה ה', ב) צווי ה' היה שימשוך אליו אנשים להר תבור, ושיהיה

מספרם עשרת אלפים, ושיהיו משבט זבולון ונפתלי, וחז"ל נתנו טעמים למה נבחרו אז ב' שבעים אלה.

פסוק ז

ואז **ומשכתי אליך** בהשגחת ה' ימשוך כל מחנהו אל נחל קישון, ושם ונתתיהו בידך בדרך נס.

פסוק ח

השאלות

(ח) **איך אמר אם לא תלכי לא אלך אחר שדברה אליו בשם ה' והממרה פי נביא חייב מיתה, ומז"ש כי לא תהיה תפארתך וכו'**?

ויאמר אליה ברק אם תלכי עמי. לא שהסתפק בנבואתה, ולא שהמרה את פיה שהממרה פי נביא חייב מיתה, רק אחר שהיה הציווי שימשוך אליו עשרת אלפים איש אמר שאם לא תלך עמו לא יאמינו לו העם ולמה ילך בחנם. ב) אחר שהודיעה לו שיפול בנס, חשב כי זכותו אינו מספיק לנס כזה רק אם תלך שאז יהיה הנס בזכותה,

וזה שאמר במדרש ר"י ור"נ, ר"י אומר אם תלכי עמי לקדש אלך עמך לחצור (וזה כטעם הא' שתלך עמו לאסוף את העם מקדש), ור"נ אומר אם תלכי עמי לשירה אלך עמך למלחמה (זה כטעם הב' שרק בזכותה יושר השיר על הנס):

פסוק ט

ותאמר הלך אלך עמך. רצה לומר בין לקדש לאסוף העם, בין אל המלחמה.

אפס כי לא תהיה תפארתך על הדרך. רצה לומר שאם היית הולך בעצמך היה לך זה לכבוד ותפארת אם במה שהיו העם שומעים לקולך, אם במה שהיה סיסרא נופל בידך לא כן עתה, ביד אשה ימכר ה' את סיסרא, רצה לומר כל הענין יתיחס לאשה, אם תחלת מפלתו, שקיבוץ העם יהיה ע"י דבורה, אם סוף מפלתו ע"י יעל, מה שאין כן אם היה שומע לדבריה והולך בעצמו היה נופל בידו.

פסוק י

ויעל ברגליו. בסבתו, (כמו ויברך ה' אותך לרגלי) לא בסבת דבורה. או כפשוטו שלא היה לו סוס ורכב נגד תשע מאות רכב ברזל.

ותעל עמו. כמו שאמר הלך אלך, וז"א תחלה ותקם ותלך לקדש וכאן אמר ותעל להר תבור.

פסוק יא
וחבר הקיני. הוא הוצעה למה שיבא שנתקיים, כי ביד אשה ימכור ה' את סיסרא, והיה מאת ה' שחבר הקיני נפרד אז מיתר אחיו ששכנו במדבר יהודה (כנ"ל א') ונטה אהלו קרוב לקדש להיות מוכן ליום תשועה.

פסוק יג
ויזעק. לקיים מ"ש ומשכתי אליך אל נחל קישון את סיסרא ואת רכבו, נתן ה' בלבו, א) שהזעיק כל רכבו והמונו, הגם שהיה ראוי שיצא לקראת החלשים האלה במעט עם, ב) שנמשכו אל נחל קישון.

פסוק יד
קום כי זה היום. ולא תמתין על יום אחר כי כבר יצא ה' לפניך, וכבר התחיל להכות בו חללים.

פסוק טו
ויהם ה' וכו' לפני ברק. פירש מהרי"א שהממו לפני בוא ברק שהשמיע לאזנו קול רכב וסוס, והפחידו וכבר נס סיסרא:

פסוק טז
וברק רדף. רצה לומר לא לחם רק רדף אחרי הבורחים וכל המחנה נפלו חללים.

פסוק יז
וסיסרא. הנה מהרי"א שאל פה, איך עשתה יעל כדבר הרע הזה להרוג את סיסרא אחר ששלום בינו ובין בית בעלה ובא לביתה וזה נגד חוקי המדינות?! ואני אומר כפי שיטתו, הנה השלום שבין יבין ובית חבר הי' שלום כולל עם בני קיני השוכנים במדבר יהודה שעל זה אמר ובין בית חבר הקיני. ועתה שנפרד חבר מאת אחיו ונטה אהלו בין ב"י, אין עליו חיוב הברית של בני קיני, כי נפרד מהם.
והטעם הב' כמו שאמר מהרי"א: שנס אל אהל יעל, והאשה פטורה מעניני המדיניות, והיא עשתה זאת לא בעלה. אולם לא הוצרכנו לכ"ז אחרי היות בית חבר מבני ישראל, ואיך לא יריבו ריב עמם ואלהיהם.

פסוק כ
ואמר היש פה איש. רצה לומר כי אין מן המוסר ליכנס לבית אשה כשאין איש שם, ובודאי ישאל היש איש מבני הבית ואמרת אין ואז לא יכנס איש זר הנה, ומלת עמוד מקור במקום ציווי.

פסוק כא
ותתקע. רצה לומר היא לקחה את המקבת ביד האחד ואת היתד ביד השני, אבל כי לא היה לה כח להלום במקבת על היתד, היה מעזר ה' שהיתד צנח בארץ מעצמו ע"י כובדו, ובקע ועבר, וע"י שהיה נרדם ע"י החלב ששתה ויעף ויגע שעל ידי זה מת תיכף.

פסוק מה
ויכנע. תיכף ביום ההוא, רק שאח"כ שב להלחם שנית אבל יד ישראל קשתה עליו עד שהכריתו אותו, באופן שנחו כל ימי דבורה כי עמדו בצדקתם כל ימי חייה, וכמו שאמר למעלה (ב' יח) והושיעם מיד אויביהם כל ימי השופט.

פרק ה

פסוק ב
בפרוע. אמרה בעת שישראל פרוע, אם מצד שפרעו מוסר, אם מצד חולשתם (כמו שאמר כי פרוע העם) עד שהוא פרוע פרעות הרבה, אז בהתנדב עם. אם ימצא עם מתנדבים לעשות חיל, אין זה ענין טבעי רק אלהי, ולכן ברכו ה' כי מידו היתה זאת.

פסוק ג
שמעו מלכים. עם רוזניהם שהם שרי העצה, (ומבואר אצלנו שאל הנושא החשוב יאמר לשון שמיעה ואל הנושא הפחות לשון האזנה, כמו שאמר בפירוש ישעיה א) אתם מלכים, אל תחשבו שהיה זה דבר טבעי, כי אנכי לה' אנכי אשירה. אנכי איחס נצחון זה לה' ולו אשירה.
והנה יש הבדל בין שיר וזמר. שהזמר הוא מדרגה יותר גדולה מן השיר, והסדר תמיד שירו לו זמרו לו, אשירה ואזמרה. שהזמר מוסיף על השיר, והתבאר אצלי שהזמר מיוחד רק מה שמשבח את ה' על ענינים השגחיים או נסים וכדומה.
ויש הבדל בין ה' ובין אלהי ישראל – שציון אלהי ישראל מציין תמיד ההשגחה המיוחדת בישראל שע"י ינוסס עמם נס להתנוסס, ובזה אמרה כי תשיר מצד שהוא ה' בורא העולם ומנהיג ההנהגה הכללית, וגם תזמר מצד שהוא אלהי ישראל ומנהיג אותם בהשגחה נסיית בדרך פלא.
ושני פסוקים האלה הם כעין הקדמה אל דברי השירה, מעתה תתחיל שירתה.

פסוק ד
ה' בצאתך משעיר. שני פסוקים אלה הם נמשכים ע"מ שיאמר בימי שמגר וכו', המשורר מראה הבדל גדול בין ימי קדם, שישראל עשה חיל, ובין ימי שמגר שירדו פלאים), יאמר

בעת נכנסו ישראל לארץ, שסבבו אז ארץ אדום, אז כאשר יצא ה' מלכם בראשם משעיר אל ארץ מואב, (וארצות שסביב שעיר קורא במליצתו שדה אדום, היא השדה שסביב אדום) ואח"כ צעד משדה אדום אל ארץ סיחון ועוג וכנען, אז ארץ רעשה מצייר כאילו אז רעש כל המציאות, הארץ והשמים, כי גם צבא השמים נמוגו מפניהם וגם עבים נטפו מים למעלה.

פסוק ה

והרים נזלו. למטה, עד שנמס הכל והיה למים. מפני ה' זה סיני, רצה לומר שנמוגו מפני ה' שבא מהר סיני, אשר נתן עוז לעמו, מפני ה' שהוא אלהי ישראל ע"י השגחתו הדבוקה בם, והמופתים שעשה להם.

פסוק ו

בימי שמגר. אבל ראה איך הי' ההיפך בימי שמגר ואחריו בימי יעל, שאז חדלו ארחות רצה לומר שיירות עוברי אורח, (כמו והנה ארחת ישמעאלים באה, שיירות ההולכות ממקום למקום), וגם הולכי נתיבות שהם יחידים ההולכים בנתיב היחיד, (שזה ההבדל בין דרך ובין נתיב), ילכו ארחות עקלקלות, התייראו ללכת בנתיבות הישרים רק בארחות עקלקלות (גדר הארח הוא היוצא מן הדרך הגדול אל הכפרים מן הצד) וכן ילכו בארחות הנוטים מן הדרך ולא בארחות ישרים רק עקלקלות.

פסוק ז

וגם **חדלו פרזון** כי ישבו כולם בערי מבצר מפני צר, בישראל חדלו, רצה לומר כי גם אז בהכנסם לארץ חדלו פרזון, וחדלו ארחות, רק אז היה זה בכנעני יושב הארץ שנסגרו במבצרים מפני יראת ישראל, ועתה היה בהפך שחדלו פרזון ולא בכנעני רק בישראל מפני הכנעני שגבר עליהם.

עד שקמתי דבורה. כל זה נמשך בימי שמגר עד שקמה היא.

שקמתי אם בישראל. ימליץ כאילו כבר נשבת ישראל מהיות עם ועתה נולדו מחדש והיא האם היולדת את הגוי כולו.

פסוק ח

יבחר. בעת נכנסו ישראל לארץ אז עבר החלוץ לפניהם שהם בני ראובן ובני גד שהיו ארבעים אלף חלוצי צבא שעברו לפניהם (יהושע ד') ועתה לא בא אחד מן החלוץ למלחמה, כי הלוחמים עתה היו בני זבולון ובני נפתלי, על פי זה דבר המליץ נשגבות, יאמר כי ארבעים אלף חלוצי צבא שבחר ה' בימי קדם שלחמו אז בשדה במערכה לא לחמו עתה בשערים, עתה שיש לישראל שערי מבצר והוצרכו ללחום על

שעריהם, הוצרך אלהים לבחר לוחמים חדשים, ושיעור הכתוב אלהים הוצרך לבחר לוחמים חדשים אז בהצטרכו ללחום שערים, כי מן הלוחמים הישנים לא באו למלחמה זו. ומארבעים אלף של החלוץ מגן אם יראה ורומח כאילו לא נבחרו ללחום על ערי ישראל ומבצריהם רק בשדה, (ומלת לחם נדחקו בו המפרשים שהפעל ראוי לבא בציר"י ולפירושי הוא שם, למלחמה של שערים).

פסוק ט

לבי. על פי זה נשאתי לבי לחוקקי ישראל אשר הם היו המתנדבים בעם שהם עשרת אלפים שהלכו עם ברק שיברכו ה' כי נושע במעט עם ובאפס יד ומלחמה.

פסוק י

רכבי. ידבר על ג' מדרגות שהיו אז בין העם: א) עשירים הרוכבים על אתונות לבנות למסחר, ב) יושבי על מדין, הם השופטים והעוסקים בתורה, ג) העניים ההולכים על דרך לבקש מחייתם אתם הכתות כולכם שיחו וספרו נפלאות ה'.

פסוק יא

מקול. מפני שבין משאבי המים בנחל קישון השמיע ה' קול מחצצים שנדמה לסיסרא קול חצץ (כמו ויצא חוצץ כולו) רצה לומר קול מחנות רבות, על כן יתנו צדקות ה' אשר עשה עם ישראל. צדקות פרזונו, ימליץ כי בעת ירדו לשערים עם ה', פי' שישראל ירדו אל שערי מבצריהם להסתתר מאויב, אז בעת ירדו לשערים בעת ההיא ישב ה' בערי הפרזות בלא חומה דלתים ובריח, רצה לומר אז חשף זרוע קדשו.

פסוק יב

עורי עורי. בזכר גודל הנס הזה.

קום ברק ושבה. כי לא הוצרך להלחם רק לשלול שלל האויב, רצה לומר דבורה וברק לא עשו מאומה, רק דבורה בשיר וברק לשבי ולשלל.

פסוק יג

אז. מבארת כי יש הבדל גדול בין התשועה הקודמת שהיתה ע"י אהוד שהיתה בדרך טבעיי, לבין התשועה הזאת שהיתה ע"י ה'. על זה אמר אז בימי אהוד.

ירד שריד לאדירים עם. (שריד הוא אהוד שנמלט ממואב אחר שהרג את עגלון, ולמ"ד לאדירים הוא למ"ד בשביל רצה לומר בשביל אדירים) אהוד השריד רד את עם מואב בעזר אדירים שהלכו לעזרתו, כמו שאמר ויתקע בשופר בהר אפרים וירדו עמו ב"י מן ההר, וא"כ היו אתו אדירים ועל ידי עזרתם רדה עם, רצה לומר עם חלש ופליטי מואב,

לא כן אנכי ה' ירד לי ולא ידי ויד אדירים שהיו עמי רדו באויב רק ה' ירד לי, ולא על עם חלוש רק בגבורים שהם מחנה סיסרא, (ומלת ירד שרשו רדה מבנין הכבד כמו ירדה).

פסוק יד

מני. מפרש מ"ש אז ירד שריד לאדירים עם, מי היו האדירים? הם מני אפרים שהלכו עם אהוד, שרשם בעמלק והם שרשו את עמלק שהיה עם מואב (כמש"ש ג' יד ויאסוף אליו בני עמון ועמלק) אחריך, אתה אהוד אחריך הלך בנימין בעממיך שהוא היה עמך ושבטך כי אהוד היה משבט בנימין, והם היו אדירים וגבורים, לא כן במלחמה הזאת לא הלכו גבורים, רק מני מכיר ירדו מחוקקים. אלה שירדו עמי מבני מכיר היו מחוקקים חכמים בדת ודין לא אנשי חיל למלחמה. ואלה שהלכו עמי מזבולון היו מושכים בשבט סופר לא אוחזי מגן וחרב.

פסוק טו

וכן **ושרי ביששכר** שהלכו עם דבורה היו רק חכמים בתורה, וכן יששכר שהלך עם ברק, בעמק שולח ברגליו כי לא היה לו רכב וסוס ולא אנשי חיל למלחמה.

בפלגות. המשורר ישים לבו ורע בעיניו על שני שבטים ראובן ודן שלא באו למלחמה, כי בימי יהושע היה ראובן הולך בראש המחנות, ודן מאסף לכל המחנות ועתה לא באו, וכשתעיין בגבולי הארץ תמצא שכל השבטים היו קרובים לשדה המערכה, כי הר תבור היה בגבול יששכר. ומדרומו היה חלק יהודה ושמעון ובני יוסף ובנימין, ואחר שסיסרא התפשט על בני יששכר וזבולון ונפתלי שעמם נלחם, היה יכול ליפול על כל שבט מבלי אמצעי, כי חלק גד וחצי מנשה היה מגביל בעבר הירדן נגד יששכר, ובצד דרום היה מגביל עם יוסף בנימין ויהודה, ובמערבית צפונית אשר זבולון ונפתלי שנחלתם פגעו זה בזה כמו שאמר בנחלת אשר (יהושע יט כז) ופגע בזבולון, ובנחלת נפתלי (שם לד) ופגע בזבולון מנגב ובאשר פגע מים וביהודה הירדן מזרח שמש, רק נחלת ראובן ודן היו נפרדים, כי אם היה האויב רוצה ליפול בנחלת ראובן היה צריך לעבור תחלה את הירדן אל גלעד, ולעבור דרך הגלעד גד וחצי מנשה, וכן אם היה רוצה ליפול על דן שהיה נחלתו במקצוע דרומית מערבית היה צריך לעבור דרך אשר, על פי זה אמרה, בפלגות ראובן, מה שנפלג ראובן ולא בא לצבא (הגם שלא היה ירא שיפול עליו האויב), גדולים חקקי לב, זה עושה חקוקות גדולות ורושמים נוראים בלב, רצה לומר שברון לב.

פסוק טז

למה ישבת. הלא אתה יושב על הגבול כדרך הגבור שהיושב על הגבול עליו מוטל לכלא רגל אויב מבא בארץ, ולהיות מוכן תמיד ליום קרב, ואתה כי התרפית ביום צרה למה

ישבת בין המשפתים, הכי לשמוע שרקות עדרים אשר אספת כמו שאמר: ומקנה רב היה לבני ראובן הבעבור זה ישבת על הגבול, אולם תשיב לאמר, לפלגות ראובן גדולים חקרי לב, רצה לומר אך למותר לחקור ע"ז, והחקרי לב גדולים מן הנידון, כי הטעם מבואר שהוא יען שראובן אומר למה לי להתירא, הלא –

פסוק יז

גלעד בעבר הירדן שכן. הלא גלעד הוא שכן אצלי ושומר את ארצי ומפסיק ביני לבין האויב, לכן לא בא ולא נשתתף בצרת אחיו, וכן ודן למה יגור אניות, למה עסק דן במסחרו ויקבץ אניות ולא בא לעזר, גם ע"ז יש טעם מבואר, כי הוא אמר בלבו אשר ישב לחוף ימים הלא אשר מפסיק בינו לבין האויב ועל מפרציו ישכון, שאשר שומר פרצות ארצו מרגל אויב ולכן לא בא.

פסוק יח

זבלון. אלה עמדו מנגד, רק זבולון לבדו חרף נפשו למות ונפתלי (חרף נפשו למות) על מרומי שדה המערכה, בזה השלימה דבריה שנצחו במעט עם ואפס יד.

פסוק יט

באו. בימי יהושע קבץ יבין מלך חצור את כל המלכים מלכי כנען על מי מרום להלחם עם יהושע (כנזכר יהושע יא) ועתה קבץ יבין מלכים שנית, וחנה על מי מגידו, על פי זה מרכיב המשורר את העבר עם ההוה, ויצייר כי מה שקרה עתה כבר היה אז, המלכים באו עם סיסרא ונלחמו, (אז בימי קדם כבר נלחמו מלכי כנען, בעזר מלך חצור), ומפרש עתה באו בתענך על מי מגדו, (תחת מה שבאו אז על מי מרום), בצע כסף לא לקחו, עוזרי יבין לא קבלו משכורת במלחמה זו, כמו שגם אז באו בחנם.

פסוק כ

וכן **מן שמים נלחמו הככבים ממסלותם**, רצה לומר גם הככבים שיצאו אז לעזרת ישראל במלחמת יהושע שהיה להם מסלה כבושה מאז (כי זה גדר שם מסלה על דרך כבושה שהולכים עליה תמיד) ומן מסלה הזאת שסוללו אז נלחמו עם סיסרא, ימליץ כמו שסיסרא הביא מלכים עוזרים אותו מימי קדם, כן באו לישראל עוזרים מקדם קדמתה.

פסוק כא

וכן **נחל קישון אשר גרפם**, הוא נחל קדומים נחל קישון, שכבר גרף מחנות אלה בימי קדם, כי המשורר יאחד מי מרום עם נחל קישון במליצתו.

תדרכי נפשי עז. את נפשי תדרכי את העז רצה לומר מים עזים האלה תדרכי ברגל ותעברי אותו.

פסוק כב
אז שעורו את נפשי תדרכי עז הנחל בעת אשר הלמו עקבי סוס מדהרות דהרות אביריו, יצייר גלי הנחל כאבירים דוהרים לקראת רכב סיסרא וסוסיו ואבירים האלה הלמו עקבי סוסי סיסרא, ובעת ההיא דרכת נחל זה ברגל, רצה לומר בעת שטף הנחל מחנה סיסרא, ושמע שם קול מחצצים, עברוהו ברק ומחנהו ברגל.

פסוק כג
אורו מרוז, תברך מנשים. מצייר כאילו מלאך ה' יוצא לאור ולקלל את עיר מרוז (היתה עיר מפורסמת שאנשיה גבורים) והמלאך מקלל אותם, ארור יושביה שיהיו ארורים על שישבו בביתם. ומפרש כי לא באו בגבורים (פי' עם גבוריהם) לעזרת ה'. להפך הנשים מברכות את יעל, וטעם הברכה באהל תברך על שישבה באהל, כי שם עשתה חיל, ימליץ את מרוז יאורו על שבתם בית ואת יעל יברכו על שישבה באהל, ומפרש כי מים שאל חלב נתנה.

פסוק כו
ידה. כבר בארתי (ד' כא) כי לקחה היתד ביד אחת והמקבת ביד השני להלמות, רק שלא יכלה להלום עליו מחולשתה. ועפ"י נס צנח היתד מעצמו ברקתו, וזה שאמר ידה (אשר) ליתד תשלחנה וימינה (שבה אחזה המקבת) להלמות שני ידיה היו עמלים ועיפים, (מצאנו יד בלשון זכר, הנה יד שלוחה אלי ובו מגלת ספר) והלמה סיסרא במה שהלמתו רק מחקה ראשו חקק קטן לבד, ובכ"ז במה שמחצה מחץ קטן כבר חלפה רקתו מעבר אל עבר, (לדעת המפרשים בא עמלים תחת עמל בלשון יחיד על סיסרא שהיה עמל והוא שלא כמשפט הלשון).

פסוק כז
בין תחלה כרע בין רגליה ושכב, רצה לומר שבעל אותה, כמו שאמר חז"ל, ואח"כ בין רגליה כרע נפל ונהרג, ומפרש באשר כרע במקום שכרע לבעילה שם נפל שדוד ושם נהרג.

פסוק כח
בעד החלון. יש הבדל בין חלון לאשנב, שהאשנב הוא מין חלון עשוי בחכמה, ובא פה על חלון הקסם שבו השקיפה אם סיסרא לקסום קסמים לדעת מה נעשה בו, רצה לומר תחלה נשקפה בעד החלון, ואח"כ ראתה באשנב ואז ותיבב בקול יבבא ויללה, והוא כמו שפי' העקרים, כי ראתה בחלון הקסם סיסרא שוכב ארצה, ואשה עומדת עליו הולמת

ראשו ודם יורד מראשו, וכן ראתה הרוגים צואריהם מאדמים, ומפרש תחלה בעד החלון נשקפה מדוע בושש רכבו לבא, ואח"כ ותיבב בעד האשנב מדוע אחרו פעמי מרכבותיו. כי יש הבדל בין אחר ובין בושש. בושש הוא המתמהמה יותר מן הרגיל, והמאחר מאחר זמן קבוע שהיה מעותד לחזור, וע"כ אח"כ שעבר הזמן שהיה מוכרח לבא אמרה מדוע אחרו את הזמן, וגם הוסיפה פעמי מרכבותיו שאם תפסו את רכבו עכ"פ היה ראוי שיבאו פעמי מרכבותיו, רצה לומר רץ ומגיד מה היה אחריתם, וזה דברה בעת שהסתכלה בחלון הקסם.

פסוק כט

חכמות שרותיה תעננה. אמנם החכמות רצו לפתור הקסם לטובה, וכן אף היא תשיב אמריה הקודמים לפתור הדבר לטוב.

פסוק ל

הלא. אמרו שמה שנראה בקסם איש שוכב ארצה צבוע בדם האיש הזה הוא איש מליציי, שהקסם יצייר את השלל כאילו הוא איש והשלל מצויר בדמות גבר מליציי, חזיוני, וזה שאמר הלא ימצאו יחלקו שלל, השלל הוא האיש השוכב ארצה, ומה שראית על ראש הגבר שאשה עומדת עליו, פתרונו כי רחם רחמתים לראש גבר הנשים אשר ישללו הוא ראש הגבר הלז שהוא השלל, כי הוא ראש השלל והמובחר שבו, ומה שראית שראשו צבוע בדם, פתרונו על שלל צבעים המיוחד לסיסרא, שגם זה מובחר וראש השלל והוא מצוייר בראש הגבר החזיוני שהוא השלל יען שהוא שלל צבעים רקמה, ומה שראית צוארים מאדמים, הוא צבע רקמתים שהוא צוארי שלל, הוא צואר הגבר החזיוני שהוא השלל, באופן שהקסם הגשים את השלל המליציי ויעשהו כתבנית איש בחזיון הקסם.

פסוק לא

כן. משיב אבל כן יאבדו כל אויביך ה' אבל אוהביו יהיו דומים כשמש בצאתו מתחת האופק שהולך ואור עד נכון היום, וכשמש אשר לא יכסוהו עננים ועבים לא יאפילוהו. **ותשקט הארץ**. כי היו צדיקים כל ימי דבורה.

פרק ו

פסוק א

ויעשו. בשני פעמים הראשונים כתוב ויוסיפו לעשות הרע, ועתה שבימי דבורה שבו בתשובה גמורה והתחילו לחטא מחדש כתוב ויעשו, וקרוב לזה אמרו חז"ל שע"י השירה נמחל עונותיהם:

פסוק ב

ותעז יד מדין. בכל פעם יותר עד שהוכרחו לעשות את המנהרות וכו' מערות שהאור בוקע דרך נקב קטן, ויש מפרשים אבוקות שעשו על ההרים להדליק כשבא האויב למען יצילו את אשר להם וכמו שאמר (ר"ה פב): בראשונה היו משיאין משואות.

פסוק ג

השאלות

(ג-ה) **למה כפל, ועלה מדין, ועלו עליו, ויחנו עליהם, וכן כל הדברים כפולים**:

ועלו עליו. היינו על הזריעה, וכן...

פסוק ד

ויחנו עליהם. על העם עצמם, ומפרש ע"י שעלו על הזריעה וישחיתו את יבול הארץ. וע"י שחנו עליהם ולא ישאירו מחיה וכו'.

פסוק ה

כי הם ומקניהם יעלו. על הזריעה, ואהליהם יבאו על העם עצמם, ולשניהם בין להם בין לגמליהם אין מספר, כי עקר ביאתם היה לשחתה.

פסוק ז

ויהי כי זעקו על אודות מדין. לא זעקו על חטאתיהם, רק מתרעמים על הרעה ולא הכירו כי בא העונש בסבת החטא, לכן שלח נביא להוכיחם.

פסוק ח

איש נביא. יען שאח"כ שלח מלאך קרא לזה איש, כה אמר ה', ידיכם עשו לכם את הרע, ומפרש -

א) **אנכי העליתי אתכם ממצרים** באותות ומופתים שעל ידי זה היה לכם להכיר גדלי ויכלתי ולירא יראת הרוממות.

ב) **ואוציא אתכם מבית עבדים**. והיה לכם להכיר טובה, וגם לדעת כי עבדי אתם.

ג) **ואצל אתכם** והיה לכם לדעת כי עדיין אתם צריכים לי,

ד) **ואגרש אותם מפניכם**. וא"כ לא היה לכם לעשות כמעשיהם, אחר שבעבור זה נגרשו מפניכם, ובכ"ז ולא שמעתם בקולי.

פסוק יא

ויבא מלאך ה'. אחר שהוכיחם הנביא בא מלאך ה' להושיעם, כמו שאמר בכל צרתם לו צר ומלאך פניו הושיעם.

אשר ליואש. רצה לומר האלה שהיתה ליואש, ויש לומר עפרה אשר ליואש כי היה עוד עפרה בגבול בנימין (יהושע יח כג), וגדעון בנו השפע האלהית לא תחול רק על המזומנים לה, והמזומן לה במקצת תחול עליו ברכת ה' בשיעור רב. והנה היה צריך פה, א) זכות קצת, שע"י יסייעו לו לזכותו הרבה כענין הבא לטהר, ב) גבורה, בענין שתחול עליו רוח ה' כח וגבורה למלחמה, וגדעון נמצא לו זכות כבוד אב, שעל זה אמר וגדעון בנו חבט, גם גבורה בשהיה מכין א"ע להניס מפני מדין שלפ"ז הרגיש בעצמו גבורה למלחמה.

פסוק יב

וירא אליו. בכח הזה התראה המלאך אליו והודיעו כי ה' עמו ושהוא גבור החיל כי ישפיע עליו זכות וקדושה וגם גבורה בשפע רב.

פסוק יג

ויש ה' עמנו. גדעון חשב שסבת הרעה שבא עליהם היא הסתרת פנים, שעזבם תחת המקרה, כמו שאמר ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה, וזה שאמר אם יש ה' עמנו ולמה מצאתנו כל זאת שזה מורה כאילו הכל במקרה.

ואיה כל נפלאותיו. הלא בעת השגיח עלינו עשה נפלאות למעלה מדרך הטבע.

אשר ספרו לנו אבותינו. כי עתה אותותינו לא ראינו, ואיה נפלאות אלה זה מורה שעזב אותנו, ואם תאמר שזה מפני רוע מעשינו הלא ממצרים העלנו ה' שאז ג"כ היינו משוקעים בטומאת מצרים, ואם אז העלנו אף שעדיין לא היינו עמו ואיך עתה שכבר בחר אותנו לעם נטשנו ה' ויתננו בכף מדין, וזה מורה שאינו משגיח עלינו.

פסוק יד

השאלות

(יד) **מדוע אמר ויפן אליו ה'**, **ולא אמר שפנה אליו המלאך שדבר עמו עד הנה**:

ויפן אליו ה'. עד עתה דבר עמו המלאך, ועתה פנה ה' אליו בדבור נבואיי (שהמלאך הוא אמצעי אליו ויקדים להתראות טרם יגלה דבר ה' כמו שהיה בהיות יהושע ביריחו), ויאמר לך בכחך זה כיון, אם על הכח הנמצא בו לגבורה, כמו שאמר במ"ש להניס מפני

מדין, שהוריק על כח זה שפע רב עד יספיק להושיע את ישראל. ואם על כח הטענה כי אחרי ראה שטוען בעד סור ההשגחה מישראל זה אות שדבר זה סוער בלבבו, והוא מוכן לתשועתם.

פסוק טו

במה אושיע את ישראל. הנה חשב תחלה כי תהיה התשועה ע"י אמצעיים טבעיים אחר שהיה הצווי ע"י המלאך שזה מורה על מלחמה באמצעות הטבע, כמו שאמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך וכמש"ש, ואמר מה יהיו האמצעיים לזה, אם רוב עם הנה אלפי הדל במנשה. ואם שישמעו ישראל לקולי, אנכי הצעיר בבית אבי?!

פסוק טז

ויאמר אליו ה' כי אהיה עמך. ותהיה התשועה נסיית לא ברוב חיל רק תכה את מדין כאילו הוא איש אחד.

פסוק יז

השאלות

(יז) **האות היה צריך על שיקיים הבטחתו להושיעם לא על שהוא מדבר עמו, שע"ז אין צריך אות, ואיך היה לו אות ע"י שהביא מנחה:**

ויאמר אליו אם נא מצאתי חן בעיניך ועשית לי אות שאתה מדבר עמי. יש לומר בזה שני ענינים: א) אחר שנסתפק אם היה הדבור מה' בעצמו בלא אמצעי שזה מורה על תשועה נסיית שאין צריך עמה עם רב וחיל, כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט. או אם היה הדבר באמצעות המלאך, שאז גם התשועה תהיה באמצעותו, שזה מורה על תשועה ע"י אמצעים טבעיים ע"י רב עם ומלחמה, וזה שאמר אם נא מצאתי חן בעיניך, שזה שילך ה' בעצמו בקרבם בלא אמצעי מורה על מציאות חן, כמו שאמר אם מצאתי חן בעיניך ילך נא ה' בקרבנו, ובמה יודע איפוא כי מצאתי חן בעיניך הלא בלכתך עמנו. א"כ אבקש אות ע"ז שאדע שאתה מדבר עמי בלא אמצעי, (כי יש מלאך שהוא רק אמצעי שליח מאת ה', ויש שבו תתלבש ההופעה העליונה בעצמה) והאות הזה יהיה ע"י המנחה, שאם הוא רק שליח במלאכות ה' ואין אדוניו אתו, לא יקח עולה ומנחה, כי זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו, וכמו שאמר מלאך ה' אל מנוח ואם תעשה עולה לה' תעלנה, ואז או ימנע לקחתה, או יאכלנה כמו שעשו מלאכי אברהם, אבל לא יניח אותו להקריב לו קרבן, ואם יקח מידו קרבן זה האות והמופת שה' שוכן בקרבו. ומענין השני שאף שידע גדעון שה' בעצמו מדבר עמו, בקש אות מצד אחר, כי יש הבדל בין דבור הבא מאת ה' אל הנביא בתורת שליחות, ובין דבור הבא מאת ה' אל היחידים, שהיעודים שבאו ע"י

נביא לטובה לא יחזור בהם ה' בשום אופן, אף אם ישתנה ענין העם וירעו מעשיהם, כמו שאמר הנביא אשר ידבר בשם ה' ולא יהיה הדבר ולא יבא הוא הדבר אשר לא דברו ה', אולם היעודים הטובים שבאו אל היחידים שלא בתורת שליחות יצויר שישתנו לרעה אם ירע המקבל הטוב מעשהו.

וכמו שאמר הרמב"ם אולם גם בדבר ה' אל היחידים אם בא עם הדבור איזה אות או מופת לא ישתנה בשום אופן, וזה היה ענין האות שבא בברית בין הבתרים וכדומה שלא ישונה הדבר עוד.

וכמו שאמר הרמב"ן בכ"מ וזה שאמר ועשית לי אות שאתה מדבר עמי. רצה לומר אחר שאתה מדבר עמי לבדי, ואינני שליח אל העם, ובזה יצויר שישתנה הדבר מפני רוע המעשים, וכמו שאמר שירא יעקב שמא יגרום החטא (ברכות דף ד). ולכן אני מבקש אות שבזה יוכרח הדבר לבא בכל אופן, והאות היה ע"י שקבל מאתו המנחה בדרך פלא ובאש, וזה שאמר אל נא תמוש מזה וכו'.

פסוק יט

וגדעון בא ויעש גדי עזים וכו'. אחר שבארנו לפי' הראשון שגדעון הסתפק אם יקבלנה בדרך עולה לה', או יאכלנה כמו שעשו מלאכי אברהם. לכן הכין גדי עזים שראוי בין להעלאה בין לאכילה וכן הכין מרק בפרור ובשר בסל שראוי להעלאה ולאכילה, ויוצא אליו אל תחת האלה לראות מה יעשה בו.

פסוק כ

השאלות

(**כ-כא**) **למה תחלה קורא אותו בשם מלאך אלהים ואח"כ בשם מלאך ה'**:

ויאמר אליו מלאך האלהים וכו' וישלח מלאך ה' את קצה המשענת. כבר בארנו שהמלאך לא אפשר שיקח קרבן, כי זובח לאלהים יחרם, רק אם ה' שוכן בו והקרבן לה' לבדו. ולכן באמירה והצווי היה ע"י מלאך אמצעי, אבל עת שלח קצה המשענת לקבל הקרבן, היה בהכרח ה' בעצמו שוכן בו ומקבל הקרבן, ולכן בזה לא קראו מלאך אלהים כי זובח לאלהים יחרם, רק מלאך ה'.

פסוק כב

וירא גדעון כי מלאך ה' הוא. אז ידע שאינו מלאך אלהים שזה מורה על מלאך שליח שאין ה' אתו, כי שם אלהים יבא גם על המלאך, רק שהוא מלאך ה' שזה מורה שה' שוכן בו.

ויאמר גדעון אהה ה' אלהים כי על כן ראיתי וכו'. רצה לומר כי לא יראני האדם וחי, שא"א שישיג האדם לראות ה' בעודו כלוא בגויה רק לפני מותו.
וכמו שאמר (בספרא ויקרא פרק ב) בחייהם אינם רואים אבל במיתתם רואים את השכינה, שנאמר כי לי תכרע כל ברך, ובזה חשב שימות. וגם לפי פירוש המפרשים שהיה מסופק אם הוא נביא או מלאך, עלה במחשבתו שא"א שהאדם יראה מלאך שעצמותו הוא רוחני מובדל מחמר ואיך יראהו האדם מוגשם בחומר, רק לפני מותו, שאז יש לו דמיון אל המלאך שהנפש הרוחנית מוכנת אז להתפשט מן הגולם כמו שהמלאך המתראה בגולם מוכן להפשיטו תיכף ואז הדומה יראה את הדומה.
וזה שאמר אהה כי על כן ראיתי רצה לומר על השוי הזה שביני ובין המלאך עתה שגם נפשי מוכנת לצאת ממכלא הגשם על כן ראיתי אלהים פנים אל פנים, כי הפנים דומים במקריהם מצד זה, ולכן חשב שמעותד למות.
(וביחוד יש לומר שגדעון וכן מנוח התיראו מצד שראוהו ברגע שנעלם מעיניהם שברגע זו שפושט גולמו א"א להחי לראותו, שעל זה אמר אליהו: אם תראה אותי לוקח מאתך, וזה שאמר וירא גדעון כי מלאך ה' הוא כי ראהו בעצמותו כמו שהוא מלאך, כי עד עתה נראה לפניו כתבנית איש) ולכן התירא.

פסוק כג

ויאמר לו ה' שלום לך. השלום הוא הפך המות שסבתו הוא פירוד והתנגדות היסודות, וכשיש שלום במוסדי הגויה ובין הגוף והנפש אין אסון, כמו שאמר הנני נותן לו את בריתי שלום, והשלום הזה היה ג"כ סבת ראייתו המלאך שלא עצר החומר בעד הנפש להשיג, ולכן אל תירא, לא תמות לא מיתת הגוף ולא מיתת הנפש כי נמחלו עונותיך, כמו שאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו.

פסוק כד

ויבן שם מזבח. אחרי ראה שנעשה מופת במקום הזה. ויקרא לו ה' שלום, לפי הפשט פי' שה' קרא לו שלום, (וכן דעת בעל הטעמים בשם הטפחא על השם) ורצה לומר שאחר שבני עירו היו עובדי ע"ז, והיה מתירא שיפריעו מעשיו כמו שהרסו את המזבח השני שנבנה אח"ז על המזבח הזה כמו שאמר אח"ז, מזבח הזה קרא ה' לו שלום שלא הרסוהו בני העיר והוא עוד עד היום בעפרת קיים לזכר הנס.
והמפרש פירש שגדעון קרא למזבח ה' שלום רצה לומר ה' ישפות שלום לנו, ורצה לומר שהכיר שה' הוא שלום העולמות כולנה, הוא החוט החורז כל חלקי המציאות

ומחברן ומעמידם, וכמו שאמר בפי' ישעי' (מה ז') בפ' עושה שלום, ונקרא מטעם זה מלך שהשלום שלו.
וחז"ל אמרו בזה (שבת ד' יב) הכא שם גופיה אקרי שלום, ויש בו אצלי ענין מושכל בארתיו במק"א.

פסוק כה

השאלות

(כה-כו) **לא באר מה יעשה בפר הראשון שהלא לא צוהו להקריב רק את פר השני, ומ"ש ובנית על ראש המעוז במערכה אין לו פי' כלל, וכי בונה על המערכה והלא עורך המערכה על מזבח הבנוי לא בהפך**:

ויהי בלילה ההוא. הנה ביום בנה את המזבח, ולא נזכר שהקריב עליו קרבן כי היה ירא להקריב ביום מפני אנשי העיר ובלילה רצה להקריב כמו שאמר (פסוק כז) ויהי כאשר ירא וכו' ויעש לילה וכאשר פנה במחשבתו, מה יקריב איל או כבש או גדי, א"ל ה' קח את פר השור אשר לאביך, רצה לומר אותו תקריב ולכך לא באר לו שיקריבנו, כי הוא מענה על ספיקו מה יקריב, השיב את השור אשר לאביך תקריב, עוד הוסיף וצוהו דבר חדש, שיקח פר השני שבע שנים, הפר השני היה של בני העיר לא של אביו והיה מתפטם שבע שנים, שבעת החלו מדין למשול על ישראל נדרו להקריב פר הזה לע"ז עת יושעו ממדין, ופטמוהו משך זמן ממשלת מדין שהיה שבע שנים, ובאר לו מה יעשה בפר השני, צוהו שאחר שיקריב הפר הראשון על המזבח, יהרס את מזבח הבעל ויכרות את האשרה שעליו.

פסוק כו

ובנית מזבח. שמן האבנים של מזבח הבעל שנהרס יבנה מזבח לה', על ראש המעוז הזה במערכה, צוהו שיבנה המזבח השני על המזבח הראשון שבנה על הצור, בענין שיבנה מזבח על גבי מזבח, ועל זה אמר על ראש המעוז, שרצה לומר שמזבח הראשון עז וחזק לבנות עליו, ושיהיה המזבח השני על המערכה ששם העלה הפר הראשון, ולקחת את הפר השני והעלית עולה בעצי האשרה, בענין שאבני מזבח של ע"ז היו לה' ועצי האשרה לעצים והפר לעולה, להורות כי ה' הוא יפדם ממדין וגם שימסור נפשו לקדש ש"ש ולהראות שאין ממש בע"ז.
ואמרו חז"ל ז' דברים הותרו באותו לילה.

פסוק כז

ויקח גדעון עשרה אנשים. כי היה צריך להקריב הפר הא' ואח"כ לבנות מזבח על המערכה ואם היה עושה לבדו היה מתארך עד היום לקח אנשים לעזרו, ומפרש כי היה מתירא מעשות יומם.

פסוק כח

והנה נתץ. יש הבדל בין הריסה לנתיצה, ההורס יפרק הבנין, והנותץ שובר כל אבן לשברים, ובאמת לא נתץ רק ההרס, כמו שאמר: והרסת את מזבח הבעל כי לקח האבנים בשלמות ובנאם לה', רק הם שלא ידעו שבנה מזבח מן האבנים האלה חשבו שנתץ ושבר. **ואת הפר הועלה**. מלת את כמו עם, רצה לומר האשרה עם הפר הועלה על המזבח הבנוי, (ובלי ספק הרסו אנשי העיר את מזבח הבנוי רק שהמזבח התחתון לא יכלו להרסו ולכן קראו מעוז. והיה בהשגחת ה' שקרא לו שלום כנ"ל).

פסוק לא

השאלות

(**לא**) **מה הכפל האתם תריבון, אם אתה תושיעון, ואיך אמר אשר יריב לו יומת עד הבקר, מי ימיתהו, והלא העם כולם מקנאים קנאת הבעל ומוכנים לריב בעדו**.

ויאמר יואש. אמר להם ממה נפשך, אם תחשבו שיש יכולת ביד הבעל לנקום על כבודו רק שאינו רוצה לריב, א"כ האתם תריבון לבעל כיון שאינו רב ריבו בעצמו, ואם תחשבו כי רוצה לריב רק שאין לו יכולת, ע"ז א"כ האתם תושיעון אותו אחר שאין לו תשועה בעצמו, כי אז הלא איש אשר יריב לו יומת עד הבקר.

למה המתין כל הלילה והחריש לו ואם היה יכולת בידו היה ראוי שימית את גדעון עד הבקר והרי גדעון חי, הרי אין לו יכולת. ואם תשיבו שאינו רוצה לריב, גם זה שקר, כי אם אלהים הוא ירב לו כי נתץ את מזבחו, בודאי היה רב ריבו ולא היה מחריש ע"ז, רק שאינו אלהים ואין לו כח, ואין בו ממש.

פסוק לב

ויקרא לו. למען ידעו מזה שהבעל הבל קרא לו בשם זה שיש לומר מריבה עם הבעל והוא כופר בו ועובד את ה', ובזה נתקיים הכוונה העליונה להרחיקם ע"י מעשה הזאת מע"ז וזה היה הכנה אל התשועה אשר הבטיח, שא"א שיושעו בעודם מאמינים בבעל.

פסוק לד

ורוח ה'. הוא רוח גבורה, כמו שאמר המורה, המדרגה הראשונה מהנבואה שיחול רוח האלהים על איש אחד להציל גוי כולו, **ויתקע בשופר**. לסימן שיתקבצו למלחמה, ויזעק אביעזר משפחתו ועירו:

פסוק לו

השאלות

(לו-מ) **למה שאל אות אחר שכבר נתן לו אות באש ולמה שאל עתה שתי אותיות, ולפי טבע הלשון היל"ל אם על כל הארץ יהיה חורב ועל הגזה יהיה טל ובפעם הראשון אמר ויהי כן**:

ויאמר גדעון. לא בקש את האות למען דעת אם יש ביכולת אלהים להושיע, שנסיון כזה אסור שמורה מיעוט אמונה. וכמו שאמר רבינו סעדיה רק באשר ראה כי הדור ההוא בלתי ראוי לתשועה. שהגם שבני עירו עזבו את הבעל, עדן היו יתר השבטים משתחוים אליו כמו שהיו בהכורעים על ברכיהם, ומצד זה בקש אות אם יספיק זכותו הקטן לתשועה זו, והנה בקש שתי אותות, כי המופת לא יושלם רק בשיבחן בשני צדדים, שתחלה חשב שיתקיים הטל יותר על הארץ שלפי טבע קרירותה תתקיים בה הליחות זמן יותר ארוך, ואח"כ חשב להפך שיש לומר שהגזה מצד רפיונה וספגיותה תמשך אליה את הטל יותר, כמו שאמר בעל העקדה, ולזה במופת הראשון אמר: ויזר את הגזה כי עקר המופת שהתקיים בה הטל אח"כ, כי המשכת הטל בתחלתו הוא בטבע הגזה, ובמופת השני אמר: ויהי חורב אל הגזה, שהיה עקר המופת מה שהיה חורב בתחלתו ולא משכה אליה את הטל כלל עם ספגיותה, וכן היה צריך שני המופתים האלה לפי הנמשל, כי תחלה נסתפק אם יספיק זכותו הקטן שיושעו ישראל אף שהם עובדי ע"ז, וע"כ אמר אם ישך מושיע בידי, רצה לומר בזכותי את ישראל, והנה זכותו התחיל בגורן ששם התראה אליו המלאך.

פסוק לז

ואמר. שיציג גזת הצמר בגורן וינסה בטל שהטל היא מליצה על שפע האלהית היורדת מלמעלה (כמו שאמר אהיה כטל לישראל, שראשי נמלא טל) ואם טל יהיה על הגזה לבדה הגם שעל כל הארץ יהיה חרב, רצה לומר הגם שכל הארץ שהוא כל ישראל בלתי ראוים אל הטל העליון ויהיה שם חורב, בכ"ז אמשיך הטל בזכותי, אז וידעתי כי תושיע בידי ובזכותי את ישראל.

פסוק לח

ויהי כן וישכם כו' את הגזה. פי' חז"ל שלא הזכיר שהיה על כל הארץ חורב, כי ברית כרותה לטל בל יעצר, והיה המופת רק רבוי הטל בגזה, והנה מופת זה היה קרוב אל הטבע, שהיה רבוי הטל ותוספתו, והנה ה' הבטיח לו שני דברים: א) שיושיע את העם בידו, ב) שיושיעם בידו לבדו בלא עם רב בדרך נס, ועל פרט זה רצה מופת אחר נסיי, שיבטח שזכותו הקטן יספיק לנס, ולכן אמר: אנסה נא עוד הפעם, שכבר בארתי במקום אחר שיש הבדל בין נסיון לבחינה שגדר הנסיון הוא בשרוצה לדעת אם יוכל המנוסה לעמוד על מדרגה יותר גדולה ממה שהוא, וכן רצה לנסות אם יעלה ממדרגה הקרובה אל הטבע אל מדרגת הנס, והוא שיהיה חורב אל הגזה לבדה, שזה לגמרי נגד הטבע, ומבואר בכללי הלשון, שבעל הלשון יקדים תמיד את מה שהוא עיקר במאמר, ולפי זה היה לו לומר בהפך, אם על כל הארץ יהיה חורב ואל הגזה יהיה טל, אך למ"ש שני הבחינות היו בגזה, כי גם בפעם הראשון ידע שא"א שיעצר הטל, רק בחן אם יהיה כ"כ טל בשפע על הגזה עד שלפי ערכו יהיה על הארץ חורב, ועל זה אמר.

פסוק מ

ויעש אלהים כן בלילה ההוא. כי במופת השני לא היה לטבע מבוא כלל והיה אצבע אלהים לבדו, אולם היה צריך לשני מופתים גם לפי הנמשל, כי תחלה נצח את מחנה מדין לבדו, וע"ז היה המשל הראשון, ואח"כ ויצעק כל איש ישראל וירדפו, והם נצחו לבסוף בלעדו, כמו שאמר (ח' ב') ומה יכלתי עשות ככם, וע"ז הורה המשל השני שהגם שהיה חורב על הגזה רצה לומר שכח גדעון לא הספיק לגמור הנצחון, היה טל על הארץ.

פרק ז

פסוק א

מצפון מגבעת המורה. עין חרוד היה בדרום של גבעת המורה והמחנה היה בצפון בעמק:

פסוק ב

רב העם אשר אתך. ה' רצה שיראו כי ה' עשה חיל בנס, ואם יהיו רב עם יאמרו שהם נצחו.

פסוק ג

השאלות

(ג) **מה כוון במ"ש ישוב ויצפר? ולמה פה אמר וישב מן העם ובפסוק ח' אמר שלח איש לאהליו?**:

מי ירא וחרד. הנה השפע האלהית לא תחול רק אל המוכנים והראוים לה, ופה היה צריך ב' דברים: א) הכנת הגבורה, ב) הכנת הקדושה לקבל הענין האלהי, כי היה נצחון נאזר בגבורה ובאו בנס נאדרי בכח אלהי, לכן צוה תחלה שישובו היראים ורכי לבב הבלתי מוכנים אל הגבורה, ואח"כ הפריד הכורעים על ברכיהם הבלתי ראויים לנס.

ישב ויצפר. רצה לומר ישוב תיכף וילין בהר הגלעד ובבקר ילך לביתו ולא צוה שילכו תיכף לביתם, כי ידע שבלילה תהיה התשועה ואלה רדפו מהר הגלעד אחרי הבורחים ועל זה אמר לשון יצפור, שמורה ג"כ שיעופו מהר כצפרים עפות אחר האויב לא כן הכורעים על ברכיהם צוה שילכו תיכף לביתם, כי אלה היו עובדי ע"ז ולא רצה שישתתפו במלחמה כלל אף לרדוף.

פסוק ד

השאלות

(ד) **למה עשה נסיון שני**? **ומהו ואצרפנו לך**? **ולמה כפל הלשון**, **כל אשר וכו' זה ילך**, **וכל אשר וכו' זה לא ילך**? **ובראשון אמר ילך אתך**, **ובשני אמר לא ילך בלא מלת אתך**?

עוד העם רב. תחלה אמר רב העם אשר אתך, כי הקודמים לא היו עובדי ע"ז והיו אתו בדומים לו, ואלה שהיו עובדי ע"ז לא היו אתו.

ואצרפנו לך. רצה לומר מי הראוי ללכת עמך, הוא ילך אתך, רצה לומר כפי כוונתך לפני ה' למלחמה, וכל אשר אמר וכו' הוא לא ילך כלל, לא זו שלא ילך אתך כפי הכוונה הראויה כי גם לא ילך כי עת יראה מלחמה ישוב אחור בהיותו בלתי מאמין.

פסוק ה

כל אשר ילק. רצה לומר הלוקח בידו אל פיו הוא לוקק בלשון משא"כ הכורע ממלא פיו מן המים.

וכפי דעת חז"ל הכורעים רגילים לכרוע לבבואה שלהם. גם הכריעה מורה על בולמוס התאוה לשתות בפעם א' ועל חלישת פרקי האיברים כמו שאמר בעקדה, צוה שיציגם לבד שהם לא ילכו, ואשר ילוק בלשון הוא עצמו מ"ש המלקקים בידם אל פיהם הם הלכו. ולרש"י ז"ל דרך אחר בזה:

פסוק ו

וכל היתר. ותחלה אמר ועשרת אלפים נשארו, וזה כמבואר אצלי שהנשאר הוא בכוונה, והיתר הוא הבלתי צריך והוא למותר.

פסוק ח

השאלות

(ח) **למה אמר שנית ומחנה מדין היה לו מתחת בעמק שכבר נאמר פסוק א'?**

ויקחו. הג' מאות איש לקחו הצדה של ההולכים ולכן נמצא בידם ג' מאות כדים ושופרת, ומחנה מדין היה לו מתחת כבר הזכיר זה בפ' א' רק עתה עלה הוא אל ההר והיה המחנה תחתיו.

פסוק ט

רד כו' במחנה וכו' ואם ירא וכו' ירד כו' אל המחנה. במחנה, הוא שיפול במחנה לכבשה, ואל המחנה, הוא שיעמוד מרחוק לשמוע מה ידברו. וזה שאמר ואם ירא אתה רצה לומר לא אפשר להשפיע עליך רוח גבורה שלא תחול על רכי הלבב) רד אתה בעצמך אל המחנה וכו' ואח"כ **תחזקנה ידיך וירדת במחנה** להלחם. **קצה החמשים** פי' המזוינים, כי לא כולם היו מזוינים רק העומדים בקצה על המשמר.

פסוק יג

השאלות

(יג) **מה כוונת החלום בפרטיו?** (יז) **למה כפל ממני תראו וכן תעשו והיה כאשר אעשה כן תעשון:**

והנה צליל לחם שעורים. היה אז ט"ז ניסן שאז קציר שעורים והם באו לבוז קציר שדה, שהוא לחם שעורים, ראה צליל וקול רעש צלילת לחם השעורים שרצו לשללו, שהוא מתהפך במחנה מדין שתחת שתחלה התחבאו מפניהם, נהפך הוא לשלוט בשונאיהם ויבא עד האהל שהוא עד המחנה ששם האהלים.

ויכהו ויפל. הוא ההגדה שיפלו חללים, ויהפכהו למעלה הוא חזיון שני שאח"כ ברחו מן העמק אל ההרים שסביב ושם נפל האהל לגמרי. וזה שאמר: ויען ויאמר וכו'.

פסוק טז

ויחץ. ספר מתחבולותיו שמונה דברים: א) שחצה אותם לג' ראשים לבא מג' רוחות, ב) שנתן שופרות ביד כלם להבהילם בתרועת מלחמה, ג) לפידים להבהילם בעמוד אש וענן, ד) כדים ריקים, שיתראו הלפידים פתאום ושישמעו קול בהתפוצץ הכדים:

פסוק יז

ויאמר ממני תראו וכן תעשו. ה) שלא יעשו עד יעשה הוא, אחר שאנכי בא בקצה המחנה לכן יהיה הוא המתחיל,

ו) והיה כאשר אעשה כן תעשון רצה לומר שכל מה שיעשה הוא יעשו כמוהו, ומפרש.

פסוק יח

ותקעתי וכו' ותקעתם כו' גם אתם. ז) שיהיו התקיעות סביבות כל המחנה שבזה יחשבו שיש גדודים רבים כי בכל גדוד א' תוקע, וכן יחשבו שהם מסובבים סביב אחר שהקול הולך מסביב,

ח) שיצעקו חרב לה' ולגדעון, רצה לומר יש פה ענין ניסי המיוחס, לה' וענין טבעי המיוחס לגדעון:

פסוק יט

השאלות

(**יט-כג**) **למה כפל ויתקעו בשופרות, ויתקעו שלשת הראשים בשופרות, ויתקעו שלש מאות השופרות? תחלה אמר ויתקעו ואחריו ויחזיקו השופרות לתקוע? והכפל וירץ המחנה, וינוסו, וינס המחנה?**

ויבא וכו' ראש האשמרת התיכונה. שאז רובם ישנים אך הקם הקימו את השמרים המתחלפים בכל משמר ובזה ההולכים שכבו לישן והבאים תנומה על עפעפם, **ויתקעו**, גדעון ואנשיו תקעו תחלה. ואז,

פסוק כ

ויתקעו שלשת הראשים. כמו שאמר ממני תראו וכן תעשו.

ויחזיקו. בזה מתחיל לספר המבוכה שנעשה במחנה האויב, אמר בעת שהחזיקו בשמאלם הלפידים ובימינם השופרות לתקוע בעוד שעדן לא תקעו כולם רק הכינו עצמם לתקוע, שאז קראו חרב לה' ולגדעון.

פסוק כא

ויעמדו. רצה לומר ואז עמדו עדיין איש במקומו סביב למחנה מזה נתהוה כבר רעש במחנה, וירץ כל המחנה התחילו לרוץ זה לפה וזה לפה מתוך בהלה, ויריעו וינוסו אז מקצתם הריעו תרועת מלחמה ומקצתם התחילו לנוס, כי נעשה מבוכה ביניהם.

פסוק כב

ויתקעו. אבל אחר שכל שלש מאות השופרות התחילו לתקוע בפועל, אז וישם ה' את חרב איש ברעהו כי ע"י שקצתם הריעו תרועת מלחמה וקצתם נסו, חשבו המריעים שהנסים הם אויביהם, וזה נתפשט בכל המחנה, ועי"כ וינס המחנה כולם נתפזרו לכל עבר.

פסוק כג
ויצעק. כבר הזכרתי (פ' ג') שלכן אמר לאלה ששלח בראשונה שילינו בהר הגלעד, כדי שיהיו נכונים לרדוף והם באו וזעקו ורדפו.

פסוק מט
וכן שלח מלאכים בהר אפרים שילכדו המים והם לכדו המים ותפשו שני מלכי מדין, ומ"ש וירדפו אל מדין (והיה לו לומר אחרי מדין או את מדין) כי רדפום נגד פניהם שעל ידי שלכדו המים באו לפניהם.

פרק ח

פסוק א
השאלות

(**א**) **הלא מלאכים שלח בכל הר אפרים**?

מה הדבר אשר עשית לנו. כי תחלה שלח מלאכים במנשה אשר זבולון נפתלי ולא באפרים (ו' לה) רק עתה שלח מלאכים בהר אפרים וזה חרפה גדולה להם, וזה שאמר לבלתי קראות לנו כי הלכת, רק אחר כך בעת גמר המלחמה (ומלת קראות מקור מורכב ממשקל פעלי ל"א ופעלי ל"ה, גלות ירושלים, קרוא מקרא).

פסוק ב
השאלות

(**ב-ג**) **למה כפל מה עשיתי עתה ככם ומה יכלתי עשות ככם**?

ויאמר. השיב למה תריבו אלי, אם באשר לקחתי הכבוד לעצמי להיות אני המתחיל, הלא אתם הגומרים ומה עשיתי עתה ככם, הלא עתה בגמר לא עשיתי נגדכם מאומה (ואמר עתה כי עוד קוה ללכד זבח וצלמונע רק עתה עדיין לא עשיתי) והגם שאני הייתי הבוצר שהוא המתחיל, הלא העוללות שעוללתם לבסוף טוב מן הבציר, וא"כ מצד הפעולה מעשיכם גדולים הגם שהיו לבסוף.

פסוק ג
זאת שנית מצד הגבורה הלא בידכם נתן אלהים את שרי מדין, שבזה הראיתם גבורה עצומה עד שהתיחס לה' שהוא נתן בידכם, ומה יכלתי עשות ככם הלא זה דבר שלא יכלתי לעשות, ובזה רפה כעסם.

פסוק ה
השאלות

(ה-יז) הוא דבר לאנשי סכות ומדוע ענו אותו שרי סכות? הם אמרו כי ניתן לצבאך לחם, בפסוק טו הזכיר שאמרו כי נתן לאנשיך היעפים לחם, בפסוק טו טז אמר שבא אל אנשי סכות ושלקח זקני העיר ויודע את אנשי סוכות, משמע שלא יסר את הזקנים דא"כ היל"ל ויודע אותם, ולמה עשה כן שלא הכה להזקנים? ולמה הרג אנשי פנואל ולא אנשי סכות?

ויאמר לאנשי סכות. הנה היו מחויבים לתת להם לחם מצד שני ענינים: א) מצד מצות צדקה אחר שהם עיפים ורעבים ומצוה זו מוטלת על כלל העם, ב) מצד החיוב באשר הם צבא מלחמה ורודפים אחר האויב, ודבר זה מוטל על השרים לתת להם מן המס אחר שהוא טובת הכלל, ובאשר היו עיפים ורודפים פנה גדעון תחלה אל העם וזה שאמר ויאמר לאנשי סכות, ואמר הטעם שיתנו להם לחם כי עיפים הם שלכן יתנו להם מצד מצות צדקה, והוסיף שהם שלוחי מצוה לרדוף אחר זבח וצלמנע.

פסוק ו
ויאמר שרי סכות. המובן שהעם לא רצו לתת לו מצד הצדקה מצד שאנשיו יעפים, ואז פנה אל השרים שיתנו לו מצד החיוב, כמו שאמר בסוף דבריו שהוא רודף אחר זבח וצלמונע, והשיבו לו השרים: הכף זבח וצלמנע עתה בידך כי נתן לצבאך לחם, אתה רוצה שאנחנו נתן לך מצד שהם צבאך רצה לומר צבא מלחמה שהחיוב מוטל על השרים, אבל עדיין לא נצחת את האויב, ומובן שהתיראו שאם יתנו לו מצד זה יענשו אם תגבר יד האויב. (ומלת ויאמר שא' מן הרים ענה בשביל כולם):

פסוק ט
בשובי בשלום אתץ את המגדל. רצה לומר כי הם אין להם תירוץ שיראים מפני אויב אחר שבוטחים במגדל עוז ולכן יתוץ את המגדל מדה כנגד מדה.

פסוק יג
מלמעלה החרס. פי' שנפל על המחנה בלילה כמו שבפעם הראשון החרידם בלילה ובעת שעלה החרס על הארץ שב, ורצה לומר ששב מסבה שעלה החרס כי אנשיו היו מועטים, ולא יכלו להלחם רק בלילה.

פסוק טז
ויקח את זקני העיר ואת קוצי כו' ויודע בהם. רצה לומר על ידם, שצוה שהזקנים ייסרו את אנשי סכות בקוצים על שמרעב מנעו לחם.

פסוק יז
ואת מגדל פנואל נתץ. כנ"ל, ויהרג את אנשי העיר שלא היה להם תירוץ כאנשי סכות כנ"ל.

פסוק יח
השאלות

(יח) **מה שהשיבו כמוך כמוהם אין בזה התנצלות**:

איפה האנשים אשר הרגתם בתבור. עת ברחו זבח וצלמונע לעבור הירדן עברו דרך תבור ושם הרגו את אחי גדעון. והנה מחוקי המדינה שלא להרוג את המלכים הנכבשים במלחמה רק אם יש עליהם טענה, כמו מלכים שהיו נכנעים ומרדו. וא"כ לא היה ראוי להרג את זבח וצלמונע (שהיו אדוני הארץ) בלא משפט, לכן דן אותם על שהרגו את אחיו, והם השיבו כמוך כמוהם אחד רצה לומר שהם היו חייבים מיתה כמוך, כי היו מורדים בנו כמוך, כי ראינום כתאר בני המלך רצה לומר מתנהגים בטכסיסי מלכות ולכן חשבנום למורדים בנו ונתחייבו מיתה אצלנו, כמו שאם היינו כובשים אותך היית חייב מיתה על המרד, והם חשבו שהם בניו בני המלך והם חייבים מיתה על מרד אביהם לפי נמוסי מדין.

פסוק יט
ויאמר אחי בני אמי הם. רצה לומר אינם בני רק אחי, והם לא מרדו ובחנם הרגתם אותם ואם החייתם אותם, לא הייתי הורג אתכם בלא משפט.

פסוק כ
ויאמר ליתר. כי הוא גואל הדם על הריגת אחי אביו.

פסוק כא
כי כאיש גבורתו. הגבורה צריכה להיות נערכת עם האיש פועל הגבורה, והגבורה הזאת להרוג מלכי ארץ יאתה לך.

פסוק כב
משל בנו. א"ל א) שהוא ימשול מצד שראוי לזה וישיגו תועלת ממנו, ב) שגם בניו ימשלו מצד כי הושעתנו כו':

פסוק כג
ויאמר וכו' לא אמשל וכו'. רצה לומר בין התועלת ממני בין התשועה הכל מתיחסת לה' והוא ימשול בכם.

פסוק כד
אשאלה כו'. אחרי ספר שלא רדף אחר השררה, ספר שהיה שונא בצע, כי מן הדין מגיע אליו חצי השלל והוא לא לקח רק דבר מועט ורק דרך מתנה.
כי ישמעאלים הם. שהמדינים מנהגם כישמעאלים, ומתערבים עמהם, כמו שאמר ויעברו אנשים מדינים וימכרו את יוסף לישמעאלים (בראשית לו) רד"ק.

פסוק כו
לבד מן השהרונים. שזה שלל בעצמו ויהי לו.

פסוק כז
ויעש. מן הנזמים עשה אפוד תכשיט לזכר הנס, ואחרי מותו זנו אחיו, ויהי לגדעון ולביתו למוקש אחר שנכשלו בסבתו נענש במה שנהרגו בניו.

פסוק כח
ארבעים שנה. עם ז' שני השעבוד.

פסוק כט
ויכתב אליו את שרי סכות וכו' ויבא אל אנשי סכות. הנה ראה כי שרי סכות אינם ראוים לעונש כי טענו כדין שעדיין לא היו מחויבים לתת לו מס, וגם כי היו יראים לעשות זאת. אבל אנשי סכות שמהם שאל בתורת יעפים הם ראוים לעונש, לכן בא אל אנשי סוכות לא אל השרים. ובאר טעם העונש מצד שחרפו אותו הכף זבח וצלמונע עתה בידך כי נתן לאנשיך היעפים לחם, לא תפס לשון השרים כי נתן לצבאך לחם, שזה לא היה חירוף שעדיין לא הוחזקו בצבא מלחמה לכלכלם בתורת מס, אבל אנשי סכות שאמרו כי נתן לאנשיך היעפים לחם שמהם שאל צדקה לאנשים עיפים לא מס לצבא מלחמה זה היה חירוף.
וישב בביתו. כי לא הוצרך ללחום כי אין שטן.

פסוק לג
כאשר מת וישובו. כמו שאמר והיה במות השופט וכו' (למעלה ב' יט):

פסוק סט
ולא זכרו כו' את ה' ולא עשו חסד עם בית ירובעל וכו'. רצה לומר כי בתשועה זו היה ענין נסיי אלהי והיה ראוי לזכור את ה', והם לא זכרו את ה' כי יחסוהו לענין טבעי ולגבורת גדעון וא"כ היה להם לזכור את גדעון ככל הטובה וכו' והם שלמו רעה תחת טובה כמו שיבא בסמוך, וכפל בית ירובעל גדעון, שלא עשו חסד עם גדעון מצד שהוא בית ירובעל שיש לומר מריבה עם הבעל והם החלו לזבוח אל הבעל אחרי מותו.

פרק ט

פסוק ב
מה טוב לכם. אמר שידברו אל העם שזה לטובת הכלל, שאם ימשלו בני ירובעל בהכרח ימשלו כולם אחר שכולם שוים. וכולם בני ירובעל וזכותם שוה בממשלה וזה לא טוב לפני הכלל, זאת שנית מצד טובת עצמם בשהוא ממשפחתם.

פסוק ג
ויט לבם. לא מפני טובת הכלל ולא מצד שזכרו מה שנדרו לירובעל משל בנו גם אתה גם בנך רק מצד כי אמרו אחינו הוא.

פסוק ד
ויתנו לו. ובזה נשתתפו בעלי שכם בפעל הרצח כי עזרוהו בכסף.

פסוק ז
וישמע אליכם אלהים. הוא השופט וישפוט ביניכם.

פסוק ח
השאלות

(ח-טו) **מה רצה במשל הזה? למה תפס הגפן והזית והתאנה מכל עצי פרי? למה בתאנה וגפן אמר לכי מלכי ובזית אמר מלכה בלא מלת לכה, למה בכולם אמר ויאמרו העצים ואצל האטד אמר ויאמרו כל העצים?**

הלוך הלכו העצים. העצים הלכו הליכות הרבה למשוח עליהם מלך, והנמשל שבני אדם (כי האדם עץ השדה) הלכו להקים להם שוטר ומושל, והנה מדרך המבקשים מלך, לבקש איש היותר ראוי והיותר מעולה למהלך שלמות הכלל. וכן לא יבחרוהו ההמונים, רק ראשיהם וחכמיהם להם משפט הבחירה, ולכן לא אמר בתחלה כל העצים. רק הלכו העצים, רצה לומר העצים המובחרים עושי פרי שהם המובחרים בעם.

והנה התכליתיות יתחלקו לשלשה, טוב, ערב, מועיל.

שבקשת הערב הוא פועל החוש הבהמי, ובקשת המועיל הוא מפועל השכל, והנה תחלה יהיו הבוחרים הזקנים והחכמים והם ידרשו אחר הטוב המוחלט. וממליץ שאמרו לזית מלכה עלינו, שהזית יצייר את הטוב כי הוא המוציא שמן למאור שזה משל על אור החכמה והתורה, והאור נקרא טוב, והסכימו כי לאיש כזה האלהי ראוי המלוכה, וע"כ לא אמרו לכה מלכה, כי הוא אינו צריך ללכת ולהתנועע לזה כי המלכות מחויב אליו מצד עצמו.

פסוק ט

ויאמר להם הזית. אבל האיש המאושר הזה לא יאבה בשררות כי היא השביתנו משלמותו הנפשיי להיות עבד לעם לפקח על ענינם. כמו שאמר כלום שררות אני נותן לכם וכו' לכן השיב וכי אחדיל את דשני שהוא השגת החכמה ושפע הנבואה אשר בו יכבדו אלהים ואנשים כי הופעת הרוח האלהי נקרא בשם כבוד בכתבי הקדש, והלכתי לנוע על העצים לעסוק בצרכיהם?!

פסוק י

ויאמרו העצים לתאנה. אחר שכת החכמים והטובים לא מצאו איש הטוב בעיניהם, חדלו מלבקש, ואז התעוררו כת אחרת, שהם העשירים מבקשים את הערב לחיי הגוף, ורצו להקים איש מועיל לפי התכלית הנרצה אצלם, וזה במשל התאנה שפריה מתוק וערב לחוש הטעם, ויאמרו לכי את רצה לומר הגם שיודעים המה שהמלוכה מגיע לאיש הרוח. בכ"ז לכי והשתדל בזה עד שתמלוך, וזה במשל שיבקשו איש עשיר גבור חיל אשר יוכל לכלכלם בתפנוקים וחיים הערבים.

פסוק יא

ותאמר להם התאנה. אבל גם איש כזה אחר שיש לומר איזה שלימות מדומה ערב לעצמו, לא ירצה לעזבו בעבור העם, כמו שאמר ישא ביום ההוא לאמר לא אהיה חובש ובביתי אין לחם ואין שמלה, וזה שאמר: החדלתי את מתקי, ובזה לא אמר שיש בו תועלת לאלהים ולאנשים, כי באמת מחלק הערב אין בו תועלת אמתי כלל.

פסוק יב

ויאמרו העצים לגפן. אז התעוררו כת שלישית ממוצע בין שניהם, לבחור איש ממוצע בין הטוב והערב והוא המועיל הנרמז בגפן, שיין ישמח לבב אנוש וחמרי וריחני פקחין. ואמרו בריש כל אסוון אנא חמר, רצה לומר כי יבחרו איש החכם במדיניות ובטוב המדות אשר ינהיגם בדרכי צדק ושפוט משפטיהם לטוב החיים המדיניים.

פסוק יג

ותאמר להם הגפן. אבל גם הגפן שהוא החכם המדיני לא ירצה לעזוב שלימותו שנמצא בו דבר משמח אלהים ואנשים, שהוא טוב המדות שפרים צדקה וחסד ורחמים, ישמח בם אלהים, וטיב ההנהגה ישמחו בה אנשים, ואיך ינוע על העצים?!

פסוק יד

ויאמרו כל העצים אל האטד. אז חדלו ראשי העם שהם החכמים והעשירים והשרים לבקש מלך, עד שהעצים נושאי פרי לא יבקשו מלך, כי לא מצאו, רק אז עמדו כל העצים,

רצה לומר אילני סרק שהם רוב העצים, ויבקשו מלך, והם אחר שאין בם תכלית ופרי, יבחרו את האטד שהוא הגרוע שבכולם וחסר כל תועלת, והמעלה שלו נגד יתר אילני סרק, מה שא"א לקרב אליו כי מלא חנית וחצים וקוצים מכאיבים, כמו שאמר ובליעל כקוץ מונד כולהם, והנמשל שאחר שחדלו המעולים בעם לבקש מלך, התאספו ההמון כולו להקים עליהם איש נעדר כל שלמות והגרוע שבכולם, ומעלתו הוא רק כי מלא רצח ורומח וחנית.

פסוק טו

ויאמר האטד. הוא מקבל את המלוכה ודורש אחריה, בשלא יגרע לו על ידה שום שלימות, רק באשר יתחמק לבבו אם לבם נכון עמו, לכן מתנה עמהם אם באמת ובתמים אתם משחים אתי כו' באו חסו בצלי, וידוע שהאטד אין לו צל כלל והוא השפל מכולם, רצה לומר עזבו מעלתכם אתם ארזי לבנון הרמים והנשאים ותשפילו שבת תחתי במקום שפל ומורד, והקוצים שלי המכאיבים יהיו לכם צל ומחסה, ואם אין כי תמרדו בי, אז אל תחשבו כי לא אוכל להרע לכם משפל מקומי, לא כן כי אחר שהאטד מוכן לשריפת אש, האש הזה תאכל את ארזי הלבנון.

פסוק טז

השאלות

(**טז-יט**) **למה כפל אם טובה עשיתם ואם כגמול ידיו עשיתם, וחזר וכפל הדברים בפסוק יט**?

ועתה. מתחיל לבאר הנמשל, כי במות גדעון נמצאו בין בניו: חכמים דורשים הטוב כשתילי זיתים. ועשירים דורשים הערב כתאנה חנטה פגיה, וחכמים במדיניות אל המועיל, כרם חמד ענו להם, ואלה לא אבו במלוכה ולא שחרוה, ואתם המוני עם הפחותים, הלכתם אל האטד שלא נמצא בו לא טוב ולא ערב ולא מועיל רק מה שהיה כקוץ ודרדר להשחית את אחיו. מתנה עמהם:

פסוק יז

אשר נלחם אבי עליכם. שגם אם לא היה מצליח במלחמה הייתם חייבים לו טובה בעבור שהשליך נפשו מנגד, ונגד מ"ש ואם כגמול ידיו עשיתם, מפרש ויצל אתכם מיד מדין ומצד זה התחייבתם לו גמול ידיו טובה תחת טובה, ואיה הגמול? הלא...

פסוק יח

ואתם קמתם על בית אבי ותהרגו את בניו. שזה לא טובה ולא גמול, ותמליכו כו' בן אמתו, וגם זה לא בעבור טובה וגמול רק מצד כי אחיכם הוא.

פסוק יט
ואם. אחר שבאר ההפך של מ"ש ואם טובה עשיתם, ואם כגמול ידיו, באר ההפך של מ"ש ואם באמת ובתמים עשיתם, והוסיף אם היה זה באמת ובתמים, היום הזה אחר שנהרגו בניו אין לכם שום זכות.

פסוק כ
ואם אין. כמו שהוא האמת שלא היה ראוי שהרוצח בית אביו יירש כבודו, יהיה סופכם כסוף העצים מן האטד תצא אש וכו'.

פסוק כב
וישר. לא כתיב וישפט, כי לא שפט רק שר בחזקה (ומלת וישר מבנין הקל מנע"ו כמו ויסר אליה):

פסוק כה
השאלות

(**כה**) **למה שמו מארבים לגזול עוברי דרך**:

וישימו. תחלה שמו מארבים להרגו בדרך אשר יעבור רק המארבים לא פנו אל המטרה לארב על אבימלך עצמו וגזלו עוברי דרך ועי"כ נתודע הקשר ונודע לאבימלך ונשמר מלעבור שם וישב בתרמה (וזה היה מאת ה' שטרם ישרף האטד יאכל את ארזי לבנון תחלה).

פסוק כו
ויבא געל בן עבד. סבב ה' סבה שניה שגעל בא לשכם, ובני שכם בטחו על גבורתו שילחם באבימלך, ושעל ידי זה יצאו לבצור כרמיהם כי תחלה פחדו לצאת והיה דרכם לעשות הלולים ומשתה בעת הבציר ושם קללו את אבימלך בפרהסיא.

פסוק כח
השאלות

(**כח**) **בכוונת הכתוב הזה נלחצו המפרשים**:

ויאמר געל בן עבד. הוא עמד בראשי המדברים ויאמר, מי אבימלך ומי שכם כי נעבדנו רצה לומר מה קשר יש לאבימלך עם שכם שהם מחויבים לעבדו, הלא הוא בן ירובעל מצד אביו, ועקר היחוס יהיה מצד האב, ואביו לא משכם הוא, והוסיף וזבול פקידו, ואם תעבדו את אבימלך הכי תעבדו עוד את פקידו, ושעורו כי נעבדנו ואת זבול פקידו. הוסיף לאמר עבדו את אנשי חמור אבי שכם, אמר אתם הסכלים כחמורים עבדו אתם את אנשי חמור אבי שכם, כן קרא את אבימלך על שם חמור שהיה אבי שכם בימים

קדמונים, והוא עתה הנשיא תחתיו, ורצוף בו גם הלצה על שהוא החמור הסכל מכל בעלי חיים, רצה לומר אם רצונכם עבדו את אנשי חמור שהם זבול ואנשי אבימלך. אבל מדוע נעבדנו אנחנו אני ואחי, אנו לא נולדנו בשכם ואין אנו משועבדים אל חמור נשיא שכם.

גם יש לפרש שקרא לאבימלך לגנאי בשם שכם, רצה לומר שהוא רוצה לזכות במשרה על שהוא בן נשיא הארץ כשכם שהיה בן חמור החוי נשיא הארץ בימים קדומים, ואמר מי אבימלך ומי שכם נשיא הארץ כי נעבדנו. הלא בן ירובעל וזבול פקידו רצה לומר אינו בן ירובעל בבירור אחר שהוא בן פילגשו שדרך הפילגש לזנות ואמו זנתה עם זבול פקידו באופן שהוא בן ירובעל ובן זבול, רצה לומר ספק מי משניהם הוא אביו האמתי, ומתיחס לירובעל ולזבול בשוה, הוסיף אם תרצו לעבדו מצד שאביו היה נשיא הארץ עבדו את אנשי חמור אבי שכם שהם קודמים בנשיאות ומדוע נעבדנו אנחנו הלא מצד זה בני חמור קודמים בנחלה.

פסוק כט

ומי יתן. שאהיה מושל פה אסירה אותו ממלוכה, ויאמר לאבימלך צוה שכל השומע יגיד לאבימלך שירבה צבאיו ויצא למלחמה כי התקשרו העם נגדו.

פסוק לא

השאלות

(**לא**) **מ"ש צרים את העיר עליך נדחקו בו המפרשים**:

בתרמה. היא עיר ארומה ששם אבימלך.

הנה געל כו' ואחיו באים שכמה. רצה לומר שרוצים להתישב שם.

והנם צרים את העיר עליך. הודיעהו כי הסכימו ביניהם לצאת למחר בבקר לצור על עיר ארומה, שע"ז כיון במ"ש רבה צבאך וצאה רצה לומר מן העיר שאתה בה ששם תבוא במצור.

פסוק לב

השאלות

(**לב-מ**) **עצת זבול שיארב בשדה בלילה אין בה טעם ודעת למה המארב, הלא ביום יבוא והם יצאו אליו, ומ"ש ופשטת על העיר, אבימלך לא עשה כן בפעם הזאת, מאין ידע שגעל והעם יצאו אליו אולי יסוגרו בעיר**:

ועתה יעץ בחכמה. שיקום בלילה ויארב עליהם בשדה.

פסוק לג
ובבקר. השכם יפשוט על עיר שכם, כי געל ואנשי החיל יוצאים אליך לתרמה, ולא יהיו בעיר ובקל תכבוש את העיר, ובזה ועשית לו כאשר תמצא ידך, הוא מה שחצה העם לארבעה ראשים שמקצתם יעמדו בשער העיר בל יניחום לשוב העירה ומקצתם ילחמו בשדה, רק שנשבתה עצתו כמו שיבואר.

פסוק לד
ויקם אבימלך. שמע לעצתו, ויארבו כו' ארבעה ראשים כי חשב ששני ראשים יעמדו בפתח שער העיר ושני ראשים יכו כל אשר בשדה.

פסוק לה
ויצא געל. וכן היה שגעל יצא עם אנשי שכם בעלות השחר ללכת לתרמה, אבל לא הלך תיכף רק עמד עם אנשיו בפתח שער העיר לסדר מחנהו, ובתוך כך קם אבימלך מן המארב כי חשב שגעל כבר יצא לדרכו, והוא בשדה.

פסוק לו
וירא געל ויאמר הנה עם יורד. ועי"כ לא התרחק מן השער, וזבול רצה להטעותו שהוא צל ההרים.

פסוק לז
אבל געל הוסיף שרואה שהוא עם, ושהם חלוקים לראשים, וציין מקומם, והיה דעתו לשוב העירה.

פסוק מא
ויגרש. בתוך כך גברה יד שר העיר שהיו לו ג"כ עוזרים, ובשגם אחר שנפלו אנשי שכם חללים והסכימו לגרש את געל מן העיר.

פסוק מב
ויצא העם השדה. לעסקיהם כי היה אז עת הבציר וכבר התיאשו מן המלחמה.

פסוק מג
השאלות

(**מג-מד**) **למה ויכום ויכום כפול**:

ויחצם. עתה הצליח כעצת זבול בפעל הראשון, שחצה את עמו לג' ראשים ובעת שראה שהעם יוצא מן העיר שניתקו מן העיר התחיל להכותם, ובתוך כך שהכה בהם –

פסוק מו
וישמעו. אחרי נעשתה עצת ה' בשכם, סבב שאש האטד תאכל גם בית מלוא שכני שכם שאצל שכם היה מגדל עוז שלא היה אפשר לכבשו, סבב ה' שלא הלכו להשגב במגדל רק התקבצו אל צריח בית אל שהיה של עצים להתיעץ שם ולכרות שם ברית אל קשר המרד.

פסוק מז
וישלח אלהים רוח רעה. והיה זה עונש השגחיי לבוא חמס שבעים וכו':
ויגד לאבימלך. שיצאו מן המגדל, ואז כרת עצים ויצת את הצריח שהיה מעצים, והיה מה' שיצאו מן המגדל של אבנים לחסות תחת לוח ארז, ונתקיים מ"ש תצא אש מאבימלך ותאכל את בעלי שכם בית מלוא.

פסוק נג
עתה יספר איך נתקיים ג"כ מ"ש ותצא אש מבעלי שכם ותאכל את אבימלך במה שאשה הרגתהו. **פלח רכב** היא חתיכת אבן מהעליונה של הריחים והיה מדה במדה כמו שהרג את אחיו על אבן אחת.

פסוק נו
וישב. זה סיום הספור איך נתקיימה קללת יותם בכל פרטיה.

פסוק עח
ויאמר אליו זבל. אז נסה זבול להעתיקו מן העיר ע"י שיצית בלבו אש הנצוח, א"ל

פסוק פט
פשטו. אבימלך והעם אשר אתו ויעמדו מקצתם פתח שער העיר לעכב המוכים בל ישובו העירה, ושני הראשים הכו כל אשר בשדה שהיו נפוצים בשדות רבות, ואח"כ החריב אבימלך את העיר.

פרק י

פסוק א
להושיע את ישראל. כי אבימלך לא הושיע אותם רק השתרר עליהם.
בן דודו. כך שמו. ורד"ק כתב שיש מפרשים בן דודו של אבימלך בן אחי אביו עיי"ש. ואיך היה איש יששכר?!

פסוק ד

להם יקראו חות יאיר. פי' כי יאיר בן מנשה הלך וילכד את חותיהן [חות הגלעד], ויקרא אתהן חות יאיר, ועל דוגמת גבורת יאיר זה אל יאיר הקודם, קראו ג"כ לעריו הכוללים בשם הכינוי חות יאיר, ויש הבדל בין קרא (המורה על קריאת השם) שבא אחריו מלת את ובין אם בא אחריו למ"ד, שקרא שאחריו את, היא קריאת שם העצם, וקרא שאחריו למ"ד הוא הכינוי הנטפל על שמו הקודם, ואצל יאיר הראשון היה שמם העצמי חות יאיר, לכן כתיב ויקרא אתהן, ואצל יאיר זה היה רק כינוי השם, ולכן אמר להם יקראו כי לא היה זה שמם העצמי.

פסוק ו

ויוסיפו. כי עד עתה בחיי השופטים עבדו את ה' וכמו שאמר והיה במות השופט (למעלה ב').

ולא עבדוהו. אפילו בשותפות.

פסוק ח

השאלות

(ח) **מ"ש בשנה ההיא באורו קשה**:

וירעצו וירצצו כו' בשנה ההיא. רצה לומר א) שתיכף נענשו, ב) שתיכף בשנה הראשונה היה קושי השיעבוד, ונמשך י"ח שנה.

פסוק י

השאלות

(י) **הוי"ו של וכי עזבנו מיותרת**:

וכי עזבנו. פי' הם חשבו שהגם שעבדו את הבעלים לא עזבו את ה' כי שמו את הבעל כממוצע בינם ובין ה', ואמרו הגם שחטאנו בכ"ז וכי עזבנו את אלהינו ונעבד את הבעלים?! בתמיהה, הלא חשבנו את הבעל כסרסור בינינו ובין ה'.

פסוק יא

השאלות

(יא) **הלא מן בני עמון ופלשתים לא הצילם עדיין**:

ויאמר ה'. הודיעם ע"י נביא שלא יאמרו שלא חטאו, אמר להם הלא ממצרים ומן האמורי רצה לומר כמו שהצלתיכם בימי קדם ממצרים ומן האמורי, הלא כן מן בני עמון ומן פלשתים הלוחצים אתכם עתה יכול אני להושיעכם, (ולכן אמר מן בני עמון בלא וא"ו החיבור, שרצה לומר כמו ממצרים כן מן בני עמון).

פסוק יב
וצידונים. רצה לומר ובל תאמרו כי חשבתם שרק בימי קדם עשיתי נפלאות לא בדורות אלה, הלא צידונים ועמלק ומעון לחצו אתכם, וזה היה בדורות אחרונים ותצעקו אלי ואושיעה אתכם מידם.

פסוק יג
ומה שאמרתם וכי עזבנו את ה', התשובה לזה ואתם עזבתם אותי באמת ותעבדו אלהים אחרים, לא כדבריכם, לכן לא אוסיף להושיע אתכם.

פסוק יד
לכו וזעקו אל האלהים. אחר אשר בחרתם בם הלא ראוי שהמה יושיעו לכם בעת צרתכם לא אנכי.

פסוק טו
השאלות

(**טו-יז**) **מ"ש עשה לנו כטוב בעיניך והלא לא חפץ להושיעם, ומ"ש ותקצר נפשו נלאו בו המפרשים, מ"ש שבני עמון חנו בגלעד סותר למ"ש למעלה שעברו את הירדן, וגם יקשה שבסי' יא פכ"ט אמר שיפתח עבר את הירדן ומשמע שבני עמון שבו לביתם ונלחם עמהם בעריהם**:

ויאמרו חטאנו. התוודו חטאם, רק אמרו למה תעניש אותנו בידי אדם, עשה אתה לנו ככל הטוב בעיניך, כענין נפלה נא ביד ה' וביד אדם אל אפולה, ועל זה אמר אך הצילנו מידי אדם.

פסוק טז
ותקצר נפשו בעמל ישראל. ע"י תשובתם, נפשו ורצונו קצר את עמל ישראל בל יארך עוד, ובל יוסיף האויב לעבור את הירדן ולהאריך ולהוסיף את עמלם.

ובמורה נבוכים ח"א פמ"ח פירש "רצה לומר רצון האל לא יכול לסבול ולראות עוד את עמל ישראל וצרתם".

פסוק יז
ויצעקו. זה היה מאת ה' שבני עמון שכבר עברו את הירדן להלחם ביהודה ובנימין (כנ"ל ט') שבו לחזרה ויחנו בגלעד, שם לחצום זה י"ח שנה, ובזה קצר עמלם בל יתפשט על כל השבטים.

ויאספו ב"י -- אבל ב"י כבר התאספו ג"כ בעת עברו את הירדן, וגלעד שעבד אליו גם הוא בקש לו ראש.

פרק יא

פסוק א
ויולד גלעד את יפתח. רצה לומר בכ"ז ידעו הכל שגלעד ילדו כי יחדה אליו לפילגש.

פסוק ב
ותלד אשת גלעד. שהיתה לו בחופה וקדושין.
ויאמרו לו לא תנחל. והיה זה שלא כדין, א) כי בן פילגש יורש נחלה עם יתר הבנים, ב) מה שגרשו את יפתח מן העיר שזה חמס מבואר.

פסוק ג
ויברח. וזה מורה שרצו להורגו עד שהוכרח לברוח, ושזקני העיר לא עשו משפט.

פסוק ד
ויהי מימים. שהעשק הזה נמשך ימים רבים עד שלחמו בני עמון.

פסוק ה
ויהי כאשר נלחמו. רצה לומר לא מצד היושר החזירו את יפתח, רק מצד שהוצרכו אליו.

פסוק ו
השאלות
(ו-יא) בפסוק וא"ו אמרו לקצין ובפסוק חי"ת אמרו לראש? תחלה אמרו ונלחמה ואח"כ ונלחמתי? מה הטענה הלא אתם שנאתם אותי וכי בעבור זה לא יבקשו עזרתו אם יקוו ממנו תוחלת, ומה השיבו לכן עתה וכו' איך נמשך זה מהקודם? מ"ש אנכי אהיה לכם לראש מה חדש בזה הלא כבר התרצו לזה ומה השיבו כדברך כן נעשה והלא גם הם כן דברו אליו? עד עתה התנו שאם ילחם וינצח אז יהיה לראש, ואיך שמו אותו תיכף לראש טרם נצח וטרם לחם?
לכה והייתה לנו לקצין. יש הבדל בין ראש וקצין, הקצין הוא העומד בקצה המחנה מחמת חשיבותו ומעלתו בגבורה, או בעושר או בחכמה הגם שאינו ראש ומושל עליהם, כמו שמלה לכה קצין תהיה לנו, והנה הם לא דברו אתו תחלה על שכרו אחרי המלחמה, רק על עתה, אמרו שיהיה הוא בקציהם מצד חשיבותו כי הוא גבור מכולם, ולכן אמרו ונלחמה בבני עמון בלשון רבים. כי הקצין אינו הראש שתתיחס המעשה אליו לבדו כי במלחמה כולם שוים עמו, רק הוא עומד בקציהם.

פסוק ז
ויאמר יפתח. השיב להם איך תאמרו שאני אהיה לקצין מפני חשיבותי, כאילו לא קראתם אותי מפני הצורך רק מפני החשיבות ומפני אהבתכם אותי, הלא אתם שנאתם אותי, וגם ותגרשוני מבית אבי כי הייתי שפל ונבזה אצלכם, זאת שנית שאם הייתם באים אלי בעת שלוה הייתי מוחל על העבר, אבל אתם באתם אלי עתה רק כאשר צר לכם, באופן שלא הניעכם הנה החרטה על העבר, ולא אהבה וחשיבות, רק ההכרח, ולמה אלך לעזר אתכם חנם בלא בצע, כאילו ברית אהבה בינינו מה שאינו כן.

פסוק ח
ויאמרו כו' לכן עתה שבנו אליך. רצה לומר אמת כדברך כי מקדם שנאנו אותך והרעונו לך, אבל לכן עתה שבנו אליך באופן שלא תלך בעבור אהבה ובעבורנו רק תקח משכורתך, שע"י שוהלכת עמנו ונלחמת כי אתה תהיה הלוחם והנצחון יקרא על שמך ומזה יחויב שאחר שתנצח והיית לנו לראש כדין המנצח במלחמה והמציל את העם שאף אם הוא מפחותי העם יושם לראש ומושל.

פסוק ט
ויאמר יפתח. השיב להם, הנה בזה עדן לא הראיתם לי אות אהבה וסימן חרטה על העבר ויתראה כאילו אני הולך עם אויבי לעזור להם בעד משכורת, כי מה שהבטחתם שאחר המלחמה והנצחון תשימוני לראש, זה דבר שאינו תלוי בהסכמתכם שזה יהיה ממילא, שאם משיבים אתם אותי וכו' ונתן ה' אותם לפני אנכי אהיה לכם לראש מעצמי על כרחכם, כדין הנוצח. ומה תבטיחו לי אתם?
וכוונתו מבוארת שהיה חפץ שישימו אותו לראש תיכף, עד שתיכף בלכתו לא ילך כקצין רק כראש, וכמו שאמר אל מלך בני עמון מה לי ולך כי באת אלי להלחם בארצי שזה אמר מצד שהיה כבר המושל ואדוני הארץ.

פסוק י
ויאמרו וכו' כדברך כן נעשה. רצה לומר שישימוהו לראש תיכף בבואו לגלעד.

פסוק יא
וזה שאמר וילך וכו' וישימו כו' עליהם לראש ולקצין. שבחרוהו תכף לראש, וגם לקצין מפני מעלתו, וידבר יפתח את כל דבריו לפני ה' כו', התנה עמהם משפטי הראשית עד כמה תגיע ממשלתו, כמו שדבר שמואל להם את משפטי המלוכה עת המליך את שאול.

פסוק יב

מה לי ולך. כי מלחמה שתתהוה בין שני מלכים (אם תהיה כפי נמוסי המלכים לא בדרך עשק) יש לה בהכרח איזה עילה, כמו מריבה או טענה וכדומה, ולרוב יוכלו להתפשר ביניהם בטוב טרם נשקה המלחמה, ושאל שיודיעהו סבת המלחמה, ומה רוצה ממנו.

פסוק יג

ויאמר מלך בני עמון כו' כי לקח ישראל את ארצי כו'. הודיע לו שיש לו טענה על הארץ שהיתה למואב בימי קדם טרם שכבשה סיחון ורוצה שישובו הערים אל בעליהם הראשונים (וכפי הנראה היה מלך בני עמון מושל אז גם על ארץ מואב) וטען בעד מואב שלקחו ארצו וגם שמה שלקחו מסיחון היה גם מבני עמו. כמו שאמר (יהושע יב) סיחון וכו' מערוער וכו' גבול בני עמון ושם (יג כה) ויהי להם הגבול יעזר וכו' וחצי ארץ בני עמון:

פסוק טו

כה אמר יפתח. טען ארבעה טענות: א) שישראל לא לקח מארץ מואב ובני עמון מאומה (כי הוא אין לו טענה רק אם היו לוקחים מידו בלי אמצעי (ונהפוך הוא שעת שלחו מלאכים אל מלך מואב ואל מלך אדום ולא אבו לעזבם לעבור גבולם (הגם שהיה בזה עילה למלחמה) הסבו את ארצם ולא באו בגבול מואב כי ארנון היה גבול מואב בימים ההם:

(טענה ב) הארצות שהזכיר כבשו מסיחון שהיו אז תחת ממשלתו, וגם זה לא היה שלא כדין עד שיוכל לטעון עליהם, כי בעת שלח מלאכים גם על סיחון, החל סיחון לתגר בם מלחמה, ולא הספיק לו מה שלא הניחם לעבור בארצו, רק ולא האמין סיחון את ישראל עבר בגבלו, רצה לומר שלא הניחם אף ללכת בגבול ארצו ולסבבה כמו שסבבו ארץ אדום ומואב כי לא האמין להם, ולכן אסף את עמו וילחם בם, באופן שהוא התחיל במלחמה וה' נתנו ביד ישראל ולקחו את ארצו שהיא ארץ האמורי, לא ארץ מואב כי הארצות האלה היו אז לאמורי.

(טענה ג) ועתה ה' אלהי ישראל הוריש וכו', רצה לומר הלא מלחמת ישראל בעת ההיא היה ענין אלהי וכל העמים ידעו זאת כי ה' הורישם ואם ה' שכל הארץ שלו הוריש את האמורי איך אתה תירשנו?! **הלא את אשר יורישך כמוש וכו'**. ומה לך לדבר שהוא מפלאי אלהים והשגחתו.

(**טענה ד**) **ועתה הטוב טוב אתה וכו'**. הלא בלק היה מלך בעת ההיא והחריש וכן אחריו היו מלכים רבים וכבר עברו שלוש מאות שנה וישראל יושבים ומחזיקים בארץ ואתם החרשתם וזו חזקה גדולה ויש עמה טענה, וכן מהרי"א דרך דרך זה בכתובים האלה.

פסוק כד

הלא את אשר יורישך כמוש וכו'. ומה לך לדבר שהוא מפלאי אלהים והשגחתו.

פסוק כז

ואנכי לא חטאתי לך. רצה לומר אחר שאין לך טענה על הארץ לא יצויר סבה למלחמה רק אם א' חטא נגד חברו בכבודו וכדומה וזה לא היה כי לא חטאתי, וא"כ אתה עשה אתי רעה להלחם בי הוא דבר רע נגד חוקי המלכים ונמוסי המדינות, ואם אין ביניני מוכיח ישפט ה' השופט וכו':

פסוק כט

ויעבר את הגלעד. כבר אמר שמלך בני עמון חנה בגלעד, וכפ"ז הי' מחכמת יפתח שעבר בגלעד מן הצד דרך מצפה גלעד אל ארץ בני עמון, שבעוד שמלך בני עמון עם מחנהו עמדו בגלעד היה נקל לכבוש מדינת בני עמון ולהכות מכה גדולה בערי בני עמון ועי"כ נכנעו כי הוצרכו לשוב להגן על עריהם.

פסוק לא

והיה לה'. פי' או שיהיה לה' אם הוא בלתי ראוי לקרבן, או אם הוא ראוי לקרבן והעליתוהו עולה, רד"ק:

פסוק לג

כה אמר יפתח. טען ארבעה טענות:

פסוק לד

ורק היא יחידה. ויען כי יקרא יחיד גם אם יש לומר בנים אחרים שאינם חשובים אצלו כ"כ כמו בני פילגשים כמו שאמר ביצחק את בנך את יחידך הגם שהיה לו ישמעאל, לכן אמר רק היא יחידה, ומפרש אין לו ממנו, רצה לומר לא נולד מיפתח בן או בת:

פסוק לה

השאלות

(**לה-מ**) **למה לא הלך להתיר לו את נדרו, והלא יש לומר פתח וחרטה? וכי נשתכח מאתם דין התרת נדרים? ובשגם כפי הדין אינו נדר כלל שהאדם אינו ראוי לעולה**:

אהה בתי. נראה פי' שרצה להתחרט ולשאול על הנדר כיון שיש לו פתח חרטה וזה שאמר: אהה בתי וכי הכרע הכרעתיני או את היית בעוכרי ואיך אעשה לך הדבר הזה

ואנכי פציתי פי אל ה' ולא אוכל לשוב אתמהה? הלא הנדרים לה' נתרים בפתח וחרטה ואינם דומים כדברים שמבטיחים לבני אדם שמוכרחים לקיים הבטחתם, כי הנודר לה' יש לו התרה.

פסוק לו

ותאמר אליו. השיבה לו שאין דבר זה דומה לשאר נדרים שע"י חרטה דמעיקרא החכם עוקר הנדר מעיקרו אבל אתה אין לך חרטה דמעיקרא רק חרטה דהשתא, אחרי אשר עשה לך ה' נקמות מאויבך שע"י הנדר נצחת את אויביך וא"א שיהיה לך חרטה על גוף הנדר מעיקרא. וזה גרם טעות ליפתח שלא הלך אצל החכמים לשאול על נדרו כי באמת היא טענת הבל שגם חרטה דהשתא מועיל לעקור על כל פנים את הנדר מכאן ולהבא.

פסוק לז

ואבכה על בתולי. שהתיחדה ופרשה א"ע בל תנשא לאיש רק תעבד את ה' וזה שאמר...

פסוק לט

ויעש לה את נדרו כו' והיא לא ידעה איש. בזה עשה לה נדרה במה שלא ידעה איש ונשארה צרורה עגונה עד מותה, והיה זה מצוה לפי דעתו. ודעת חז"ל שהעלה עולה ממש.

פסוק מ

לתנות בארבעה ימים. הלכו לדבר ולספר אתה ואח"כ שבה אל התבודדותה, ולחז"ל לתנות לקונן קינות על מיתתה.

פרק יב

פסוק א

השאלות

(א-ג) **מדוע נתקבצו בני אפרים ומה חטא להם, ותשובת יפתח יש בה עמעום וכפל דברים**:

ויצעק איש אפרים. לאפרים חרה לו על שגלעד בחרו ראש וקצין לראש בית יוסף, יען שנצחו המלחמה, והם טענו למה לא קרא אותם להלחם, ורצו לשרוף ביתו כי לא הסכימו על נשיאותו כמו שיבאר בפסוק ד', והיה להם הטענה שהיו גדולים ממנשה בבית יוסף, כמו שאמר וישם את אפרים לפני מנשה ועי"כ העלילו עליו.

פסוק ב

ויאמר יפתח.אמר ג' טענות:

א) **איש ריב הייתי אני ועמי ובני עמון**, רק אני בעל הריב כי בני עמון רעצו י"ח שנה את בני גלעד והמלחמה היה מוטל רק עלינו.
ב) **ואזעק** אליכם כל הימים זעקנו ולא באתם להושיענו.

פסוק ג
ג) **וארא כי אינך מושיע** שאם היית מושיע כבר היה עת לזה מזמן רב, ועי"כ **ואשימה נפשי בכפי**, והייתי בסכנה גדולה וה' נתנם בידי בדרך השגחה, **ולמה עליתם אלי היום הזה להלחם בי**, רצה לומר לעזר לא עליתם כל הזמן העבר, רק להלחם בי עליתם היום הזה?!

פסוק ד
ויקבץ יפתח. ואחר שראה כי לא רפתה רוחם מדבריו הרכים, **כי אמרו**. מבאר סבת המלחמה שבני אפרים טענו על שהעיזו אנשי גלעד לבחור את השופט כאלו הם עקר בית יוסף, והם טענו לנגדם לאמר **פליטי אפרים אתם**, רצה לומר אפרים הוא עקר השבט ועמו חצי מנשה שלקחו נחלתם אצלו חבל וגורל אחד כמו שאמר בספר יהושע, ואתם **גלעד** שלקחתם מעבר הירדן, פלטים אתם מן השבט, כי היה מקומכם הראוי **בתוך אפרים בתוך מנשה**, רק הלכתם לפלטה אל עבר הירדן, ואיך תעיזו לבחור קצין שוטר ומושל.

פרק יג

פסוק ב
עקרה ולא ילדה. כי יצוייר עקרה אשר כבר ילדה בטרם שנעשית עקרה גם יצוייר שלא ילדה מסבה אחרת, ולכן כפל דבריו.

פסוק ד
ועתה השמרי נא, מדברים הגורמים היזק בטבע לאשה הרה, וחוץ מזה **אל תשתי** וכו' ומ"ש **כל טמא** פי' דברים האסורים לנזיר.

פסוק ה
כי הנך הרה. דומה כאילו הנך הרה עתה עד שצריכה את להשמר תיכף.
וחז"ל (מד"ר נשא י טז) אמרו שהיה שכבת זרע במעיה וברגע שדבר עמה המלאך קלטה, וזה שאמר תחלה **והרית** בעתיד ואח"כ אמר **כי הנך הרה** בזו הרגע ולכן אמר **ויולדת** בחולם, מורכב מן ההוה והעבר המהופך, שכבר הוכנה ללדת.

פסוק ו

איש האלהים בא אלי, כי היתה מסופקת אם הוא איש או מלאך, רצה לומר מצד היותו מלובש בחומר הוא **איש האלהים** ומצד יראתו הוא כמלאך וזה שאמר **כמראה מלאך** כו' מצד שהוא **נורא מאד**.

ולא שאלתיהו אי מזה הוא כו'. כי היה המנהג לשאול על מקומו, והמשיב היה מגיד את שמו, כמו שאמר ויאמר לו מיכה מאין תבא ויאמר לוי אנכי.

פסוק ז

השאלות

(ז-יג) **למה לא ספרה שא"ל הנה את עקרה, וכן מ"ש מורה לא יעלה על ראשו, וכן מ"ש והוא יחל להושיע את ישראל, ולמה בא המלאך אל האשה ולא אל מנוח עצמו, ולמה בקש מנוח שיבא שנית ויורה משפט הנער הלא כבר הורהו משפטו והמלאך לא הוסיף דבר בפעם השני עמ"ש בפעם הראשון**:

ויאמר לי הנך הרה. ומ"ש לה "את עקרה" לא הגידה מפני השלום (ויקרא רבה צו פט). וכן לא ספרה מ"ש מורה לא יעלה על ראשו שזה נכלל במ"ש כי נזיר אלהים יהיה וכן לא אמרה מ"ש והוא יחל להושיע, כי אחר שהפלשתים משלו אז יראה פן יתודע הדבר ויהרגו את הנולד, והוסיפה **עד יום מותו** והמלאך לא אמר זה בפירוש כי ידע שלפני מותו יחלל נזירותו.

פסוק ח

ויורנו מה נעשה לנער היולד. רצה לומר שהמלאך לא באר רק הנהגת האשה ולא למד אותם הנהגת הילד (בפרט שהיא לא ספרה לו מ"ש מורה לא יעלה על ראשו) ולכן בקש שיבא שנית להורות הנהגת הילד בפרט שהיא נזירות חדשה (כי נזירות שמשון משונה בדיניו שמטמא למתים והכביד שערו אינו מקיל בתער).

פסוק יב

עתה יבא דבריך מה יהיה משפט הנער. רצה לומר בפעם הראשון הגדת משפט האשה והנהגתה: עתה תורנו, א) **משפט הנער** איך יתנהג, ב) **ומעשהו** שאחר שיעדת אותו טרם נולד בודאי יעשה גדולות הודיענו מעשהו וגבורותיו.

פסוק יג

מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר. רצה לומר זה דבר שאין צריך להודיע לך מה משפט הנער, כי תשאל מאת יודעי דת ודין ויורוך הלכות נזירותו (ולכן אמרו מנוח עם הארץ היה) ולא באתי רק להזהיר את האשה שזה דבר חדש.

והטעם שלא בא המלאך אל מנוח פי' מהרי"א מפני שהיא היתה מוכנת יותר ממנו אל ראיית המלאך, ויש לומר מפני שנזירת שמשון אינו דבר הנידר ואינו בשאלה כי היה ע"י המלאך ואם היה ע"פ האב היה דבר הנידר כי האב מדיר את בנו בנזיר והיה דינו משונה.

פסוק טו

נעצרה נא אותך. באשר לא ידע אם הוא נביא או מלאך, אמר אם נביא אתה נעצרה אותך לסעוד אצלנו. ואם מלאך אתה **נעשה לפניך גדי עזים** לקרבן:

פסוק טז

והשיב **אם תעצרני** לסעודה **לא אוכל**, **ואם תעשה עולה לה' תעלנה** כי זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו. ובאר כי מנוח נסתפק ולא ידע בברור שהוא מלאך ה'. ולכן הסתפק בדבריו אם יעצרהו לסעודה או יקריב קרבן.

פסוק יז

ויאמר מנוח כו' מי שמך. רצה לומר מנוח שחשב שהוא נביא אלהים, חשב שא"א שהנביא יטריח א"ע ללכת ולנבאות רק אם מקַווה שכר בצע כסף או מאכל, או שמקַווה כבוד שבבוא דבריו יחזיקו אותו לנביא, ואחר שרצה לזמנו לסעודה ולא רצה לאכול, חשב עדיין שעשה זה בעבור כבוד, וזה א"א אם לא יודיע שמו שאז כאשר תתקיים נבואתו יפרסמו שהוא הצופה והנביא, וזה שאמר: מי שמך כדי שבעת **יבא דברך** ותתקיים נבואתך **וכבדנוך**.

פסוק יח

ויאמר כו' למה זה תשאל לשמי. אני איני מבקש כבוד ותפארת מן האדם, כי מלאך אני. וגם שמי **פלאי** לא ידעוהו שוכני חומר, וגם כיון כי שם המלאך הוא לפי שליחותו והוא נשלח ברגע זו לעשות פלאות, כמו שאמר: ומפליא לעשות, והיה עתה שמו פלאי.
וחז"ל ברבה נשא (י יט) פירשו שהיה שמו פלאי ע"ש הנזירות דכתיב כי יפליא לנדור נדר.

פסוק יט

ויקח. אז הקריב לה' כמו שאמר לה' תעלנה, וזה שאמר **ויעל על הצור לה' ומפליא לעשות** המלאך עשה פלאים שהוריד אש על המזבח והם ראו זאת בעיניהם.

פסוק כ

ויעל כו' בלהב המזבח. וגם זה ראו בעיניהם, ומבואר כי ראיית המלאך בעת הסתלקותו הוא ענין יותר גדול ממה שיראו אותו בעודו מלובש בלבוש גשמי, כי בעת יפשט הלבוש אשר התגלם בו וישוב אל ענינו הרוחני א"א שיראהו עין בשר וכמו שאמר (מ"ב ב י):

אם תראה אותי לוקח מאתך יהי לך כן כי בעת לקיחתו מן הגשם לא יראהו אלישע אם לא בהיות פי שנים ברוחו, ועל זה אמר: מות נמות כי אלהים ראינו.

פסוק כא

ולא יסף עוד מלאך ה' להראה כו' אז ידע מנוח כי מלאך ה' הוא. כי עד עתה היה עוד קצת ספק אצלו אולי הוא איש מופת מפליא לעשות והיה מקוה שירד על המזבח וישוב אליהם, אבל אחר שנעלם מעיניהם ידעו שהוא מלאך ושב אל מקומו.

פסוק כב

ויאמר כו' מות נמות. כבר בארתי טעם יראתו זאת למעלה (ו' כב) אצל גדעון.

פסוק כג

ותאמר לו אשתו. א"ל ג' טעמים: א) **לו חפץ ה' להמיתנו לא לקח מידנו עולה ומנחה**. שזה אות הרצון והאהבה לא אות הכעס והעונש. ב) **ולא הראנו את כל אלה** הנפלאות, הלמתים יעשה פלא, ג) **וכעת לא השמיענו** בשורה **כזאת** שבהכרח אחיה ואלד בן.

פסוק כה

לפעמו. שחל עליו רוח גבורה כפעם בפעם, **במחנה דן בין צרעה ובין אשתאול**, כי מצאנו צרעה ואשתאול בנחלת יהודה (יהושע טו לג) ובנחלת דן (שם יט מב) באר שזה היה בנחלת דן.

פרק יד

פסוק א

השאלות

(א-ד) **למה סבב ה' ששמשון נזיר אלהים יקח אשה מבנות פלשתים וכי לא היה אפשר שימציא עילה אחרת שיתגרה שמשון בפלשתים מבלי שיחלל קדושתו**:

וירא אשה בתמנתה. יודיע בהצעת הסיפור כי היה נסבה מאת ה', כי רק ראה אותה בעיניו ולא דבר עמה והיה לו לחשוב פן לא תיטב בעיניו עת ידבר עמה, או פן לא תרצה היא או אביה, או פן לא תרצה להתגייר. ובכ"ז...

פסוק ב

ויעל ויגד לאביו ולאמו ויאמר אשה ראיתי. רצה לומר לא דברתי עמה רק ראיתי אותה, ועתה קחו אותה לי רצה לומר השתדלו שתתרצה לזה.

פסוק ג
ויאמר לו אביו ואמו. השיבו לו א) האין בבנות אחיך ועכ"פ האין בעמך אשה, ב) כי אתה הולך לקחת אשה מפלשתים שהם צוררים לנו, ג) הערלים, ויאמר כו' אותה קח לי לא זולתה, ובודאי רצה שתתגייר אחר שרצה שיקחו אותה לו לאשה שהיא קיחה בדרך נשואין.

פסוק ד
ואביו ואמו. שרצו למנעו מזה לא ידעו כי מה' היא כי תואנה הוא מבקש שינקם אח"כ בפלשתים, ומה שלא סבב ה' סבה אחרת לזה משיב כי פלשתים מושלים בישראל ואם היה מתגרה עמהם אז היו שופכים חמתם על ישראל, לכן סבב שיחשבו שהשנאה של שמשון היא בעבור אשתו, לא בעבור שחרה לו על ממשלתם על ישראל אחיו.

פסוק ה
השאלות

(ה-ו) **הלא הלך עם אביו ואמו ביחד ואיך פגע בו הכפיר בהיותו לבדו עד שאביו ואמו לא ידעו מזה**:

ויבואו עד כרמי תמנתה. כפי הנראה היו אז ימי בכורי ענבים, ובבואם במשעול הכרמים עקם שמשון את הדרך כענין סחור סחור אמרינן לנזירא לכרמא לא תקרב ובהיותו יחיד והנה כפיר אריות שואג לקראתו. וכמו שאמר חז"ל גמירי אריה אבי תרי לא נפיל רק שהיה יחידי.

פסוק ו
ותצלח עליו רוח ה'. והיה בזה גבורה כפולה:

פסוק ז
וירד וידבר לאשה. עתה דבר עמה לראות אם תישר בעיניו גם מצד שכלה ומדותיה והודעת אהבתה אליו, ותישר בעיניו גם מצד זה.

פסוק ח
ויסר לראות את מפלת האריה. בפעם הזה לא היו שם ענבים בכרם ולא הוצרך לעקם הדרך רק סר מן הדרך לראות את מפלת האריה, כי הרואה מקום שנעשה לו שם נס צריך לברך וסר לשם להודות לה' חסדו.

פסוק ט
וירדהו אל כפיו. בעבור שהלך לקחת אשה מפלשתים נכשל לאכול דבש טמא. וכמו שאמר חז"ל הוא נתאוה לדבר טמא וכו'.

פסוק י

וירד אביהו אל האשה. וכן היה המנהג שם שאבי החתן הודיע לה שתכין א"ע והחתן היה עושה משתה שבעת ימים בביתו בעודו בחור על הוצאותיו, וזה שאמר ויעש שם שמשון משתה כי כן יעשו הבחורים רצה לומר כן היה שם המנהג לבחורים, חוץ משבעת ימי המשתה שתעשה הכלה אחרי הנשואין.

פסוק יב

השאלות

(יב) **אחר שביום השביעי אמרו לאשת שמשון פתי את אישך, הלא אז כלו שבעת ימי המשתה ואיך אמר שבכתה שבעת הימים, החידה בעצמה א"א שיגידה אדם, כי מי ינבא שקננו דבורים בגוית אריה מת, ואין זה ענין שיוכלו להגיד, ולמה כפל אם תגידו ומצאתם**:

ויאמר להם שמשון אחודה נא לכם חידה אם הגד תגידו אותה לי שבעת ימי המשתה. העקר כדברי האפודי, שהיה להם זמן עד סוף שבעת ימי המשתה שאחרי הנשואין, בענין שבז' ימי המשתה הראשונים היו חוקרים ודורשים, ובז' האחרונים שהם הנקראים ימי המשתה סתם היה הזמן להגיד.

והנה חידה זו הוא דבר שמן הנמנע כלל שיגיד האדם, כי הכי נביאים המה שידעו שהוא הרג כפיר אריות, וששמה קננו עדת דבורים והולידו דבש, רק גלה להם מקום ידיעת החידה במה שאמר ומצאתם, פי' בקשו בעיר ובסביבותיה שם תמצאו עז שיצא ממנו מתוק כי אחרי החפוש תמצאו גוית האריה והדבש, ובכ"ז לעומת זה היה הערבון בערך בלתי שוה,

פסוק יד

ולא יכלו להגיד החידה שלשת ימים. רצה לומר בשלשת ימים הראשונים משבעת ימי המשתה הראשונים עיינו בה ודרשו וחקרו וכאשר לא מצאו פתרונה הסכימו שהוא דבר נעלם והתיאשו מחקור עליה עוד, רק עדן לא באו אל אשת שמשון שתפתה אותו להגיד כי עדיין לא היתה אשת שמשון עד יום השביעי, ולא תוכל לשאול ממנו שיגלה לה סודותיו.

פסוק טו

ויהי ביום השביעי. רצה לומר מן היום שהגיד להם החידה, שזה היה סוף ימי משתה הבחורים והוא יום הנשואין והתחלת ימי המשתה האחרונים, שאז היתה אשת שמשון ותוכל לדרוש על סודותיו, וזה שאמר: ויאמרו לאשת שמשון, הנה לא שאלו ממנה שהיא

תגלה להם החידה שהלא תשיב להם וכי אגרום שיתן אישי לכם שלשים חליפות בגדים, רק בקשו שתפתהו שהוא יגיד להם את החידה, וזה שאמר ויגד לנו את החידה שבזה יבוטל הערבון שעשו, אחר שגלה להם הפתרון קודם הזמן.

פסוק טז

ותבך. אולם אחרי שהיה סבה מאת ה' לשלוח משטמה בין שמשון ובין פלשתים לא עשה כן רק בכתה עליו שיגיד לה את החידה, והנה אמרה רק שנאתני ולא אהבתני, כי יקרה שאחרי האהבה ישוב וישנאה כאהבת אמנון לתמר, אבל אתה לא אהבתני כלל, כי החידה חדתה וזה היה קודם הנשואין ולי לא הגדתה, והוא השיב שאין זה משום שנאה כי גם לאביו ולאמו לא הגיד.

פסוק יז

ויהיה ביום השביעי. שהיה יום האחרון חשב שיום אחד ישאר הדבר אצלה בסוד, וכבר מלא רצונה במה שתדע היא בעוד שהוא דבר סתר לפני כל, אבל היא הגידה להם יען שהם בני עמה והיה דעתה קרובה אליהם יותר מאל בעלה שאינו מעמה.

פסוק יח

מה מתוק מדבש. הנה בחידה זו היו בה שני חלקים: א) מהאכל יצא מאכל, וזה יופתר בקל שכיון על דבורים ודבש, כי בכל בעלי חיים יתהפך אצלם המזון לעצם הניזון והפסולת יצא לחוץ, לבד הדבורה וכל אשר ממינה ימוצו פרחי העשבים, ויוציאו מאכל מגופם, עד שהאוכל הזה לא יוציא הפסולת רק המאכל, לבד.
החלק השני מהחידה שהוא מעז יצא מתוק, שלא היה אפשר שידעוה רק אם מצאו את הארי, וזה א"א, שא"כ היה שומע שמצאו ארי ודבש שדבר כזה יגידו ויספרו לדבר חידוש, ובזה ידע שאשתו גלתה להם, ויאמר אתם לא מצאתם חידתי, רצה לומר הגם שהגדתם חידתי, לא מצאתם אותה, רצה לומר לא מצאתם את הארי, רק אשתי היא עגלה בלתי מלומדה לחרוש, בה חרשתם, ולא החרישה רק הגידה.

פסוק יט

ויתן החליפות כו', **ויחר אפו**. תחלה חשב שבעת שתראה שמבקשים מאתו החליפות תריב ריבו ותגלה שהיא גלתה להם הפתרון וכאשר ראה ששתקה חשדה שזנתה עמהם, וכמו שהיה באמת.

פסוק כ
שהיתה למרעהו כי היה לה ברית עמו וזה שאמר אשר רעה לו שהיה ריעו כי אהבה אותו מקדם. והנה הבטיח גם סדינים ולא נתן רק חליפות, כי היה לו טענה ולא נתן רק החצי כדין ממון המוטל בספק (רי"א).

פרק טו

פסוק א
בימי קציר חטים. זימן ה' שיהיה בעת שהתבואה בקמותיה וישרף הכל.

פסוק ב
טובה ממנה. רמז כי אשתו נתנה עיניה באחרים משא"כ הקטנה תהי לך לבדך.

פסוק ג
נקיתי הפעם. כי בודאי נעשו הנשואין בפרהסיא ולמה לא מיחו לתת אשת איש לאחר?!

פסוק ד
בין שני הזנבות בתוך. רמז להם כי כן שמו לפיד בין שני רעים, כמו שאמר: היחתה איש אש בחיקו וכו' כן הבא אל אשת רעהו.

פסוק ז
אם תעשון כזאת. רצה לומר כי מה ששרפו אותה לא היה בעבור המעשה שזנתה רק להשקיט כעס שמשון, אמר אני חשבתי שדי בעונש ממון, אבל אחר שאתם תעשון כזאת להעניש בעונש נפשות, א"כ גם אני אבקש מכם נפשות כמנהגכם, וזה שאמר כי אם נקמתי בכם.

פסוק יא
הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים. כי הדין הוא (לדעת הרמב"ם) שעכו"ם שאמרו תנו לנו אחד מכם ונהרגנו לא ימסרוהו אא"כ חייב מיתה כשבע בן בכרי, רצה לומר אף שאינו חייב מד"ת רק מדין המלכות, וכן אם היה רודף רבים שע"י יגיע סכנה לכלל ישראל שאז מוסרים אותו אף שלא יחדוהו (כמו שאמר הט"ז ביו"ד סי' קנ"ז).
ותחלה אמרו: הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים ומה זאת עשית וא"כ אתה רודף את הכלל, והשיב אני לא חשבתי שיגיע לכם נזק כי כאשר עשו לי כן עשיתי להם, והוא דברים שביני לבינם בלתי נוגעים אל הכלל.

פסוק יב
ויאמרו לו לאסרך ירדנו. כי ייחדוך ואתה חייב אצלם מיתה מחוק המלכות.

פסוק טז
חמור חמורתים. נפלו חמרים מעם הדומה לחמור, ופי' דבריו הכיתי אלף איש.

פסוק יח
אתה נתת וכו' ועתה אמות בצמא. וכלל הוא שלא יעשה ה' נס לבטלה ולבלי הועיל, אחר שעכ"פ אפול בידם עתה.

פסוק יט
המכתש. מקום עשוי כתבנית מכתש.
על כן קרא שמה. לזכר שהקורא לה' יענהו בנס, ונס של אדם מצויין חייבים לברך כשמגיע למקום ההוא לדעת קצת, ועכ"פ חייב בעל הנס לברך ולכן יחדוהו בשם, ותחלה קראה בשם לחי כדי לזכור נס הלחי וכשנעשה עוד נס הוסיף שם עין הקורא לברך על שתיהן. כמעשה דמר בריה דרבינא פרק הרואה שצריך לכלול שני הנסים.

פרק טז

פסוק א
וילך שמשון עזתה. לא פחד לבא בעיר גדולה מוקפת חומה דלתים ובריח ולשכב בבית זונה בלא פחד, ולא עוד אלא...

פסוק ב
לעזתים לאמר. שצוה שיאמרו לעזתים שבא שמשון הנה הוא עצמו הוציא קול ששמשון הוא בעיר, רק לא הגיד שהוא הוא שמשון בעצמו:
ויסבו. אחר שלא הכירו את המגיד וחשבו שאינו שמשון, סבו לדרוש ולחקור עליו ולתפשו בעת ירצה לצאת ויסבו בעיר וגם ארבו בשער ע"י שסגרו השער במנעול בל יוכל לצאת. ומלת **אור**, פעל עבר, עד יאור הבקר.

פסוק ג
ויאחז בדלתות. וזה גבורה יותר משאם אוחז בבריח ושוברו, ב) ששם המשא הזאת על כתפיו, ג) **ויעלם** דרך יום נשא אותם, כמו שאמר חז"ל, ומלת ויסעם שהוא יוצא מן הקל מורה שע"י נסיעתו בעצמו הסיע גם אותם וכן ויסע את היתד הארג מורה על קלות הפעולה כי היה לו לומר ויסיעם.

פסוק ד
ויהי אחרי כן. עבירה גוררת עבירה.

ושמה דלילה. הראשונה גייר ושינה שמה לשם יהדות, אבל זו לא נתגיירה ונשאר שמה דלילה. וכן אמר בירושלמי (פרק ראשון דסוטה הלכה ח) שבתמנתה דרך נשואין היה ולא בעזה. וחז"ל דרשו דלדלה כחו ומעשיו ולבו.

פסוק ה

השאלות

(ה-יח) **הם דרשו שני דברים במה כחו גדול, ובמה יוכלו לאסרו, וכן שאלה בפעם הראשון והוא לא השיב רק במה יוכלו לאסרו, ולא על במה כחו גדול, ובפעם הב' והג' לא שאלה ממנו רק במה כחו גדול, במה הכירה בפעם האחרון שהגיד לה את כל לבו, ולמה בפעמים הראשונים אמר והייתי כאחד האדם, ובפעם האחרון אמר והייתי ככל האדם**:

וראי במה כחו גדול ובמה נוכל לו. בקשו שני דברים:

א) שתראה מה הסבה שבעבורה כחו גדול, כי חשבו שאינו כטבע רק ע"י איזה סגולה, ואז יוכלו להתחכם כנגדו להסיר הסבה.

ב) שגם אם הוא בטבע תדרוש באיזה אופן יאסר, כי יש מי שכחו בידיו ולא ברגליו, ויאסר ברגליו או במקום אחר מן הגוף שאינו חזק שם, ואמרו **וראי** רצה לומר שתבחון את דבריו אם כנים הם, ואמרו **ואסרנוהו לענותו**, הוא הבטחה שלא ימיתו אותו וכן קיימו הבטחתם שלא ימיתו אותו ולא המיתוהו רק נקרו את עיניו.

פסוק ו

ותאמר. וכן שאלה אותו על שני דברים הנזכרים.

פסוק ז

ויאמר אליה. והוא לא השיב לה רק במה יאסר ולא על במה כחו גדול, כאילו אינו יודע סבה לזה כי הוא בטבע, רק שבחן שבזה יאסר.

פסוק י

ותאמר דלילה כו' הנה התלת בי. רצה לומר היא האמינה לו במ"ש שאנו יודע במה כחו גדול, אבל אחר שהודה שיודע במה יאסר, א"כ **למה דברת כזבים, ועתה הגידה נא לי** האמת **במה תאסר**.

פסוק יא

ויאמר אליה. השיב שלא דבר כזבים כלל, רק ששכח תנאי בדבריו:

א) שהיתרים צריכים להיות **עבותים**, רצה לומר קלועים משלשה,

ב) שצריך **שלא נעשה בם מלאכה**.

פסוק יב
וינתקם כו' כחוט. רצה לומר לא בקלות גדול כראשונים רק כחוט, שהאדם הנותקו ינתקנו במעט כח.

פסוק יג
עד הנה התלת בי. רצה לומר בראשונה תרצת דבריך, אבל עתה נודע שהתלת בי בשתי הפעמים:

פסוק יד
ותתקע. פה לא כתוב והאורב יושב בחדר, כי אחר שכזבה שתי פעמים לא שמו לב לדבריה.

פסוק טו
ולא הגדת לי במה כחך גדול. אחר שכבר כזב לה ג' פעמים שבה לבקש השאלה הראשונה במה כחו גדול, אחר שלא יכלה עוד לבקש במה יאסר, שכבר כחש לה ג' פעמים, ואם תוסיף בזה לשאול יבין כי שרי פלשתים עמה בקושרים, לכן בקשה רק במה כחו גדול, כאילו תרצה לדעת טבעו ותכונתו לא לדעת במה יאסר.

פסוק יז
ויגד. נפתה כיונה פותה ויגד לה שתי השאלות: א) במה כחו גדול, שהוא ע"י הנזירות, ב) במה יאסר שהוא אם יגולח,
והנה בפעמים הראשונים אמר **והייתי כאחד האדם**, ועתה אמר **והייתי ככל האדם**, כי נשמר מלדבר שקר ואמר כאחד האדם, היינו כאדם המיוחד בגבורה (שמבואר אצלי שמלת אחד הנסמך לה"א הידיעה מורה על הדבר המיוחד כמו אחד ההרים וכדומה) ועתה אמר ככל האדם, החלשים.

פסוק יח
ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו. זה ראתה במה שהגיד לה עתה שתי השאלות במה כחו גדול ובמה יאסר, שאם היה רוצה לשקר היה מגיד רק במה כחו גדול, שבזה אף אם תגלח אותו ויהיה כחו גדול גם אחר הגלוח, לא היה שקרן כי יצוייר שכחו גדול ע"י הנזירות, ולא יוסר הכח ע"י הגלוח, אחר שלא התגלח מדעתו ולא חלל נזירותו ברצון, והוא אמר אם גולחתי בפעל שמשמע אף ע"י אחרים, וע"כ **ותשלח ותקרא לסרני פלשתים לאמר עלו הפעם וכו'** כי בפעם הקודם לא עלו כנ"ל.

פסוק כב
ויחל שער ראשו לצמח. אמר בפעל הכבד על שצמחו במהירות שלא כדרך הרגיל, שאם לא כן יקשה איך לא נזהרו פלשתים לגלחו מפקידה לפקידה בידעם שכחו תלוי בשערותיו, ועל זה אמר כאשר גולח רצה לומר תיכף אחר הגלוח התחילו לצמח.

פסוק כג
וסרני פלשתים וכו' ויראו אותו העם וכו': רצה לומר הסרנים עשו זבח מצד שהוא אויבם, והעם הללו על ג' דברים:
א) שהוא **אויבם**,
ב) **מחריב ארצם** ששרף שדותיהם,
ג) **שהרבה בם חללים**, משא"כ אל הסרנים לא עשה הרעות האלה. (**ולשמחה** מקור במשקל ליראה את ה'):

פסוק כה
וישחק לנו וכו' ויצחק לפניהם: השחוק הנרדף עם צחוק, נבדל ממנו במה שהשחוק מורה שהשוחק בעצמו י"ל שמחה לא כן המצחק, וכן לפ"ז אמרו וישחק אבל באמת שמשון רק צחק ולא שחק:

פסוק כט
ויסמך. מבואר אצלי בחבורי התורה והמצוה (ע"ס תורת כהנים) שיש הבדל בין שען ובין סמך. שהסמיכה הוא בכל כחו כמו שאמר חז"ל סמיכה בכל כחו בעינן, והשעינה הוא קצת גופו ולכן להנער אמר **ואשען עליהם**, ובאמת **ויסמך בכל כחו**.

פרק יז

פסוק א
ושמו מיכיהו. בתחלה היה צדיק וקראו מיכיהו, ואחר שעבד ע"ז קראו מיכה (ולכן אמר **ושמו מיכיהו** שהרשעים הם קודמים לשמם, כמ"ש חז"ל (רות רבה ד, ג) נבל שמו כו'):

פסוק ב
השאלות

(**ב**) **למה כפל הנה הכסף אתי אני לקחתיו**?
ואת אלית. קללת באלה את הגנב. **וגם אמרת באזני הנה הכסף אתי**, שר"ל שאמרת כי את חושדת אותי שהכסף אתי, וממילא כוונת באלה הזאת עלי, אני מודה לך **שאני לקחתיו**, ובזה אתקן עון הגניבה והאלה (ומבואר בח"מ סי' ע"א סעיף ז' שהמטיל אלה

לא לימא כל מאן דגזליה אלא כל מאן דאיתא לגזילה בידיה ולא מהדר, לכן בהאלה שהטילה לא אמרה בלשון שלקח הכסף רק שהכסף אתו ואינו מחזיר, כי אין הכוונה לקלל על מה שעבר רק לקלל כדי להחזיר את שלו כמ"ש הש"ך שם): **ותאמר אמו ברוך בני לה'**. יצאת מכלל ארור לכלל ברוך:

פסוק ג

השאלות

(ג - ד) **למה אמר ב"פ וישב את אלף ומאה הכסף לאמו, וישב את הכסף לאמו? והלא היא הקדישה כל הכסף ולבסוף לא נתנה לצורף רק מאתים כסף? היא אמרה מידי לבני לעשות פסל ואח"כ נתנה היא לצורף, לא מיכה?**

וישב. ותיכף השיב את הגניבה, וזה מורה שהיה ירא ה': **ותאמר אמו הקדש הקדשתי את הכסף לה'**. והתניתי שני תנאים בהקדש הזה, א] **מידי לבני**, ר"ל שאמסרהו לבני שיהיה הוא הגזבר עליו. ב] **לעשות פסל ומסכה. ועתה אשיבנו לך**, כיון שאתה הגזבר לעשות הפסל:

פסוק ד

וישב את הכסף לאמו. ספר שמיכה לא רצה להיות גזבר ע"ז כי לא הסכים לעשות פסל ומסכה, ובודאי דבר על לבה שלא תעשה זאת, בפרט שעפ"י הדין לא חל ההקדש כיון שלא היה ברשותה (כמ"ש בב"ק דף ע א), ועי"כ שמעה קצת שלא לעשות הפסל מכל הכסף רק מן מאתים כסף לבד, והצורף עשה הפסל מהם: **ויהי בבית מיכיהו**, שהגם שלא עבדו עדיין כבר עבר על דבר ה' במה שהיה הפסל בביתו, ועבר על לאו דלא יהיה לך אלהים אחרים, שלדעת רש"י (שמות כ, ג) הוא אזהרה על המשהה אליל בביתו:

פסוק ה

והאיש מיכה. מאז עבירה גוררת עבירה ויצא מדחי אל דחי (לכן כינה שמו מיכה לרוע), עד שעשה **לו בית אלהים** בית מיוחד לעבודת הפסל, ואחר כך עשה **גם אפוד ותרפים** מכיסו, ואח"כ **וימלא את יד אחד מבניו** כו' **לכהן**, לעבודת נכר:

פסוק ו

בימים ההם. ר"ל אל תתפלא שישראל החרישו לזאת, כי לא היה אז שר ושופט בארץ:

פסוק ז

השאלות

(ז) **למה כפל מבית לחם יהודה והוא גר שם?**

ויהי נער. הנער הלז היה מבית לחם יהודה, וזה יען שהיה מצד אמו ממשפחת יהודה ומצד אביו **היה לוי**, ואחר שהלוים לא היה להם חלק בארץ **גר במקום אמו**, כי לא היה לו נחלה מצד אביו. וגם למ"ש (ב"ב קט ב) דמשפחת האם אינה קרויה משפחה הוא היה יורש נחלת אמו שהיתה בת יורשת נחלה, ומצד זה נחשב למשפחת יהודה, שהיה הנחלה בחלק יהודה:

פסוק ח

השאלות

(ח) **למה כפל וילך מהעיר מבית לחם**?

וילך האיש מהעיר מבית לחם יהודה. יען לא מצא שם פרנסתו הלך משם, ובאר שלא הלך אל מה שאליו, רק יצא ממה שממנו, הלך מעיר לעיר לבקש מקום מחיה, וז"ש **לגור באשר ימצא**, ובזה סבב **הר אפרים עד בית מיכה**, לא באשר חשב ימצא שם מקום לפרנסתו, רק **לעשות דרכו** כאורח נטה ללון:

פסוק ט

מאין תבוא. כי חשב שיש לו מקום קבוע, והשיב אין לי מקום, רק **אנכי הולך לגור באשר אמצא**:

פסוק י

השאלות

(י) **מ"ש וילך הלוי משמע שהלך מאתו ואיך אמר ויואל הלוי לשבת**?

ויאמר לו מיכה. א"ל אחר שבל"ז אתה נע ונד ואין לך עסק ומחיה, פה תרויח בשלש, א] **שבה עמדי**, פה תשב ולא תנוד. ב] שהעסק הוא עסק נכבד מתיחס לכבודך שאתה לוי, **ותהיה לי לאב ולכהן**. ג] מצד השכר, **אתן לך עשרת כסף לימים**, ר"ל לשנה: **וערך בגדים**. פי' בגדים לפי ערך כבודך, וגם **מחיתך**, מזונות: **וילך הלוי**. ספר שתחלה לא רצה להשכיר א"ע לע"א והלך ממנו:

פסוק יא

ואח"כ, **ויואל הלוי**. נתרצה: **לשבת את האיש**. ר"ל לא להיות לאב ולכהן רק לשבת בביתו איזה ימים: **ויהי הנער כאחד מבניו**. אוכל על שולחנו, ואח"כ ע"י שישב בבית רשע נגרר אחריו:

פסוק יב

וימלא מיכה כו' **ויהי לו** כו' **לכהן ויהי בבית מיכה**. ר"ל ואז נעשה תושב בביתו להיות שם תמיד, כי עד עתה היה שם רק לפי שעה. ומיכה נתן ע"ז שבח להפסל:

פרק יח

פסוק א

השאלות (א) **הלא בספר יהושע נזכר שניתן נחלה לדן צרעה ואשתאל ועיר שמש, וגם בכאן אמר ששלחו המרגלים מן צרעה ואשתאל, ואיך אמר שלא נפלה לו נחלה לשבת?**

בימים ההם אין מלך. גם הסיפור שיבא פה היה סבתו מצד שאין מלך עוצר בעם, שאם היה להם מלך לא היה שבט מישראל עובדים ע"ז: **ובימים ההם שבט הדני מבקש לו נחלה לשבת**. כי נחלת דן היה לו שני חסרונות, א] שהיה חוץ לגבול ישראל מצד שהיה הגורל האחרון, כמ"ש (יהושע יט, מז) ויצא גבול בני דן מהם. ב] שמטעם זה לא יכלו להוריש את הכנעני, והכנעני חזרו ולקחו מהם את נחלתם (כמ"ש למעלה א, לה - לו), ולכן בקשו נחלה לשבת, כי נחלתם הקדומה לא היה לשבת כי הכנעני ישב בה, ומבאר הטעם **כי לא נפלה לו** כו' **בתוך שבטי ישראל**, רק חוץ מגבולם, ועז"א **בנחלה**, ר"ל הנחלה שנפלה לו לא היה **בתוך שבטי ישראל** רק חוצה להם:

פסוק ב

השאלות

(**ב**) **למה כפל ממשפחתם, מקצותם? וכפל לרגל, לחקרה? וסיים לכך חקרו, ולא אמר חקרו ורגלו?**

וישלחו בני דן ממשפחתם. מבואר אצלי בפי' התורה (פ' מקץ ופ' שלח) שיש שני מיני מרגלים, א] ההולכים בתחלה לראות אם טובה הארץ או לא, למען דעת אם ראוי שילחמו עליו, והם הנקראים בעצם בשם תרים, **כי התר מחפש את הטוב**. ב] אחר שהסכימו ללחום בארץ שולחים מרגלים לראות את ערות הארץ מאיזה צד קל לכבשה, ואלה נקראים מרגלים, כי המרגל מחפש את הרע והחסרון. ויש הבדל ביניהם, שבתחלה כששולחים תרים, ישלחו א' מכל שבט או מכל משפחה, כי לא יסמכו שבט זה על שלוחים של שבט אחר, כי יש ארץ שטובה לפני שבט זה ורעה לשבט אחר, כמו בני ראובן בקשו ארץ מקנה, ובני זבולון בקשו חוף אניות וכדומה. ב] שאז ישלחו את נשיאיהם וגדוליהם שעליהם יסמך לבם, שיודעים צרכי העם ומגמתם. לא כן כששולחים מרגלים, שולחים איש אחד או שנים ואף הפחותים שבעם, אחר שהם אין ענינם רק לראות מקום שקל לכבש את הארץ משם. ויש עוד הבדל אחר שאם שולחים מרגלים בוחרים אנשי חיל וגבורים, כי הם הולכים לרגל מקום המבצרים והגדודים שבקל יכירו בם שהם מרגלים, וצריך שיהיו גבורים להציל נפשם, וגם שידעו טכסיסי מלחמה שעי"ז יביטו איך ילחמו ומאיזה מקום, לא כן התרים הולכים כסוחרים באמצע המדינה ואינם

במקום סכנה א"צ שיהיו אנשי חיל. אולם פה שלחו שלוחיהם לשני הענינים, א] לתור אם טובה הארץ. ב] לרגל מקום הקל לכבוש. ולכן מצד ששלחו לחקור את הארץ הטובה היא אם רעה, שלחו **ממשפחתם חמשה אנשים**, ר"ל א' מכל משפחה, וגם שלחו **מקצותם**, ר"ל הקצינים והנשיאים שבהם. ומצד ששלחו לרגל ג"כ, בחרו שיהיה **אנשים בני חיל**. ומפרש שזה מפני ששלחום לב' ענינים, א] **לרגל את הארץ**, ב] **ולחקרה** שהוא לתור הטובה היא אם רעה. ובכ"ז אחר שהיה זה השליחות הראשון אמרו להם **לכו חקרו את הארץ**, היה עיקר הצווי על החקירה שהוא לראות הטובה היא אם רעה, כי הריגול הוא אחרי החקירה: **ויבאו** כו' **עד בית מיכה**. ר"ל שלנו באכסניא סמוך לבית מיכה:

פסוק ג

המה עם בית מיכה. ר"ל יען התארחו סמוך לבית מיכה לכן שמעו קול הלוי והכירוהו, ונראה כי אחר שהלוי הזה היה מבני קהת מבני משה כקבלת חז"ל (ב"ב קט ב), וערי בני קהת הלוים היו ממטה אפרים ודן וחצי מנשה (כמבואר יהושע כא, ה), היה הלוי הזה מילידי עיר הלוים בדן, לכן הכירוהו: **ויאמרו לו**. שאלוהו ג' שאלות, א] **מי הביאך**, מביתך **הלום**, ב] **ומה** וכו', ר"ל מה העסק שיש לך פה, ג] **ומה** לך פה, ר"ל מה שכרך:

פסוק ד

ויאמר. השיב על מי הביאך הלום: **כזה וכזה עשה לי מיכה**. ספר מהלכו עד שבא לבית מיכה ובאיזה אופן הסיתו שישאר אצלו. ונגד מה לך, **וישכרני**. ונגד מה אתה עושה בזה, **ואהי לו לכהן**:

פסוק ה

שאל נא. כי חשבו שהתרפים ע"י כישוף או הורדת הרוחניות יגידו עתידות:

פסוק ו

ויאמר (אחרי ששאל) **לכו לשלום**. הוא הצלחת הדרך. **נכח ה' דרככם**. ר"ל תכלית ההילוך הוא נכח ה' והשגחתו לטובה כי תגיעו למטרת חפצכם:

פסוק ז

השאלות

(ז) **כולו כפול ומלת יורש עצר אין לו פירוש. ומז"ש ואין מכלים דבר בארץ**?:

ויראו את העם אשר בקרבה. רצה לומר שלא היה להם להתירא מפני העם עצמם שלא היו בעלי מלחמה, וכן לא מפני שכניהם ועוזריהם. ומפרש לא מפני העם, כי העם ילמדו מלחמה מפני ארבעה דברים, א] אם דרכם לכבוש ארצות ופרנסתם מן המלחמה לשלול שלל ולבוז בז, ועז"א **יושבת לבטח כמשפט צידונים**, ר"ל הממלכה כולה יושבת לבטח

כמשפט צידונים שהם סוחרים או בעלי מקנה, ואין פרנסתם מבז ושלל. ב] אם מתיראים מאויב חיצוני, עז"א עם **שקט ובוטח**, כי רגל אויב לא תבא בגבולם. ג] אם יש תגרא בין אנשי המדינה עיר בעיר משפחה במשפחה, עז"א **ואין מכלים דבר בארץ**, כי כולם בשלום יחדיו. ד] אם יש שם מלך ובניו יורשים מלכותו, שאז יכינו חיל וצבא מלחמה להחזיק מלכותם, עז"א **יורש עצר** (מלת אין נמשך לשתים אין מכלים דבר ואין יורש עצר), ר"ל ואין יורש המלוכה העוצרת בעם. ועתה באר שאין להתירא מפני בעלי בריתם שיבואו לעזרה, כי **הצידונים** שהם מעמק **רחוקים הם** מהם, ואין להם ברית עם שכניהם, כי **דבר אין להם עם אדם**, אין להם כריתות ברית עם שום אדם:

פסוק ח

מה אתם. אומרים:

פסוק ט

ויאמרו קומה ונעלה. ר"ל א"צ לשלוח עוד מרגלים שנית, רק ללכת תיכף, כי בל תיראו שהארץ אינה טובה, עז"א **ראינו את הארץ והנה טובה מאד ואתם מחשים**?. ואל תתיראו מפני כובד מלחמה, עז"א **אל תעצלו ללכת לבא לרשת את הארץ**, לא תצטרכו ללחום רק לרשת. ובאר הטעם, כי:

פסוק י

"**כבואכם**" **תבואו אל עם בטח**. שלא ילחמו אתכם כנ"ל. ואמרו **כבואכם**, ר"ל תיכף, כי אם תתאחרו פן יודע להם הדבר ויכינו עצמם לקראת נשק. גם אל תחשבו שיש לה חסרונות אחרים, אם מצד כמותה שאינה גדולה כ"כ, עז"א **והארץ רחבת ידים**. ואם מצד איכותה שיחסרו שם דברים, עז"א **מקום אשר אין שם מחסור כל דבר אשר בארץ**, ר"ל שתמצאו שם כל הדברים הנמצאים בא"י:

פסוק יא

ויסעו משם. ר"ל תיכף עקרו דירתם לשם כי בטחו על דברי השלוחים:

פסוק יב

ויחנו בקרית יערים. שם הכינו צידה לדרך הרב הזה, והמחנה לא נכנסה לעיר, רק **הנה אחרי קרית יערים**:

פסוק יד

ההולכים לרגל. שמצד שהלכו לרגל נודע להם זאת כי עי"כ שאלו בתרפים:

פסוק טו
השאלות

(טו - כ) **למה כפל ויבואו בית הנער ויעלו חמשת האנשים וכו' ואלה באו בית מיכה? וכפל לקחו את הפסל, ויקחו את הפסל, ובפסוק כ' ויקח את האפוד וכ"ז דברים מיותרים, וגם הדברים בלתי מסודרים כנראה לכל מעיין?**

וישאלו לו לשלום וששׁ מאות איש וכו'. שיעורו, שחמשה האנשים וששׁ מאות האיש שאלו לו לשלום. וענינו, שבבואם לביתו אמרו לו כי הם שואלים בשלומו בשמם ובשם הששׁ מאות איש שהם כולם מבני דן ומכירים אותו, ועי"כ יצא אליהם אל פתח השער, ובעוד שדבר הכהן עם הששׁ מאות איש:

פסוק יז
ויעלו חמשת האנשים. חזרו לביתו ועלו לבית הע"ז ולקחו את הפסל ואת האפוד וכו', והכהן היה נצב בעת ההיא פתח השער עם הששׁ מאות, ובתוך כך הרגיש הכהן ושב לביתו, ובשעה ששב הכהן כבר יצאו הם מבית הלוי ששם היה הפסל דרך בית מיכה, כי דרך בית מיכה היו נכנסים לבית הלוי, וז"ש:

פסוק יח
ואלה באו בית מיכה. ברגע ששב הכהן לא היו בבית הכהן, רק בבית מיכה שהיה לפני בית הכהן: **ויקחו את פסל האפוד**. ר"ל הכהן ראה שהם לוקחים להוציאם מן הבית: **ויאמר להם מה אתם עושים**. ואם היה הכהן צועק אז היו אנשי מיכה מוחים בידם, כי שם לא היו רק חמשה האנשים:

פסוק יט
ויאמרו לו החרש. אל תצעק במה שנוגע למיכה. וגם בענין מה שנוגע לך, **שים ידך אל פיך ולך עמנו**, כי תרויח בזה, כי **הטוב היותך כהן לבית איש אחד** וכו':

פסוק כ
ואז **ויקח את האפוד**. ביד, **ויבא בקרב העם**:

פסוק כד
ואת הכהן. שאם לא לקחתם את הכהן הייתי עושה פסל אחר: **ומה זה תאמרו אלי מה לך**. הלא אין לי לחוש להפסד יותר גדול מזה:

פסוק כה
השיבו לו **שיחרש פן יאסוף נפשו ונפשות ביתו**:

פסוק כז
והמה לקחו. בזה נדמה להם שלא עשקו וגנבו, רק לקחו בדרך מלחמה אחר שרדף אחריהם ולא יכול להם: **ויבואו על ליש**. ובמדרש (תנחומא תשא, יד) זש"ה (דניאל ט, ז) לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים, הגם שלקחו הפסל הצליחו במלחמתם:

פסוק כח
ואין מציל. לא מצידונים, **כי רחוקה היא מצידון**. ולא משכניהם, כי **דבר אין להם עם אדם**. ולא היה קשה לכבשה מצד המקום, כי **היא בעמק**, שנוח לכבוש:

פסוק ל
ויקימו להם את הפסל. תחלה הקימו רק את הפסל להורדת הרוחניות, ואח"כ **וישימו להם את פסל מיכה** כפי שעשאו מיכה, עם האפוד והתרפים. ועמד **כל ימי היות בית האלהים בשלה**, זה לעומת זה. ומ"ש שיהונתן ובניו היו כהנים עד גלות הארץ, פירש"י על גלות סנחריב, וכן דעת חכמינו ז"ל בירושלמי פרק ט' דברכות (ה"ג) שמקשה לרשב"נ דאמר שבואל ששב לאל בכל לבו, והכתיב עד גלות הארץ, ומתרץ שאחרי מות דוד העבירו שלמה וחזר לסורו והוא היה הנביא הזקן בבית אל. ומה שמקשה הרד"ק איך אפשר ששמואל ודוד ושלמה לא בערו פסל זה, י"ל דבאמת בימי שמואל בטל, ועז"א כל ימי היות בית אלהים בשילה, ואז חזר בתשובה ודוד מינה אותו על האוצרות, ובימי ירבעם שהעמידו העגל בדן היו בניו כהנים עד גלות סנחריב:

פרק יט

פסוק א
ויהי בימים ההם ומלך אין בישראל. וגם מעשה זו היה סבתה מה שאין מלך לבער החוטאים ולעשות משפט, שאז לא היה העם כמאכולת אש וחרב איש באחיו:

פסוק ב
ותזנה עליו פילגשו. היה לומר ותזנה מאחריו, כי מלת עליו שבא אצל זנות מוסב על הנואף עמה, (ותזן על) [ותזני אל בני] מצרים (יחזקאל טז, כו), וזה מורה כדעת חז"ל (גיטין ו ב) שלא זנתה ורק עשתה נגדו דבר שלא לרצונו: **ותלך מאתו**. לא לחוץ אל הזונים, רק **אל בית אביה**:

פסוק ג
ויקם אישה. גם זה מעיד שלא זנתה, כי קוראהו אישה, שאם זנתה היתה אסורה עליו לדעת האומר דפילגש היא בקדושין: **ויראהו אבי הנערה** כו' **ויחזק בו חותנו**. השמות

באו לפי הענין, שמח בו מצד שהוא אביה ורוצה שלא תהיה צרורה עגונה, והחזיק בו מצד שהוא חותנו:

פסוק ה

וישכימו בבקר וכו' **וישתו** וכו'. ר"ל ביום הראשון היה עדיין בקר, רק ששתו ואמר שילין מצד ששתה והדרך מבלבל שותי יין. וביום שאח"ז נזהר מלשתות רק שהאכילה נמשכה עד נטות היום:

פסוק ט

הנה נא רפה היום. פי' מהרי"א שא"ל, א] **הנה רפה היום**, ועת ללון. ב] אחר שבלא זה לא תגיע עד ביתך ותצטרך לחנות בדרך, **חנות היום לין פה**, עשה החניה פה ומחר תשכימו ותגיע ביום אחד עד אהלך ולא תצטרך ללון בדרך:

פסוק י

השאלות

(י) **מ"ש שעמו צמד חמורים ופילגשו הוא למותר שכבר אמר בפסוק ג' ונערו עמו וצמד חמורים, ולמה לא הזכיר פה את נערו**?

ועמו. היא הוצעה למה שלא לן בשדה, כי היה עמו **צמד חמורים חבושים** כל טוב, וירא מלסטים. ב] **מפני פילגשו**, שהאשה היא רפת המזג ללון בשדה. וכן מפני שני טעמים אלה לא סר אל עיר נכרי, מפני הלסטים, ומפני אונס פילגשו:

פסוק יב

השאלות

(**יב**) **כפל עיר נכרי אשר לא מב"י**:

אל עיר נכרי אשר לא מבני ישראל הנה. ר"ל כי היו ערי כנענים שהיו שייכים לישראל ומשועבדים להם למס, והיה יראת ישראל עליהם, לא כן יבוס היא עיר נכרי אשר לא מבני ישראל, ר"ל שאין משועבדים לישראל כי לא הושמו למס (כנז' למעלה א, כא):

פסוק יג

ולנו בגבעה או ברמה. כי לא ידע איזה עיר קרובה יותר (ומלת לך היא א' מג' מקומות שנכתב לשון הליכה בלא ה"א על פי המסורה):

פסוק טז

והנה איש זקן. כמו שספר גנות בני הגבעה שסגרו דלתם לאורח הגם שהיו מתושבי העיר ולא צר להם המקום, ספר שבח הזקן הזה, א] עם היותו זקן, ב] **שבא** עתה ברגע זו,

ג] שבא **מן מעשהו** הקשה **בשדה**, ד] שהיה **גר בגבעה**, ולא הוטלה עליו המצוה יותר מתושבי העיר, בכ"ז:

פסוק יז

וישא כו'. ותיכף שראה אותו שאלו **אנה תלך**, כי הסתפק אולי רוצה ללכת לדרכו וע"כ ברחוב יעמוד:

פסוק יח

השאלות

(יח) **למה שנה שנית ואלך עד בית לחם? ולמה אמר ואת בית ה' אני הולך?**:

ויאמר אליו עברים אנחנו. ר"ל הנה מעברינו הוא **מבית לחם יהודה עד ירכתי הר אפרים**, אשר א"א להגיע לשם בעוד יומם, כי **משם אנכי**, ושם מחוז חפצי. ולבל ידמה שהוא רוכל המחזר בעיירות, אמר **ואלך** רק **עד בית לחם**. ולבל יחשוב שהוא מאנשי מיכה עובדי הפסל (שמיכה היה בהר אפרים), אמר **ואת בית ה' אני הולך**, ובכ"ז **ואין איש מאסף אותי הביתה**, ולכן ישבתי בחוץ:

פסוק יט

ובל תחשוב שתצטרך לתת יבול לחמורים, לז"א **גם תבן גם מספוא יש לחמורינו**. וכן לא תצטרך ליתן לי לאכול ולא לנער, כי **גם לחם ויין יש**, וגם יש יותר מן הצורך עד שהנער יאכל עם עבדיך מן הלחם ויין שאתן לחלקו, וכן גם שאר דברים תבלין וכדומה, כי **אין מחסור כל דבר**:

פסוק כ

ויאמר. שבהפך מתנה עמו שכל מחסורו עליו כי בזה יקיים המצוה כראוי:

פסוק כב

השאלות

(**כב**) **מה ההבדלים בין מעשה הגבעה ובין מעשה סדום? שכפי הנראה שני המעשים דומים מכל צד**:

המה מיטיבים את לבם והנה אנשי העיר וכו'. כבר דברו בזה חקרי לב מה נשתנה ענין הגבעה מחטאת סדום אשר המטיר עליהם גפרית ואש ויהפך משורש ערים, ואלה עשו כמעשה סדום ולא חלו בם ידי שמים להענישם. ויאמרו כי יש הבדל בין הרשע ובין החוטא, ר"ל כי אנשי סדום היה חטאם מצד השכל, כי חקקו להם חוקים לא טובים ומשפטים בל יחיו בהם חיי המדיניות, וקבלו עליהם החוקים האלה למשפטים צדיקים, בל יעבר אורח דרך ארצם, והעובר ענוש יענש כפי נימוסיהם, ולא עשו מה שעשו מפני

תאותם רק מפני נימוסיהם הנשחתות, לא כן אנשי הגבעה לא שכלם היה במעל הזה, ולא מפני חק ונימוס עשו זאת, רק מפני תאוותם, שמה שלא האריחו את האיש היה מפני כי היו כילים וצרי עין, ומה שרצו לבעול אותו היה מפני תאותם לבד. והבחינה לזה, א] לוט הכניס המלאכים בסתר (כמ"ש בפי' התורה במ"ש (בראשית יט, ב) סורו אל בית עבדכם), והמלאכים רצו ללון ברחוב כי יראו מפני הנימוס, והזקן בגבע הכניס אותו לביתו בפרהסיא. ב] שם כתוב (שם, ד) ואנשי העיר אנשי סדום נסבו על הבית מנער ועד זקן, שהיה זה כולל לכל אנשי העיר מצד שהיו אנשי סדום והיה הכנסת האורחים נגד חוקיהם, ופה כתיב **ואנשי העיר אנשי בליעל**, ר"ל בני בליעל אשר בעיר והאספסוף אשר בקרבה התאוו תאוה, לא כולם, ולא מצד הנימוס רק מצד שהם אנשי בליעל ועושים נגד החק והמשפט. ג] שם כתיב נסבו על הבית, שרצו ללחום על בעל הבית שעבר על חוקיהם, ופה כתיב **נסבו את הבית**, לשמור בל יברח האורח, לא שנסבו על הבית ללחום, ולכן לא רצו בבתו כי לא רצו לעשות רע להזקן. ולכן כתיב מתדפקים על הדלת בבנין התפעל, שמורה על הפעולה המדומה, כמו מתעשר מתרושש, שהיו נראים כדופקים, לא דופקים ממש כי לא באו דרך מלחמה, משא"כ בסדום כתיב (שם, ט) ויגשו לשבור הדלת. וכן שם סגר לוט את הדלת אחריו כי ירא מפניהם, לא כן פה, אמר **ויצא אליהם**, כי ידע שלא יעיזו ליכנס בביתו. ד] שא"ל שהיא נבלה, הרי היה שכלם שלם להכיר שהיא נבלה, לא כן לוט לא הזכיר רק הטענה הראשונה בל ירעו על שבאו לביתו, ולא אמר להם שהיא נבלה, כי היה אצלם דבר טוב וראוי לפי משפטיהם:

פסוק כד

הנה בתי. ר"ל למלאות תאותכם הנה נא בתי ופילגשהו, והגם שהוא ג"כ נבלה, אין בשתן מרובה כבושת האיש, וז"ש שנית **ולאיש הזה לא תעשו דבר הנבלה הזאת**:

פסוק כה

ולא אבו. פי' המפ' שלא רצו בקלון בת הזקן: **ויחזק האיש בפילגשו**. וגם זה ראיה שהיה זה רק למלאת תאותם, וע"כ כשמצאו את פילגשו נאותה לתאותם, הסתפקו בזה: **וידעו אותה**. כדרכה: **ויתעללו בה**. שלא כדרכה:

פסוק כט

השאלות

(כט) למה נתחה לעצמיה ושלח הנתחים בכל גבול ישראל, הכי לא היה די אם היה שולח סיפור המעשה לבד?

וינתחה לעצמיה לשנים עשר נתחים. הראה להם כי שבטי יה מתאחדים כגוף אחד, וכמו שלא יצויר יחול רוח החיים והשכל בגויה אם תנותח לנתחיה כי אז האיברים פגרים מתים, כן לא יצויר יחול רוח החיים והשכינה על כלל האומה אם חלקיה יתפרדו ושבטיה לא יתאחדו כאשר יתאחדו כל האיברים להעמדת החי בכלל. וכמו שאם יתעפש אבר אחד ויעלה בו רקבון, היא רעה חולה לכל הגויה וישתדלו לרפאותו או לחתכו בל יפסיד את הגויה בכללה, כן הדבר הזה אם יופסדו אישים קצתיים מכלל האומה, שבהכרח ישתדלו להשיבם בתשובה או לאבדם מקרבם, וכששלח הנתחים בודאי שלח ספור המעשה ג"כ להודיע כי שעוריה נהיתה בארץ:

פסוק ל

השאלות

(ל) **למה כפל לא נהיתה, ולא נראתה? וכפל שימו, עוצו, דברו**:

והיה כל הראה ואמר לא נהיתה. ועכ"פ אם נהיתה **לא נראתה**, כי היה בסתר. לכן **שימו לכם עליה**, לחקור ולדרוש אם אמת נכון הדבר, ואח"כ **עוצו** איך לתקן המעוות, כי המיעץ יחשב על כל חלקי הסותר והאפשריות, ואח"כ **ודברו**, דבר מוחלט, שהיא ההסכמה שאחרי העצה:

פרק כ

פסוק א

השאלות

(א) **למה התקבצו ישראל למלחמה טרם ידעו היטב גוף המעשה? מה להם לכלל ישראל בזה והלא כל שבט היה לו ב"ד מיוחד לדון את אנשי שבטו? ולמה לא שלחו שבני בנימין יבערו החוטאים, שעליהם מוטל זאת, והם יאמרו תנו את האנשים ונמיתם?**

ויצאו כל בני ישראל ותקהל העדה. הנה אם היו הולכים בזה אחר משפט התורה בנידון פרטי, לא היו בעלי הגבעה חייבים מיתה, כמ"ש הרמב"ן, שעל מה שרצו לאנוס אותו היה רק מחשבה ולא עשו בפועל, ועל מה שבאו על פילגשו לדעת הרמב"ן פילגש היא בלא קדושין, ואף לדעת האומר שהיא בקדושין לא היו שם עדים והתראה, ועל מה שמתה, זה היה מחולשתה כי לא (כוונה) [כוונו] להרגה, וי"ל שמתה מפני הקור או מסבה אחרת. רק שישראל התקנאו על כי נעשה בקהל ובפרסום, שבזה נדונים כדין כופרים, כי רבים המתאספים לנבלה גדולה כזאת בשאט נפש, ועם כל הפרטים

שנצטרפו במעשה זאת הם קרובים לעיר הנדחת, ויכולים להרגם למגדר מלתא לפי צורך שעה, וזה לא יוכל לעשות רק או מלך ישראל שיכול להרגם מדין המלכות, או כללות ישראל עם הסנהדרין בראשיהם, שעומדים במקום מלך ויכולים להרוג חברת הזדונים כמו המלך, בפרט בשהיה בזה חילול השם גדול. וז"ש ויצאו כל בני ישראל ותקהל העדה, כי מבואר אצלנו (בחבורי התורה והמצוה ויקרא סי' רמא) שגדר שם עדה הוא אם התאספו ישראל וזקניהם בראשיהם:

פסוק ב

השאלות

(**ב - ג**) **למה רצו להמיתם ולא היו שם עדים והתראה? בפרט להאומר** (**סנהדרין כא א**) **דפילגש היא בלא קידושין. ומה שמתה היה מפני חולשתה לא שכוונו להמיתה. ולמה שפכו חמתם על כל שבט בנימין? מ"ש בפסוק ג' וישמעו בני בנימין, אין מקומו שם כלל**:

ויתיצבו פנות כל העם. ר"ל שהתיצבו כסדר הדגלים, יהודה ודגלו למזרח וכו', ובכללם נמצאו **כל שבטי ישראל בקהל עם האלהים**, כי נקהלו מאותו צד שהם עם האלהים הבאים לקנאות על כבוד שמו, והיה **ארבע מאות אלף איש** וכולם **רגלי**, לא רוכבי סוסים, אשר באו ויתאספו על קנאת כבוד השם:

פסוק ג

וישמעו בני בנימין. ספר שדבר זה לא נעלם מבנימן כי שמעו שעלו ב"י המצפה, גם שמעו שבני ישראל אמרו איכה נהיתה הרעה הזאת, וכך שמעו כל הדברים שיספר עד פסוק י"ב, ובכ"ז לא שתו לב לבער החוטאים בעצמם, או לבא ג"כ אל האסיפה לנקות א"ע: **ויאמרו בני ישראל דברו איכה נהיתה הרעה הזאת**. כי הגם ששמעו המעשה מפי השלוחים מוליכי הנתחים, העקר תלוי בזה לפי פרטי הענין, שאם היה זה יוצא מאנשים יחידים שאנסו פילגשו והיא מתה מחמת בעילה אין זה דבר שכל ישראל ילחמו עליו, ועקר תלוי ביתר הפרטים שהתקבצו בנבלה הזאת, כי אולי זנתה כבר או היתה פנויה כפי שהמליץ הרמב"ן בעד אנשי הגבעה, או אולי מתה מחמת הקור וכדומה:

פסוק ד

ויען האיש הלוי איש האשה הנרצחה. בא להוציא שלא היתה פנויה ולא זנתה תחתיו, כי הוא איש האשה בדרך קדושין, ושהיתה מותרת לו כי לא זנתה תחתיו, ושלא מתה מחמת הקור כי נרצחה: **ויאמר הגבעתה אשר לבנימין באתי**. א] הנה חטא זה מתדמה

בחיצוניותו לענין סדום, גם שם באו האורחים ללון וקראו אל לוט הוצא האנשים ונדעה אותם, וזה חרפה גדולה לכלל ישראל, וז"ש באתי **ללון**:

פסוק ה

ב] **ויקומו עלי**. שהיא והוא לא היה להם שום עסק עמהם עד עתה. ג] לא יחידים קמו, רק **בעלי הגבעה**, נכבדי העיר ובעליה ובפרהסיא. ד] **ויסבו עלי את הבית לילה**, וזה ממש כסדום. ה] **אותי דמו להרג**, שבודאי היה מת ע"י העינוי, כ"ש מפילגשו שעינו אותה ותמות אף שהאשה דרכה בכך, והגם שרק דמו ולא עשו הלא הוצרך להציל א"ע ע"י פילגשו. ו] **ואת פלגשי ענו**, והיא אשת איש. ז] שע"י שאותי דימו להרוג עי"ז את פלגשי עינו, ר"ל שלקחוה בע"כ והוא חמס גדול בפרהסיא, וכמ"ש מהרי"א:

פסוק ו

כי עשו זמה ונבלה. המעשה היא זימה, ומצד שהיה ברבים בדרך כפירה היא נבלה הנוגע לכלל ישראל:

פסוק ז

הנה כולכם כו'. ויש לכם דין מלך לעשות משפט לפי צורך השעה למגדר מלתא: **הבו לכם דבר**. הוא הפסק דין מה לעשות בם. ואח"כ **ועצה**, איך להוציא משפט למעשהו לבער החוטאים (ועיין מ"ש בפי' ישעיה ח, י):

פסוק ח

לא נלך איש לאהלו. להשאר שם. ואף **לא נסור איש לביתו**, לפי שעה או להכין צדה. וא"ת מי יכין צדה לעם, **זה הדבר אשר נעשה לגבעה**, ר"ל לצורך הגבעה: **עליה**. ר"ל בעבורה, בעבור לבער החוטאים מקרבה, כי לא רצו להמית כל אנשי הגבעה רק החוטאים:

פסוק יא

ויאסף כו' **אל העיר**. מצפה. עד יכינו הצידה ועד ישלחו השלוחים:

פסוק יב

וישלחו. ספר רעת בני בנימין, ישראל שלחו להם שלוחיהם ופתחו בשלום, אמרו **מה הרעה**, ר"ל ראו עד כמה גדלה הרעה ומה פריה, והיא **נהיתה בכם**, ואתם הקודמים לבער החוטאים:

פסוק יג

ועתה תנו את האנשים. ואז יסולק הרעה מכם אל הכלל: **ונבערה רעה**. כולנו יחד, מכלל ישראל. ועם כל השליחות הזה **לא אבו בני בנימין לשמוע**, להוציא החוטאים, ויותר מזה כי התקבצו למלחמה והתחילו לפטור מים ראשית מדון:

פסוק יז

ואיש ישראל. אז התפקדו בני ישראל והכינו עצמם למלחמה, שמו ראשי צבאות, וסדרו ערך מלחמה והיה מספרם גם עתה ארבע מאות [אלף], מודיע שקיימו דבריהם ולא סר אחד מהם לביתו, ולא שבו כל הירא ורך הלבב ודומיהם, כי הלכו כולם:

פסוק יח

השאלות

(יח - כט) **למה נגפו ישראל שתי פעמים לפני בנימין והם הלכו לריב ריב ה' ולקנא את קנאתו? ואם שאלו שני פעמים במשפט האורים איך לא נתקיים ונפלו חללים? אחר שאמר בפסוק כ"ב שהתחזק איש ישראל ויוסיפו לערך מלחמה, איך אמר בפסוק שאחריו שעלו בית אל וישבו שם, והלא כבר היו לפני הגבעה וערכו שם מלחמה? למה בפעם השנית שאלו בלשון האוסיף לגשת, ובפעם הג' שאלו האוסיף לצאת? ולמה בפעם הב' אמר ויעלו בני ישראל ויבכו, ובפעם הג' אמר ויעלו כל בני ישראל וכל העם? וכן הוסיף שצמו והעלו עולות. מ"ש פכ"ז וכ"ח ושם ארון ברית וכו' ופנחס וכו' מקומו בפסוק י"ח כששאלו בפעם הא', ולמה כפל בימים ההם?**

ויקומו ויעלו בית אל וישאלו באלהים. חז"ל (פדר"א לח) אמרו הטעם שנגפו בשני פעמים הראשונים, מפני שגם הם היה בקרבם עון פסל מיכה, שהיה ג"כ חטא של רבים, וקצף ה' עליהם על שלא מיחו לכבודו בבני דן על עון ע"ז שהוא חמור יותר, ורק לכבודם מיחו בדבר זימה וחמס שנוגע לתקנת החברה וישוב הארץ. אולם בכתובים עצמם הדברים מבוארים שהיו שלשה הבדלים בין שני הפעמים הראשונים שלא הצליחו במלחמה ובין הפעם האחרון.

הבדל א', בראשונה שאלו **מי יעלה לנו בתחלה למלחמה עם בני בנימין**, ולא שאלו אם יעלו למלחמה, ולא אם יצליחו במלחמתם, כי בטחו על גבורתם ועל זרועם זרוע בשר. והשיב להם כפי דרכם **יהודה בתחלה**, ר"ל יהודה הוא בתחלה לכל דבר, ולא אמר יהודה יעלה, וכ"ש שלא הודיע אם יצליחו. בפעם השני אמר **ויתחזק העם איש ישראל ויוסיפו לערך מלחמה במקום אשר ערכו שם ביום הראשון ויעלו ב"י ויבכו לפני ה'**, מבואר שתחלה עלו למלחמה מעצמם ולא שאלו בה' והיו במקום שערכו ביום

הראשון, ולפ"ז מ"ש ויעלו ב"י ויבכו לפני ה' א"א שכולם עלו דהא היו במקום המלחמה לפני הגבעה, רק ששלחו זקניהם ושופטיהם והם בכו, ושאלו **האוסיף לגשת למלחמה**, ולא שאלו כמו בפעם השלישי **האוסיף לצאת**, כי כבר יצאו והיו לפני גבעה, ולא היה חסר רק לגשת ולהתקרב אל העיר, וכמ"ש **ויקרבו ב"י אל בני בנימין**, והיה השאלה אם רשאים לעשות המלחמה הזאת עפ"י הדין, וכן לא שאלו אם יצליחו כי בטחו גם עתה על גבורתם ורב חילם, ולכן השיב להם **עלו אליו**, ר"ל אתם רשאים לעלות, ולא הודיעם אם יצליחו כי זה תלוי באם יעשו תשובה על חטאתיהם. לא כן בפעם השלישי לא ערבו לבם לצאת כלל, רק **ויעלו כל בני ישראל וכל העם ויבואו בית אל**, ר"ל איש לא נעדר, ושאלו **האוסיף לצאת**, והשיב **כי מחר אתננו בידך**. ...

הבדל השני, בפעם הראשון לא עשו תשובה כלל, ובפעם השני שכתוב ויעלו ב"י ויבכו כבר בארתי שלא היו כולם רק זקניהם, וגם לא בכו על חטאתיהם רק על החללים, לכן הפכו ביום קרב. אבל בפעם השלישי שעלו כולם, וכולם בכו, ולא עוד אלא שהקדימו שלשה דברים, א] **וישבו לפני ה'**, לחקור על מעשיהם. ב] **ויצומו ביום ההוא**, לכלא פשע ולהתם חטאת. ג] **ויעלו עולות ושלמים**, זבחי תודה על הפליטה הנשארת, כי הבינו שכולם ראוים לכליה עבור חטאם, לכן הצליחו בפעם הזאת. ...

הבדל ג', בארו חז"ל (יומא עג ב) והמפרשים שבפעם הראשון והשני לא שאלו לא במקום הראוי ולא ע"י הראוי, כי רק בפעם הג' באר ששאלו במקום הראוי כמ"ש **ושם ארון ברית ה' בימים ההם**, ר"ל עתה, וע"י הראוי כמ"ש ופינחס בן אלעזר עומד לפניו בימים **ההם**, ר"ל עתה בפעם הג', ולכן נענו. והנה בני בנימין הוסיפו ברשעם, שתחת שב"י לא היה מטרת מלחמתם רק על הגבעה כמ"ש בפעם הא' ויערכו אתם מלחמה על הגבעה ובפעם הב' ויערכו אל הגבעה כפעם בפעם, נגד זה היה כוונת בני בנימין להשחית את ישראל. וכן הוסיפו להעיז בכל פעם, בפעם הא' ויצאו בני בנימין מן הגבעה, ובפעם הב' ויצא בנימין לקראתם מן הגבעה, מלת לקראתם מורה פנים אל פנים, ובפעם הג' הוסיף הנתקו מן העיר:

פסוק כט

וישם אורבים. ששמו כמה אורבים מכמה מקומות כמו שיתבאר:

פסוק ל

השאלות

(ל - מו) **הנה זכר שתי פעמים שנפלו מבנימין כ"ה אלף, וזכר שתי פעמים שהפך איש ישראל ושתי פעמים שהכו בני בנימין בהם כשלשים איש ושתי פעמים שעלה משאת**

עשן מן העיר ושתי פעמים מן האורב, וכל הסדר מבולבל ומעורב, והיתורים אין מספר למו, והנה בני בנימין היו כ"ו אלף וז' מאות ולא נפלו רק כ"ה אלף ומאה, ושש מאות נשארו וחסרו אלף איש:

ספר שתחלה הנתקו בני בנימין מן העיר, וע"י שישראל עשו את עצמם נגפים לפניהם נתקו אותם אל המסילות, ובאר שבני בנימין נתקו אל המסילות יען חשבו שב"י נגפים, וישראל הראו את עצמם נסים כדי להעתיקו מן העיר:

פסוק לג

וכל איש ישראל. תחלה ערכו קצת מן המחנה כדרך המלחמה ועשו א"ע נגפים, ובתוך כך קמו כל איש שהוא המחנה בכללה ויערכו בבעל תמר. והנה ישראל באו מבית אל שהוא מצפון לארץ בנימין וא"כ היה המחנה מצפון, ובתוך כך שערכו ישראל הגיח האורב האחד שהיה במערב גבע ממקומו ממערה גבע שהיה עומד בהחבא במערה:

פסוק לד

ויבואו מנגד לגבעה. מצד העיר במערב, לפ"ז היו בני בנימין מוקפים מצפון וממערב ואז כבדה עליהם המלחמה, והם לא ידעו שהרעה נוגעת עליהם, והיה סוף המלחמה שעי"ז נפל מהם ביום ההוא כ"ה אלף איש. כ"ז ספר דרך כלל, ומעתה יתחיל לפרש בפרטות איך היה. ומתחיל לבאר פרטי המלחמה:

פסוק לו

ויראו בני בנימין כי נגפו. ר"ל תיכף תחלה בעת יצא האורב ראו בני בנימין כי נגפו והיה דעתם לחזור אל העיר, ואז נתנו **בני ישראל מקום לבנימן**, ר"ל שהמחנה שעמדה נגדו בצפון התחילו לנוס שנית. וספר מדוע עשו זאת, **כי בטחו אל האורב אשר שמו אל הגבעה**, הוא אורב אחר שהיה בצד דרום שהיה מוכן להרוג את יושבי העיר, והיה המדובר ביניהם שעת יכו כל אנשי העיר יציתו את העיר באש, ובעת שיראו ישראל משאת העשן יהפכו אל בנימין ויסגירו אותם מכל צד כמו שיבואר, וז"ש כי בטחו אל האורב וכו':

פסוק לז

והאורב. בעת ההיא שעשו ישראל א"ע נסים פעם שנית, בעת ההיא **החישו האורב ופשטו על העיר ויכו את אנשי העיר**. אבל יען **שהמועד היה לאיש ישראל עם האורב**, רצה לומר שכן שמו מועד וגבלו הזמן ביניהם שזמן תחלת המלחמה יהיה בעת שירבו להעלות משאת העשן מן העיר, שאז יצא האורב מן העיר לסגרם מרוח השלישית, וזה נמשך במעט זמן עד שגמרו להכות את אנשי העיר, ולכן מסבה זאת:

פסוק לט

ויהפך איש ישראל במלחמה. ר"ל זה היה הענין מה שספר קודם שנתנו מקום לבנימין שעשו א"ע כבורחים, שזה היה מפני המועד שהיה להם עם האורב, ובעת ההיא **בנימין החל להכות חללים כו' כשלשים איש**, וחשבו בני בנימין **אך נגוף נגף הוא**, ר"ל שהגם שבאמצע היו גם הם נגפים לא שתו לב לזה כי חשבו שהגם שהתחזקו ישראל רגע הלא נשתה גבורתם, ועי"כ נתנו מקום לבנימין. לפ"ז שלשה פסוקים אלה הם באור ופירוש למ"ש בפסוק ל"ו ויתנו ב"י מקום לבנימין כי בטחו אל האורב אשר שמו על הגבעה:

פסוק מ

והמשאת. אולם בעת שגמרו האורב להכות את העיר שאז הציתו העיר ועלה משאת עמוד עשן, אז ראה בנימין שני דברים למפלתו, א] **שעלה כליל העיר**, ב] **שאיש ישראל הפך**, ועי"כ **ויבהל איש בנימין כי ראה כי נגעה אליו הרעה**:

פסוק מב

ויפנו. שאז היה מוקף משלש רוחות, המחנה היתה בצפון, והאורב הראשון שיצא מן המערה היה במערב, והאורב השני שהציתי העיר היה בדרום, והוכרח לחזור **אל דרך המדבר** לצד מזרח שהיה פתוח, והיה דרכם דרך המסילות ומשם לפני העיר בצד מזרחה ומשם אל המדבר. אבל במהלכו זה **המלחמה הדביקתהו**, כי היה מוקף ונרדף משלש רוחות, ויותר מזה כי **אשר מהערים משחיתים אותו בתוכו**, שהמחנות של ישראל שיצאו מן הערים נכנסו אל תוך מחנה בנימין באמצעיתו והשחיתו אותו:

פסוק מג

כתרו. עתה מפרש אחד אחד, תחלה **כתרו** את בנימין, ככתר, זה היה עת יצא האורב הראשון שהיה מוקף משני רוחות, ואח"כ **הרדיפהו**, הוא פעל יוצא לשלישי, פי' ששמו אותו לרודף ע"י שעשו א"ע נגפים והוא רודף כמ"ש (לו, מ). ואח"כ **מנוחה הדריכהו**, שהציתו עריו: **ואשר מהערים משחיתים אותו בתוכו**. והיה מוכה עד **נכח הגבעה ממזרח שמש**, שדרך שם ברח אל המדבר:

פסוק מד

ויפלו. עתה מונה בפרטות כמה נפלו בכל מקום, תחלה במקום המערכה נפלו י"ח אלף: (מה) ואח"כ בעת שנסו המדברה כשהגיע אל המסילות כנ"ל שם נפלו חמשה אלף, ומשם רדפו אחריו עד גדעם ויהרגו עוד שני אלפים:

פסוק מו
ויהי כל הנפלים. סך הכל עשרים וחמשה אלף. ומ"ש **ביום ההוא**, כי אלף ומאה החסרים (מן החשבון שהיה כ"ו אלף ז' מאות, כנ"ל ט"ו), נפלו במלחמות הקודמים, או שנהרגו במערות בימים שאחריהם:

פרק כא

פסוק א
השאלות

(א) למה נשבעו (אחר כל ההרג והאבדון הגדול הזה) שלא יתנו להם נשים? ואם נשבעו איך התחרטו תיכף? סדר הכתובים מבולבל מאד, התחיל מענין השבועה על נשותיהם ואח"כ ידבר איך נתחרטו ע"מ שעשו לבנימין, ואח"כ ידבר בדרישת מי שלא באו למלחמה, וחזר לדבר מה שנתחרטו על בנימין, וחזר לדבר על אנשי יבש שלא באו למלחמה, וחזר לומר והעם נחם לבנימין, שהם דברים כפולים ובלתי מסודרים, שהיה ראוי להזכיר מה שהתחרטו לבנימין בפ"ע ומה שהתרעמו ושעשו לאנשי יבש גלעד בפ"ע, ולמה כפל כל דבר שלא לצורך? מ"ש ירושת פלטה לבנימין ולא ימחה שבט מישראל אין לו ביאור, ובפרט שאין חשש עוד שימחה, שהלא כבר לקחו ד' מאות נשים, ומדוע אמר שלשה פעמים ויאמרו, ויאמרו זקני העדה וכו', ויאמרו ירושת פלטה וכו', ויאמרו הנה חג ה'? ודברי פסוק כ"ב סתומים וחתומים:

ואיש ישראל נשבע במצפה. מבואר אצלנו שבמקום שמקדים השם אל הפעל לא בא הדבר כסדר הזמני, רק היה הדבר קודם לכן, עמ"ש (יהושע א, יב בפסוק ולראובני ולגדי), וכן **ואיש ישראל נשבע** קודם לכן בעוד שהיה במצפה טרם יצאו למלחמה, לבל יתחתנו עם בנימין:

פסוק ב
ויבא העם בית אל וכו' **ויאמרו למה ה' אלהי** וכו'. אחר שאם לא היו ישראל נופלים בשתי פעמים הראשונים, לא היו מחרימים את בנימין עד לכלה, והיו מענישים את החוטאים לבד, ולא להרג טף ונשים ולהשמיד הכל. רק ע"י שבנימין הפיל מישראל ארבעים אלף, לכן עשו בו נקמה. ועתה באו לפני ה' יושבים ובוכים ומחפשים וחוקרים מה היה הסבה לזה, למה חרה אף ה' בם עד שנפלו במלחמה בשתי פעמים הראשונים, וזה היה סבה לרעה יותר עצומה **להפקד היום מישראל שבט אחד**, כי אף שנשארו שש מאות איש

עכ"פ היום נפקד השבט, כי מתי מספר לא יקרא בשם שבט, והם רק שריד מן השבט לא שבט בפ"ע:

פסוק ד

ויהי ממחרת. ישבו שנית לחקור על סבת הדבר ולחפש במעשיהם למה חרה אף ה' בעמו: **ויעלו עולות ושלמים**. למצוא רצון מה':

פסוק ה

ויאמרו ב"י. ובהיותם חוקרים על הדבר נזכרו מענין ישראל במלחמת עי, שהיה ג"כ כענין הזה שהלכו למלחמת מצוה ונפלו לפני אויב, ושם נודע שהיה הסבה יען שעכן מעל בחרם ושבועת יהושע, ולכן חקרו פן נמצא גם ביניהם עון זה, כי **באשר היתה השבועה גדולה שמי שלא יעלה אל המצפה להשתתף במלחמה זו מות יומת**, והסכימו שבודאי נמצאו מי שעברו על השבועה הלזו ולכן נפלו ישראל חללים, ועל פי זה אמרו **מי אשר לא עלה בקהל**, כי לא ידעו מי:

פסוק ו

וינחמו. עד עתה דבר מן העבר, כי חקרו על העבר למה נענשו ושחשבו שיש אפשריות שמקצת מהם עברו על השבועה ולכן נענשו, ולא היה זה מוטל עליהם לדרוש על זה כי למה יחקרו על זה הלא העבר אין. רק עתה נתחדש אצלם ענין חדש, והוא כי נזכרו שבעת חמתם נשבעו שאיש מהם לא יתן את בתו לבנימין, ולפי זה הגם שנשארו משבט בנימין שש מאות איש, הלא לא ימצאו נשים כי נשי בנימין נהרגו כולם, ובזה ימחה השבט כולו וזה יהיה מום וחסרון גדול לכלל האומה שא"א שתשרה עליהם שכינה רק אם הם שנים עשר שבטים, ואם יחסר שבט אחד הוא פגם גדול לכלל האומה כנזכר בדברי חז"ל בכ"מ (ראה ב"ק פג א), והרי זה נזק לדור דורים מעות לא יוכל לתקון ומחלל הוד יעקב וקדושת ישראל לעולמים, וז"ש **נגדע היום שבט אחד מישראל**, ובארו הטעם כי **מה נעשה להם לנותרים לנשים**:

פסוק ח

ויאמרו. ואחרי שראו שבאם המצא ימצא עיר או משפחה שלא הלכו למלחמה זו ויתחייבו מיתה ע"י שעברו על השבועה יהיה בזה תקנה לבנימין, כי נשי גלעד מותרות להם אחר שלא באו המצפה ולא נשבעו, לכן החלו עתה לתור ולדרוש **מי אחד משבטי ישראל אשר לא עלה אל ה' המצפה**, כי הוצרכו עתה לזה לטובת בנימין: **והנה**. מצאו כי **אין שם איש מיושבי יבש גלעד**, ובזה דנו היטב אחר שלפי דעתם ע"י שיבש גלעד עברו על השבועה נסתבב שחרה אף ה' ונסתבב שהשמידו את בנימין, נמצא היו יבש

גלעד הגורמים לזה, מהראוי שעתה ע"י שיהרגו אותם יצמח משרשיהם מהבתולות אשר יחיו מבני יבש גלעד צמח לבנימין להיות להם לנשים:

פסוק יג

וישלחו. ואחר שמצאו להם תקנה: **שלחו וקראו להם שלום**. ונתנו להם הנשים, והיה זה לטובת הכלל לבל יהיה פגם בכלל האומה ע"י חסרון השבט כי היה קבלה בידם שלא תשרה עליהם השכינה אם יחסר שבט אחד ממנין השבטים:

פסוק יד

ולא מצאו להם כן. כי לא מצאו נשים לכל השש מאות איש:

פסוק טו

והעם. ר"ל והגם שכבר סר פחדם שימחה שבט מישראל אחר שמצאו נשים לארבע מאות איש, בכ"ז אחר שבתוך כך נתפייסו עמהם ודברו להם שלום, נחם העם על כלל הדבר, והתחרטו על הנעשה שעי"כ **עשה ה' פרץ בין השבטים** ושנאה ומלחמה. וז"ש **והעם נחם**, כי תחלה כתוב וינחמו בני ישראל, שהם ראשי העם וזקניהם וגדוליהם הדורשים טובת הכלל, אבל עתה נחם העם כולו והתחרטו ושבו אליהם לאהבה, ולא רצו ששני מאות האיש הנותרים ימותו ערירים:

פסוק טז

ויאמרו זקני העדה מה נעשה לנותרים לנשים. אז חקרו הסנהדרין אם יוכלו להתיר את השבועה כדי לתת נשים להנותרים, ונתנו טעם **כי נשמדה מבנימין אשה**, ר"ל כי בעת השבועה לא היה דעתם להרוג הנשים והטף, ורצו רק שהם לא יתחתנו עמהם לא שילכו ערירים כי אז היו נושאים נשים משבטם, לא כן עתה שנשמדו נשי בנימין וימחה השבט על תנאי זה לא נשבענו, והרי יש פתח וחרטה:

פסוק יז

ויאמרו. אבל חזרו ואמרו שאין זה טענה, כי זה היה צודק אם לא היו מוצאים שום תקנה והיה כל השבט נמחה, שזה היה פגם וחסרון לכלל האומה, ואז היה להם פתח לשבועתם שבודאי לא נשבעו ע"ד למחות השבט כולו. לא כן עתה, הלא **ירשת פליטה לבנימין**, כבר יש לבנימין ירושת פליטה ע"י שלקחו ד' מאות נערות מיושבי יבש גלעד, שמהם יצא פליטה ויורש נחלה, וממילא **לא ימחה שבט מישראל**, וא"כ אין להשבועה פתח וחרטה. ובזה הוציאו הפסק **ואנחנו לא נוכל לתת להם נשים מבנותינו כי נשבעו בני ישראל**, ואין היתר לשבועתם:

פסוק יט

ויאמרו. אבל חזרו והתיעצו לטובת שתי מאות אלה ונתנו עצה שיחטפו נשים מן המחוללות:

פסוק כא

וחטפתם. התנו עמם, א] שכ"א לא יחטוף רק אשה אחת, ב] שיוליכום לארץ בנימין, שלא ישיגו אותם אבותם לריב עמהם:

פסוק כב

והיה כי יבואו כו' **אלינו**. ואם יבואו **אלינו לריב** שאנחנו נקח הנשים בתוקף, אז נאמר שני טענות: א] מה שאתם יראים מן השבועה, כי תאמרו שהגם שחטפו הרי אנו עושים להם חנינה במה שאנו שותקים להם, נאמר להם **חנונו אותם**, בתמיה, וכי זה חנינה **מה שלא לקחנו מאיש אשתו במלחמה**, פי' הלא הם חטפו וקדשו אותם מדעת האשה והיא אשתו וכי אנו צריכים ללחום אתם ולקחת מהם את נשותיהם, זה אין אנו חייבים ולא רשאים, וא"כ אין אנו עושים להם חנינה במה שאין אנו לוקחין מאתם את נשותיהם. ב] **כי לא אתם נתתם להם**, אשר **כעת תאשמו**, הלא לקחו מעצמם ולא עברתם על השבועה:

פסוק כד

ויתהלכו. הגם שהיה להם אז לשום לב על המכשלה שיצאה מידם, ובעוד שהיו יחד היה להם לגדור פרץ וגם להקים מלך או שופט ישגיח על העם בכ"ז הנה תיכף אחר זה התהלך איש למקומו ונשאר הדבר כמקדם **שאין מלך בישראל ושכל איש יעשה הישר בעיניו**: **והנה**, הזמן מתי היו שני המעשים האחרונים מן פסל מיכה ומן פילגש בגבעה לא התבאר בכתוב, ודעת רז"ל בסדר עולם (פרק יב) שהיה בימי כושן רשעתים, ועז"א בימים ההם אין מלך בישראל, ר"ל שאחרי מות יהושע והזקנים ולא הוקם עדיין שופט לישראל עד עתניאל בן קנז, ולפי זה הדעת יצדק מ"ש שבני דן בקשו נחלה לשבת וכבשו ליש, שזה היה אחרי מות יהושע שהלך כל שבט לכבוש נחלתו ולכדו בני דן את ליש כמו שנזכר בספר יהושע (יט), ובזה יצדק מ"ש על ירושלים לא נסור אל עיר נכרי אשר לא מבני ישראל הנה שזה היה קודם שכבשו יהודה את חלקם בירושלים, כמ"ש למעלה סימן א' (פסוק ח), וגם יצדק לפי זה מ"ש שהקימו פסל מיכה כל ימי היות בית אלהים בשילה, שמשמע שהתמיד שם בשוה עם התמדת הארון בשילה. אולם ממ"ש חז"ל (רש"י ש"א כ, ל) על בן נעות המרדות שאשת שאול רדפה אחריו כי שאול בוש לחטפה מן המחולות, משמע שהיה מעשה זאת אחרי מות שמשון קודם שהוקם שופט אחר, שעז"א בימים ההם אין מלך בישראל, ובזה יצדק מה שנכתבו פרשיות אלה אחר

מעשה דשמשון שכן היה לפי סדר הזמן, ומ"ש שהיה שם הפסל כל ימי היות בית אלהים בשילה היינו שעמד מן הזמן ההוא עד חורבן שילה, וכן מורה מ"ש חז"ל (ירושלמי ברכות פ"ט ה"ג) שיהונתן נעשה גזבר לאוצרות בימי שלמה, ושהוא היה הנביא הזקן בבית אל, ולפי הסדר עולם היה חי יותר מארבע מאות שנה: